

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

Katedra veřejné správy

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bezdomovectví v České republice

Předkládá: Bc. Ondřej Mrázek

Vedoucí bakalářské práce: JUDr. Tomáš Louda CSc.

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta právnická

Akademický rok: 2020/2021

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Bc. Ondřej MRÁZEK**
Osobní číslo: **R19N0037P**
Studijní program: **N0421A220001 Veřejná správa**
Studijní obor: **Veřejná správa**
Téma práce: **Bezdomovectví v České republice**
Zadávající katedra: **Katedra veřejné správy**

Zásady pro vypracování

1. Úvod
2. Zkoumání historie bezdomovectví
3. Určení charakteristiky bezdomovectví
4. Zjištění příčin vzniku bezdomovectví
5. Vymezení jednotlivé typologie bezdomovectví
6. Zjištění problémů spojených s bezdomovectvím
7. Zjištění možností, jak pomoci bezdomovcům
8. Popsání současného stavu bezdomovectví v České republice
9. Závěr

Rozsah diplomové práce:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam doporučené literatury:

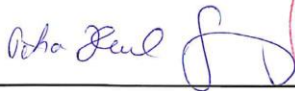
viz zvláštní seznam

Vedoucí diplomové práce: **JUDr. Tomáš Louda, CSc.**
Katedra veřejné správy

Datum zadání diplomové práce: **29. března 2020**

Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2021**

JUDr. Petra HRUBÁ SMRŽOVÁ, Ph.D. (v.z.)

JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.
děkan

JUDr. Tomáš Louda, CSc.
vedoucí katedry

V Plzni dne 25. srpna 2020

Prohlášení

Prohlašuji, že diplomová práce na téma „Bezdomovectví v České republice“ je mým původním autorským dílem, které jsem vypracoval samostatně, Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpal, jsem v práci řádně citoval a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

V Plzni dne 31. března. 2021

Bc. Ondřej Mrázek

Poděkování

Rád bych touto cestou poděkoval panu JUDr. Tomáši Loudovi CSc., za velmi užitečnou a vstřícnou pomoc formou konzultací, kterou mi poskytl při zpracování této diplomové práce.

Dále bych také rád své poděkování směřoval k Mgr. Petru Holpuchovi z Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí, se kterým mi bylo umožněno zprostředkovat rozhovor a který mi přinesl cenné informace v oblasti zdravotní i sociální politiky v České republice, včetně jeho osobních postřehů a postojů.

A v neposlední řadě bych také rád své poděkování směřoval k Bc. Elišce Krausové za excelentní korekturu psaného projevu a nadstandartní odbornou překladatelskou činnost.

Obsah

Úvod.....	1
1. Historie bezdomovectví v ČR.....	2
1.1.1 Prvobytně pospolná společnost	2
1.1.2 Středověk.....	3
1.1.3 Novověk	3
1.1.4 Moderní dějiny	4
2. Současný stav bezdomovectví v ČR.....	7
3. Typologie bezdomovectví.....	13
3.1.1 Skupina zjevných bezdomovců	13
3.1.2 Skupina skrytých bezdomovců.....	14
3.1.3 Fenomén potenciálních bezdomovců	15
3.2 Typologie osob bez domova ETHOS	16
4. Příčiny vzniku bezdomovectví.....	22
4.1 Jednotlivé znaky	23
5. Zdravotní a duševní problémy spojené s bezdomovectvím	28
5.1 Fyzické problémy	29
5.2 Psychické problémy	30
6. Česká právní úprava.....	34
6.1 Právní úprava zdravotní péče.....	38
6.2 Právní úprava sociální péče	42
6.2.1 Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře	46
6.2.2 Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách	50
6.2.3 Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu	60
6.2.4 Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi.....	62
Závěr	67
Resumé.....	70

Přílohy	71
Zdroje	74

Seznam zkratk

ČR – Česká republika

ČSR – Československá republika

EU – Evropská unie

OSN – Organizace spojených národů

ES – Evropské společenství

FEANTSA – Evropská federace národních organizací pracujících
s bezdomovci

ČSSZ – Česká správa sociálního zabezpečení

ČSÚ – Český statistický úřad

Úvod

V roce 2019 byla provedena zatím poslední analýza počtu osob bez domova na převážné části České republiky, ze které vyplynulo, že více jak 23 800 osob na území České republiky je bez domova (z toho více jak 2 600 dětí a mladistvých). Tento počet se výrazně liší od předchozích průzkumů, které v roce 2011 hovořily o 11 496 osobách bez domova a v roce 2016 o přibližně 68 500 osobách bez domova. Tyto analýzy bez ohledu na jejich přesnost zároveň nastavují zrcadlo české společnosti. Velice kolísavé a proměnlivé výsledky počtu osob bez domova, včetně rozdílných metod získání konkrétních informací, reflektují zájem výkonné složky státu o evidenci, zprostředkování a následnou konstruktivní práci s informacemi týkajícími se demografického uspořádání osob na území ČR.

Situace lidí z této sociální skupiny je proto komplikovaná z různých hledisek, ať jde o historii, zdravotní stav, důvody vzniku bezdomovectví, různé druhy typologií těchto osob nebo podobu právní úpravy zdravotní a sociální politiky poskytované pro tyto osoby. Na tyto a další oblasti se autor této diplomové práce zaměřuje s cílem seznámit veřejnost s nejednoduchými úskalími tohoto specifického způsobu života, které se mají projevit v adekvátní právní úpravě, jejíž primárním cílem je pomoci osobám v těžké životní situaci.

Přínosem této diplomové práce jsou také informace a postřehy z praxe pocházející, z rozhovoru a analýzy soudní judikatury za účelem konfrontování teoretických informací vyplývajících z literatury s praktickými úskalími, která byla řešena v minulosti nebo se budou řešit v budoucnu.

Za cíl této diplomové práce si autor stanovuje nahlédnout do právní úpravy řešení problémů spojených se životem osob bez domova a kriticky ji zhodnotit.

1. Historie bezdomovectví v ČR

1.1.1 Prvobytně pospolná společnost

Fenomén bezdomovectví sahá až do doby, kdy na území ČR existovala pouze předstátní organizace společnosti. Základním znakem této prvobytně pospolné společnosti byl rod, v jehož čele se podle různých situací a proměn tehdejší společnosti střídaly konkrétní skupiny (ženy, stařešinové, mladí náčelníci). Rody se sdružovaly do kmenů, v jejichž čele byli stařešinové, které postupně opět vystřídali kmenoví náčelníci. Nejvyššími orgány bylo shromáždění kmenových stařešinů a kmenové shromáždění dospělých skládající se ze svobodných mužů, kteří byli schopni nosit zbraň.

Kmeny tvořily stabilní a jednotné útvary, jejichž poklidný vnitřní chod upravoval trvalý a nedílný řád vycházející z rodové tradice, která tvořila pevný základ pro vytvoření jednolitého normativního systému. Jeho součástí byl soubor zažitých právních pravidel, náboženských norem či morálních pravidel, jejichž porušení vedlo k ohrožení stability celé společnosti, protože společnost si vždy zakládala na příbuzenské solidaritě. Bez ohledu na to, zda k porušení pravidel došlo v důsledku právního jednání či právní události, vždy musela následovat konkrétní reakce. Způsoby reakcí na jednotlivé prohřešky byly krevní msta a institut oběti.

Krevní msta byla jedním ze způsobů uplatnění sankce vůči vnějšímu světu. Pokud byl některý z členů rodu napaden, měli ostatní členové povinnost mu pomoci. Pokud byl zabit, vznikl konkrétním osobám nárok na zabití vraha. Nevýhodou krevní msty bylo, že po zavraždění původního vraha vznikl nárok jeho příbuzného na zabití příbuzného oběti původní vraždy a tento institut měl tak řetězovou reakci. Z tohoto důvodu, zachování kontinuity celého rodu byl v případě trestu uvnitř rodu upřednostněn institut oběti. Podoba oběti byla různá, v některých případech byla zastupitelná či symbolická, nejzávažnějšími tresty však bylo rituální zabití oběti či její vypovězení. Vypovězení jedince z rodu a kmene drasticky snižovalo jeho šance na přežití vzhledem k životním podmínkám mimo kmen, navíc šance na jeho přijetí jiným kmenem byla prakticky nulová.¹

Osoba, donucená odejít do lesů nebo pustin, zbavená ochrany a pomoci celé společnosti nebyla schopna z dlouhodobého hlediska přežít. Jednalo se tedy o první

¹ VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL. České právní dějiny. 2., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-80-7380-257-8.

příklady osob bez domova. Domov lze totiž charakterizovat jako „více méně ucelený obraz okruhu blízkých, známých lidí svázaných s hmotným prostředím, ve kterém člověk delší dobu pobýval, naplněný pocitem sounáležitosti, zázemí, bezpečí“². Proto v období prvobytně pospolných společeností bylo bezdomovectví vnímáno jako trest za provinění proti společenskému řádu, nikoliv jako alternativa způsobu života.

1.1.2 Středověk

Od institutu vypovězení oběti bylo ve středověku upuštěno zejména vzhledem ke změně podoby struktury celé společnosti, která byla velmi dynamická. Její vývoj vedl přes feudalismus, kolonizace neobydlených oblastí na území českého státu i mimo něj a také soustředění obyvatel do větších aglomerací a následně do měst. Zejména v období vrcholného a pozdního středověku (polovina 11. až 15. století) docházelo k velkému pohybu obyvatelstva, zejména co se týká samostatných skupin obyvatel či jednotlivců.

Institut vypovězení oběti začínal postrádat význam. S pohybem osob však souvisel jiný fenomén, který byl v této době v zárodku, a to nárůst počtu obyvatel. Větší počet obyvatel vedl ke zvyšování potřeb a mnohem komplikovanější bylo také zajišťování životní úrovně, na kterou se kladly postupem času stále vyšší nároky.³

1.1.3 Novověk

Následky rozdílů, které nebyly tak markantní ve středověku, byly mnohem více znatelné v období novověku, kdy společnost přecházela ze středověkého modelu zemědělské výroby na ekonomický model trhu. Nárůst obyvatelstva byl prudší než ve středověku, nároky na životní úroveň se zvyšovaly, ale zároveň se faktická životní úroveň chudých lidí snižovala. Nízká životní úroveň postihovala celé rodiny, ale i jedince, kteří žádnou rodinu neměli. Lidé nacházeli se živili pojidáním trávy, kořínků, kopřiv a plodin, které byly zdravotně závadné. Zvýšená mobilita a zároveň prostý způsob života přinesly nový fenomén „tuláctví“. Tuláci a kočovníci často nedisponovali žádnými právy a jejich jediným zdrojem příjmu

² Bollnow, O. F.: *Neue Geborgenheit*. Stuttgart 1955; Brepohl, W.: *Heimat und Heimatgesinnung als soziologische Begriffe und Wirklichkeiten*. In: *Das Recht auf die Heimat. Vorträge. Thesen. Kritik*. München 1965; Zygulski, K.: *The German Conception of Fatherland and Social Reality*. *Polish Western Affairs*, 1960, č. 1, 2.

³ KŘIVÁNKOVÁ, Alena. *Ilustrované dějiny českého národa*. [Praha]: ČS, 2011. ISBN 978-80-7459-035-1.

bylo žebření, krádeže a loupeže, jelikož byli často vypovězeni z míst, kde by se o uspokojení základních životních potřeb postarala církev, která ve středověku prostřednictvím kostelů a klášterů zajišťovala základní potřeby, jako jídlo, pití, ošetření a přespání.⁴

1.1.4 Moderní dějiny

V moderních dějinách českého státu došlo k zásadnímu zlomu z pohledu bezdomovectví v 19. století. V předchozích obdobích nebyla péče o chudinskou vrstvu společnosti upravena v jednotlivých oddělených právních úpravách a neexistovala ani úprava popisující bezdomovectví a následné zajištění lidí bez domova tak, jak ji známe dnes. To vše se změnilo s nástupem průmyslové revoluce v roce 1848. O osoby, které žily na ulici, se do té doby staraly výhradně církevní řády a specifické organizace. První zmínka o tom, že se stát postaral o lidi bez přístřeší, je z roku 1862 v Říšském obecném zákoně. Tento obrovský posun v právní úpravě lze interpretovat jako prvek navazující na koncepci domovského práva, která se rozvíjí na českém území v 19. století a jejímž stěžejním znakem je, že osoba, která získala domovské právo v konkrétní aglomeraci narozením, sňatkem či dobrovolným pobytem v obci, disponuje právy, kterým disponují všichni obyvatelé dané aglomerace.⁵

Během první poloviny 20. století dochází k obecnému poklesu, nárůstu a opětovnému poklesu bezdomovců. Za příčiny lze považovat rozhodně 1. a 2. světovou válkou. V době válek byli všichni bojeschopní muži téměř všech evropských zemí, kteří byli starší 18 let (v případě 1. světové války se jednalo zpravidla o bojeschopné muže starší 19 let a dále existovaly výjimky pro vstup do armády už ve věku 17 let).⁶ Tím pádem byli zmobilizováni i všichni bojeschopní muži z řad bezdomovců, kteří měli občanství rakousko-uherské za 1. světové války nebo občanství československé za 2. světové války. Problémem byl však konec války, protože mnoho vojáků mělo velké sociální i ekonomické problémy. Problémy se projevovaly zejména v rovině resocializační, kdy před vojáky vyvstala nová komplikace v podobě návratu do běžného neválečného života. Vojáci často

⁴PRŮDKOVÁ, Táňa, NOVOTNÝ, Přemysl. *Bezdomovectví*. s. 29) Mareš Petr, *Sociologie nerovnosti a chudoby*, Praha: Sociologické nakladatelství, 1999, ISBN 80-85850-61-3

⁵ MAREK, J. – STRNAD, A. a HOTOVCOVÁ, L. *Bezdomovectví: v kontextu ambulantních sociálních služeb*. vyd. 1. Praha: Portál, 2012, ISBN 978-80-262-0090-1.

⁶ NEDOROST, Libor. *Češi v 1. světové válce*. 1. díl, *Mým národům*. Vyd. 1. Praha: Libri, 2006. 239 s. ISBN 80-7277-321-6.

potřebovali pro opětovné zařazení do společnosti psychologickou pomoc té se jim však bohužel dostávalo jen ve velmi výjimečných případech, a proto někteří z této skupiny končili jako odloučení jedinci na pokraji společnosti.⁷ Tato skupina mužů nicméně byla součástí obrovské migrace osob, která proběhla během první poloviny 20. století. Podle některých odhadů během tohoto období na území Evropy nuceně opustilo svůj domov přibližně 60 až 80 miliónů obyvatel Evropy, aniž by se do něho již vrátili.⁸

Velká hospodářská krize byla beze sporu největším vnějším faktorem, který měl vliv na rapidní vzrůst počtu bezdomovců nejenom v ČSR. Nejvíce z celého ČSR byla zasažena oblast Sudet, kde dominoval lehký průmysl, který byl závislý na exportu do sousedních zemí.⁹ Oficiálně bylo nezaměstnaných 920 tisíc obyvatel, neoficiálně se hovoří až o 1,3 miliónu obyvatel.¹⁰ Přesná čísla ohledně bezdomovců na celém území ČSR z této doby nejsou známá, ale dochovaly se útržky z jednotlivých měst a například v Praze v roce 1930 ve 22 zařízeních pro osoby bez domova denně pobývalo okolo 5900 osob a dalších přibližně 800 osob žilo mimo tato zařízení. Praha v této době měla přibližně 950 tisíc obyvatel. Mezi zařízení pro lidi na okraji společnosti v této době patřily chudobince, chorobince, noclehárny, ohřívárny a pastouška.¹¹

S nástupem totalitního režimu v roce 1948 počet bezdomovců rapidně klesal, jelikož každý musel mít trvalé bydliště, nikdo nemohl přespávat na ulici nebo v parku. V této době však existovala skupina tzv. „sociálně vyloučených lidí“, kteří žili v levných ubytovnách, nejevili zájem o společnost nebo ji odmítali, neudržovali ani kontakt se svými blízkými. Podle některých znalců se tak jednalo o jakousi formu veřejnosti skrytého bezdomovectví a často se tento způsob života

⁷ REMARQUE, Erich Maria. Cesta zpátky. Přeložil Ivana PARKMANOVÁ. Praha: Ikar, 2011. ISBN 978-80-249-1563-0.

⁸ KARTA, Osrodek. 1945 - konec války. Návraty domů, odchody z domova. *Paměť národa* [online]. Praha: Paměť národa, 2008 [cit. 2021-02-08]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/1945-konec-valky-navraty-domu-odchody-z-domova>

⁹ PACNER, Karel. Osudové okamžiky Československa. Praha: Nakladatelství BRÁNA, 2012. 720 s. ISBN 978-80-7243-597-5

¹⁰ NĚMEC, Václav a David BAREK. Hospodářská krize v Československu. *Dějepis.com* [online]. Praha, 1997 [cit. 2021-02-08]. Dostupné z: <https://www.dejepis.com/ucebnice/hospodarska-krize-v-ceskoslovensku/>

¹¹ ŽIVOT NA ULICI V PRVOREPUBLIKOVÉ PRAZE. *Století statistiky* [online]. Praha, 2019 [cit. 2021-02-08]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/stoletistatistiky/zivot-na-ulici-v-prvorepublikove-praze/?fbclid=IwAR0a5eqDe_RB4iC55C-uQPYAecLJ1bC6841CmjApEleMY-72N26annHF-Zg

pojil se sociálně patologickými jevy, jako jsou kriminalita, promiskuita a závislosti na různých návykových látkách.¹²

Po pádu totalitního režimu vzhledem k předchozí praxi došlo k opětovnému nárůstu počtu bezdomovců. Dalším důvodem bylo to, že mnoho továren i podniků zkrachovalo či propouštělo přebytečné množství zaměstnanců. Do skupiny bezdomovců se přidaly i osoby, které během komunistického režimu pracovaly pouze formálně, osoby propuštěné z věznic na základě generální amnestie a také pacienti, kterým bylo umožněno odejít z psychiatrických léčeben.¹³

Tehdejší odhady mluví o tom, že se jednalo asi o 35 tisíc bezdomovců, kteří byli majoritně středního věku bez rodiny a sociálních kontaktů. Některé dnešní studie hovoří o počtu téměř 100 tisíc bezdomovců mladšího věku, kteří dnes ve větší míře mají rodinu a udržují základní sociální kontakty.¹⁴

¹² PRŮDKOVÁ, Tāna, NOVOTNÝ, Přemysl. *Bezdomovectví*. 1. vyd. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-100-0.

¹³ MAREK, Jakub, STRNAD Aleš, HOTOVCOVÁ, Lucie. *Bezdomovectví: v kontextu ambulantních sociálních služeb*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2012, 175 s. ISBN 978-80-262-0090-1.

¹⁴ HRADECKÝ, Ilja. *Definice a typologie bezdomovství: [zpráva o realizaci aktivity č. 1 projektu Strategie sociální inkluze bezdomovců v ČR]*. 1. vyd. Praha: Pro Sdružení azylových domů vydala Naděje, 2007, 50 s. ISBN 978-80-86451-13-8.

2. Současný stav bezdomovectví v ČR

Za dob ČSR, ČSSR nebo ČSFR nebyl na území ČR do roku 2019 proveden celoplošný výzkum, který by se zaměřoval na procentuální zastoupení bezdomovců ve společnosti na území ČR. Existovaly samostatné projekty např. „Sčítání bezdomovců ČSÚ“ nebo „Sčítání bezdomovců na území hl. města Prahy, závěrečná zpráva“, které monitorují život těchto osob v rámci konkrétního území nebo z pohledu konkrétního aspektu života, ale nikterak jej nepropojují s celorepublikovým kontextem. V roce 2019 provedl Mgr. Petr Holpuch ve spolupráci s Kristýnou Janurovou, M. A., Mgr. Olgou Nešporovou, PhD. a Věrou Kuchařovou výzkum pod záštitou Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí, objednaný Ministerstvem práce a sociálních věcí, který se zaměřoval na bezdomoveckou populaci v ČR. Celý projekt byl realizován za účelem získání co nejrelevantnějších dat týkajících se osob bez domova tak, aby mohl být vytvořen co nejdůležitější podklad pro přípravu Koncepce řešení problematiky a prevence bezdomovectví za rok 2021 až 2025. Mgr. Petr Holpuch se k tomu vyjádřil následovně:

„...údaj, který dlouhodobě chyběl v ČR, bylo nějaké reálné, praktické šetření, které právě zajistilo počet osob bez domova...Zadání nemělo konkrétní podobu, cílem bylo získat číslo a bylo čistě na nás, jakým způsobem jej získáme nebo jaký postup doporučíme...oslovili jsme o spolupráci obce třetího typu, dobrovolně obce druhého typu a to byl základ s tím, že jsme zároveň požádali obce třetího typu, které jsou zpravidla největšími obcemi v rámci okresu, aby oslovily i obce, které do jejich oblasti působnosti spadají... zpravidla si obce vybraly vhodný scénář sčítání...“¹⁵

¹⁵ Téma: Celorepublikové sčítání lidí bez domova s Mgr. Petrem HOLPUCHEM, výzkumným pracovníkem Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí ČR, spoluautorem dokumentu Sčítání osob bez domova v České republice 2019. Praha 30. 1. 2020.

Z průzkumu provedeného v roce 2019, do kterého se zapojilo 403 obcí¹⁶ vyplynulo, že v ČR je evidováno 23 830 osob bez domova (z toho 2 600 dětí a mladistvých).¹⁷

	celá ČR 2019	
počet dospělých bez domova*	21 230	zaokrouhлено na celé desítky
počet dětí bez domova*	2 600	zaokrouhлено na celé desítky
venku a v noclehárnách	11 608	reálně sečteno 54 %, zbytek extrapolován
azylové domy** - dospělí	3 950	reálně sečteno 94 %, zbytek extrapolován
azylové domy** - děti a mladiství	2 185	reálně sečteno 92 %, zbytek extrapolován
obecní ubytovny - dospělí	1 258	reálně sečteno 60 %, zbytek extrapolován
obecní ubytovny - děti a mladiství	382	reálně sečteno 60 %, zbytek extrapolován
domy na půl cesty - dospělí	246	reálně sečteno 54 %, zbytek extrapolován
domy na půl ces. - děti a mladiství	24	reálně sečteno 54 %, zbytek extrapolován
věznice	1 500	reálně sečteno 100 %
zdravotnická zařízení - dospělí	2 668	reálně sečteno 93 %, zbytek extrapolován
zdrav. zařízení - děti a mladiství	4	informaci poskytl 93 % nemocnic

* Sčítány byly pouze kategorie osob bez domova, které jsou uvedené v tabulce.

** Včetně pobytových zařízení pro ženy (matky s dětmi, ženy ohrožené domácím násilím).

Z celého průzkumu vyplynulo, že ačkoliv se v ČR nachází tak vysoký počet dětí a mladistvých bez domova, není toto číslo v kontextu prováděného průzkumu tak hrozné, jak by se mohlo na první pohled zdát, protože jak Mgr. Holpuch vysvětluje:

„dětí byly v podstatě ve všech případech zachycené v azylových domech a obecních ubytovnách, tam byla ještě taková past, kterou se nám asi nepovedlo ideálně ošetřit, že jsme nedělali sčítání v komerčních ubytovnách, to se nepodařilo zahrnout do obecného cenzu...obecní ubytovny jsou něco na pomezí komerční ubytovny a azylového domu. Jsou to ubytovny, které má v majetku obec a primárně je má ve svém majetku proto, aby tam ubytovávala svoje sociálně slabé občany. Zároveň obecní ubytovna nedosáhne na registraci sociální služby „azylový dům“. Azylový dům musí zpravidla splňovat náročné podmínky pro sociální služby, což ta obec často není schopna zajistit...Obecní ubytovna nefunguje tak, že by se v ní mohl ubytovat každý, ale cíleně jsou do ní stahovány konkrétní osoby. Zároveň je hromada lidí ubytovaných v komerčních ubytovnách, ale to jsme už nepodchytili...v

¹⁶ Téma: Celorepublikové sčítání lidí bez domova s Mgr. Petrem HOLPUCHEM, výzkumným pracovníkem Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí ČR, spoluautorem dokumentu Sčítání osob bez domova v České republice 2019, dostupné na <https://wave.rozhlas.cz/diky-nasemu-vyzkumu-mame-dosud-nejpresnejsi-cisla-o-lidech-bez-domova-v-cesku-8142121>. Praha 30. 1. 2020.

¹⁷ NEŠPOROVÁ, Olga, Petr HOLPUCH, Kristýna JANUROVÁ a Věra KUCHAROVÁ. *Sčítání osob bez domova v České republice 2019: kategorie bez střechy a vybrané kategorie bez bytu podle typologie ETHOS*. Praha: VÚPSV, 2019. ISBN 978-80-7416-351-7.

*terénu mám pocit, že ačkoliv v datech píšeme, že nikdo ze skupiny dětí a mladistvých nežil na ulici, tak jeden 17letý člověk byl zachycen v Brně. Nicméně se musí počítat s tím, že mladiství mají tendenci skrývat svůj věk, takže když byli například dotázáni sčítací komisí, tak záměrně mohli říct, že jim je 18.*¹⁸

Oproti výsledkům ČSÚ z roku 2011, ze kterých plyne, že na území ČR se pohybuje přibližně 11 496 osob bez domova (podle konkrétní vybrané metodiky)¹⁹ byl tento počet takřka dvojnásobný. Vysvětlení takového rozdílu je, že pokud v době sčítání těchto osob, nebyla daná osoba bez domova v jakémkoli kontaktu s jakýmkoli sociálním pracovníkem, tak nebyla do tohoto průzkumu vůbec zařazena.

O mnohem větší problém se jednalo v případě, kdy Ministerstvo práce a sociálních věcí v roce 2016 zasílalo dotazníky sociálním pracovníkům z 227 obcí s rozšířenou působností, ve kterých se dotazovalo na jejich odhady ohledně počtu osob bez domova a osob ohrožených bezdomovectvím. Sociální pracovníci se v konečném součtu dostali až na číslo 68 500 osob.²⁰ Zde byl počet osob bez domova, oproti výzkumu v roce 2019, téměř trojnásobný, což má také své vysvětlení, kvůli nesprávně zvolenému způsobu získávání konkrétních informací:

*„...byla tam otázka „Kolik osoby bez domova máte v obci?“, což mohu teď potvrdit z našeho šetření, že ti pracovníci to nevědí. Byli donuceni na tuto otázku nějak odpovědět, ale byly to pouze jejich osobní odhady. Na malých městech to problém odhadnout tolik není, ale pokud takový dotaz přijde k sociálnímu pracovníkovi ve městě o velikosti Liberce, Českých Budějovic, Chebu nebo Plzně, tak se musí spolehnout na svůj vlastní výzkum nebo svůj osobní odhad, který se týkal pouze jejich konkrétní obce nebo její části.*²¹

¹⁸ Téma: Video-rozhovor s Mgr. Petrem HOLPUCHEM, výzkumným pracovníkem Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí ČR, spoluautorem výzkumu Sčítání osob bez domova v České republice 2019. Březová nad Svitavou – Jílové 10. 2. 2021.

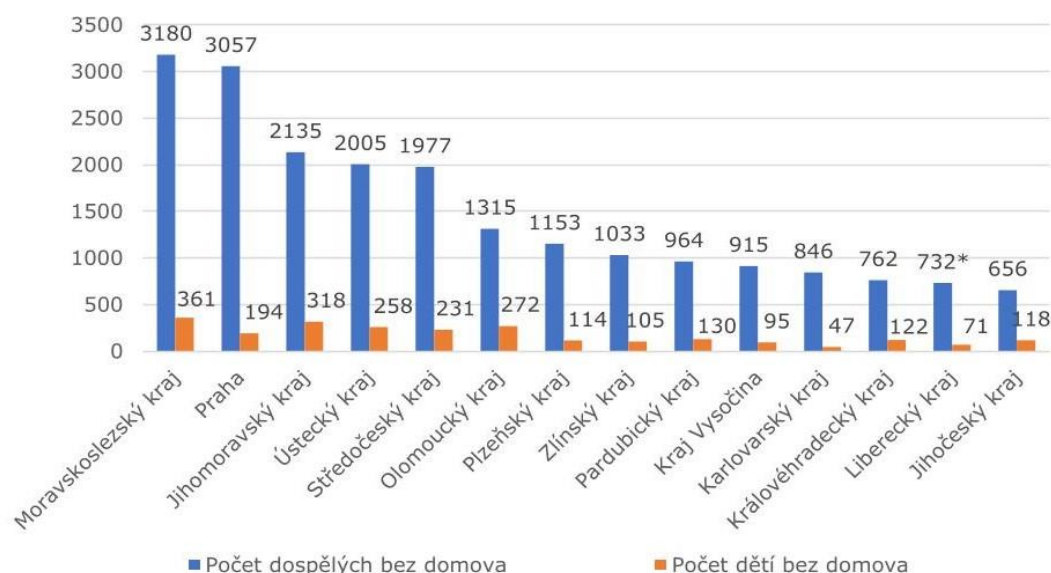
¹⁹ Výsledky sčítání bezdomovců. *Sčítání lidu, domů a bytů 2011* [online]. Praha: Český statistický úřad, 2020, 09.03.2015 [cit. 2021-02-11]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/sldb/vysledky_scitani_bezdomovcu

²⁰ *Zpráva o plnění Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví v České republice do roku 2020 za rok 2016* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2017 [cit. 2021-02-11]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/225517/Zprava_o_plneni_Koncepce_a_prevence_reseni_problematiky_bezdomovectvi_za_r._2016.pdf/2ed0ed63-1fcf-629e-be62-f9b22d659cfb

²¹ Téma: Video-rozhovor s Mgr. Petrem HOLPUCHEM, výzkumným pracovníkem Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí ČR, spoluautorem výzkumu Sčítání osob bez domova v České republice 2019. Březová nad Svitavou – Jílové 10. 2. 2021.

Poslední zmiňovaný průzkum Ministerstva práce a sociálních věcí se shoduje s výzkumem z roku 2019, v tom bylo zjištěno, že nejvíce bezdomovců se nachází v Moravskoslezském kraji. V průzkumu z roku 2016 bylo zjištěno, že v tomto kraji by se mělo nacházet téměř 14 tisíc osob bez domova, zatímco ve výzkumu v roce 2019 se zmiňuje počet přibližně 3 540 osob. Praha má v porovnání s Moravskoslezským krajem, podle dat z výzkumu v roce 2019, o trochu menší počet bezdomovců, ačkoliv se jedná o aglomeraci, která co do počtu obyvatel, měla v době šetření přibližně stejný počet obyvatel (v roce 2019 měl Moravskoslezský kraj podle ČSÚ 1 203 299 obyvatel²² a Praha měla 1 324 277 obyvatel²³).²⁴

Graf č. 2.2 **Celkový počet osob bez domova ze sčítaných kategorií v jednotlivých krajích**

Na tento poznatek upozorňuje Petr Holpuch tvrzením, že v případě bezdomovectví „na kraji či regionu nezáleží“,²⁵ svůj výrok dále rozvíjí následovně

²² Obyvatelstvo. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD [online]. Praha: Český statistický úřad, 2021, 2021 [cit. 2021-02-11]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/xa/obyvatelstvo-xa>

²³ DEHNER, Jan. Obyvatelstvo v Moravskoslezském kraji v roce 2019. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD [online]. Praha: Český statistický úřad, 2021, 2020 [cit. 2021-02-11]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/xt/obyvatelstvo-v-moravskoslezskem-kraji-v-roce-2019>

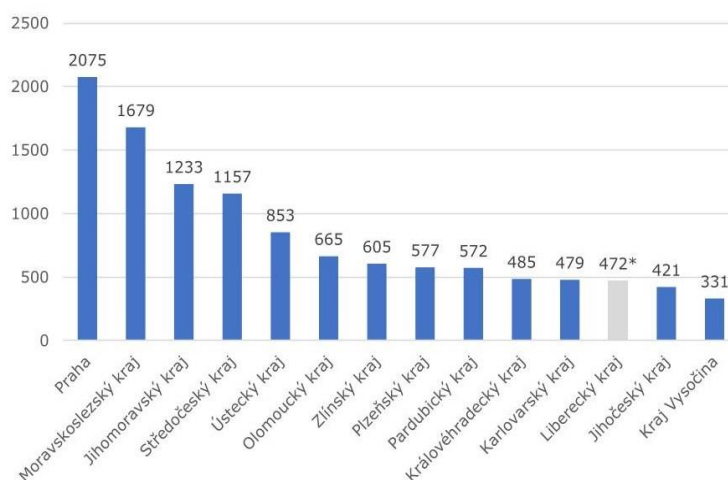
²⁴ NEŠPOROVÁ, Olga, Petr HOLPUCH, Kristýna JANUROVÁ a Věra KUCHAROVÁ. *Sčítání osob bez domova v České republice 2019: kategorie bez střechy a vybrané kategorie bez bytu podle typologie ETHOS*. Praha: VÚPSV, 2019. ISBN 978-80-7416-351-7.

²⁵ Téma: Celorepublikové sčítání lidí bez domova s Mgr. Petrem HOLPUchem, výzkumným pracovníkem Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí ČR, spoluautorem výzkumu Sčítání osob bez domova v České republice 2019, dostupné na <https://wave.rozhlas.cz/diky-nasemu-vyzkumu-mame-dosud-nejpresnejsi-cisla-o-lidech-bez-domova-v-cesku-8142121>. Praha 30. 1. 2020.

„...Záleží na velikosti obce. Odkazoval jsem tím na geografickou znalost, že populace v jednotlivých regionech je rozložena mezi vesnice a města. A důvod, proč v Moravskoslezském kraji je tomu tak, jak to tam je, je důvod, že tam je největší podíl lidí žijících ve velkých městech. Oproti Jihočeskému kraji nebo Vysočině, kde velká část obyvatel žije v malých obcích. Ale přitom ta velká města v těchto krajích mají stejně velkou bezdomoveckou populaci, jako ve velkých městech v Moravskoslezském kraji. Tím důvodem, proč je tento počet větší, je ten, že v Moravskoslezském kraji je ve větších městech mnohem větší koncentrace osob v měřítku celého kraje, než osob žijících ve vesnicích...bezdomovectví se spíš reprodukuje ve městech a tito lidé se i vztahují do měst. Ve městech totiž disponují pocitem anonymity, na vesnici je to celkem nepříjemné, když člověka každý zná.“²⁶

Na druhou stranu ale Petr Holpuch zdůrazňuje, a ve svém výzkumu z roku 2019 tato tvrzení také dokládá, že co se týče osob, které spí venku nebo v noclehárnách, má Praha největší zastoupení v rámci celé ČR, kdy v celé ČR bylo evidováno 11 608 osob, z toho jenom Praha měla 2075.²⁷

Graf č. 2.3 Počet osob spících venku a v noclehárnách v jednotlivých krajích

* Liberecký kraj se do sčítání v terénu a v noclehárnách nezapojil, jedná se proto o plně extrapolovaný odhad.

Zdroj: SOD 2019

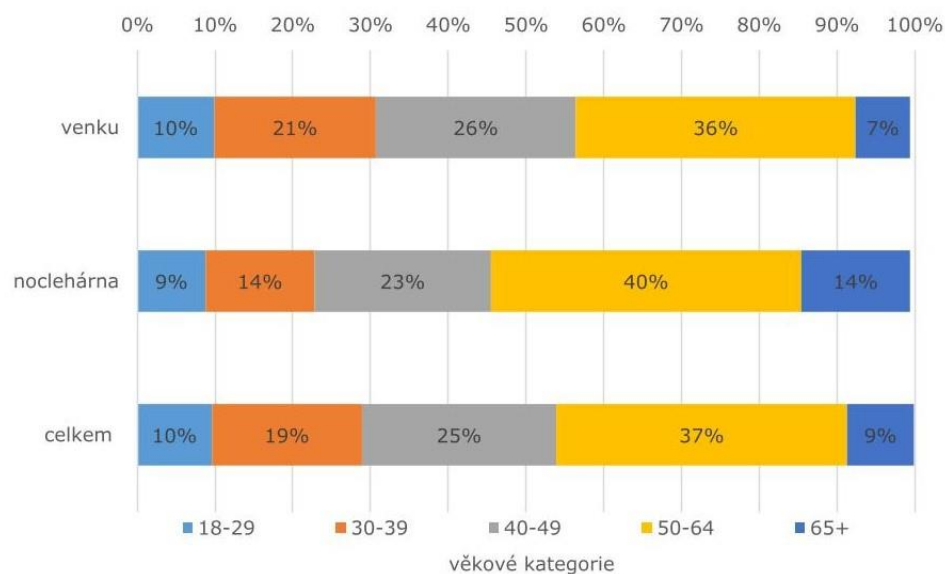
V případě věkové struktury osob žijících bez domova byl výzkum zaměřen na osoby spící venku a v noclehárnách tzv. osoby bez střechy. Ze získaných dat

²⁶ Téma: Video-rozhovor s Mgr. Petrem HOLPUCHEM, výzkumným pracovníkem Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí ČR, spoluautorem výzkumu Sčítání osob bez domova v České republice 2019. Březová nad Svitavou – Jílové 10. 2. 2021.

²⁷ NEŠPOROVÁ, Olga, Petr HOLPUCH, Kristýna JANUROVÁ a Věra KUCHAROVÁ. Sčítání osob bez domova v České republice 2019: kategorie bez střechy a vybrané kategorie bez bytu podle typologie ETHOS. Praha: VÚPSV, 2019. ISBN 978-80-7416-351-7.

vyplynulo, že největší podíl osob bez střechy je ve věkovém rozmezí 40-64 let, kdy největší skupinou byla skupina osob ve věku 50-64 let, jednalo se o počet převyšující jednu třetinu všech osob, přičemž téměř polovinu osob pobývajících v noclehárnách tvořila tato věková skupina.²⁸

Graf č. 3.3 **Věková struktura osob spících venku a v noclehárnách**

V otázkách genderu drtivě převládají muži nad ženami, v poměru 4:1 v případech spaní venku nebo v noclehárnách. V případech azylových domů se jedná o poměr 2:1. Tento fakt má jednoduché vysvětlení:

„Mezi azylovými domy je hodně domů, které jsou evidovány jako azylové domy pro matky s dětmi, jedná se o zařízení, do kterého se muž nemůže dostat...“²⁹

²⁸ NEŠPOROVÁ, Olga, Petr HOLPUCH, Kristýna JANUROVÁ a Věra KUCHAROVÁ. *Sčítání osob bez domova v České republice 2019: kategorie bez střechy a vybrané kategorie bez bytu podle typologie ETHOS*. Praha: VÚPSV, 2019. ISBN 978-80-7416-351-7.

²⁹ Téma: Celorepublikové sčítání lidí bez domova s Mgr. Petrem HOLPUCHEM, výzkumným pracovníkem Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí ČR, spoluautorem výzkumu Sčítání osob bez domova v České republice 2019, dostupné na <https://wave.rozhlas.cz/diky-nasemu-vyzkumu-mame-dosud-nejpresnejsi-cisla-o-lidech-bez-domova-v-cesku-8142121>. Praha 30. 1. 2020.

3. Typologie bezdomovectví

Problémem jakékoli definice je, že pracuje pouze s bezdomovci viditelnými, ale zcela opomíjí skutečnost, že do této skupiny lidí patří i osoby, které naplňují uvedené znaky jenom zčásti. Mluvíme o tzv. bezdomovectvím skrytém a potenciálním.

Podle manželů Hradeckých se bezdomovci rozdělují do následujících 3 skupin

- skupina zjevného bezdomovectví
- skupina skrytého bezdomovectví
- skupina potenciálního bezdomovectví

3.1.1 Skupina zjevných bezdomovců

Skupina zjevného bezdomovectví je nejméně početnou skupinou bezdomovců a také skupinou nejviditelnější. Osoby spadající do této skupiny žijí na ulici, na nádraží, vyhledávající ubytování v zimních noclehárnách, azylových domech nebo noclehárnách provozovaných městem či charitativní organizací. Osob, které přebývají v konkrétních sociálních zařízeních, je však přibližně jedna třetina. Podle ankety vytvořené organizací NADĚJE přebývají ostatní lidé z této skupiny přebývají v neadekvátních bytech (bez náležitého sociálního zázemí), na veřejných místech nebo ve squatech. Podmínkou pobytu v noclehárnách je totiž finanční částka v řádu několika desítek korun a protože je bezdomovství často spojeno s extrémním nedostatkem peněz, prostředků a vhodných příležitostí, osoby bez přístřeší musí volit tyto alternativy ubytování.³⁰

Skupina osob patřících do zjevného bezdomovectví se může dále rozdělovat podle teorie „nádražní populace“ na 3 typy nežádoucích osob, které přicházejí na nádraží.

1. Oslabení jedinci – jsou méně odolní, přichází na nádraží poprvé. Po svém prvním neúspěchu bloudí a nehledají cíleně východisko. Jedná se o skupinu

³⁰HRADECKÁ, Vlastimila a Ilja HRADECKÝ. Definice bezdomovství. *ATLAS TRANSFOR-MACE* [online]. tranzit, c 2008–2010 [cit. 2021-02-08]. Dostupné z: <http://www.monumenttotransformation.org/atlas-transformace/html/b/bezdomovectvi/1-definice-bezdomovstvi.html>

nově chudých, kteří se blíží k sociálnímu vyloučení, ke kterému jsou určeni. Z vnějšího hlediska se od ostatních lidí neliší, postupem času vychází kvůli zevnějšku najevo, že mají potíže a trápí se.

2. Navyklí – už mají za sebou pobyt delšího charakteru. Jejich život už je plně spojen se sociálním vyloučením a tito lidé navštěvují nádraží, aby získali peníze nebo vyhledali své druhy.
3. Marginální – nestejnorodá skupina. Patří do ní novoměstské postavy punků, skinheadů, hobos, ale i bezdomovci v klasickém slova smyslu. Jedná se o beznadějně, zoufalé, opuštěné existence žijící bez přístřeší. Domov často nemají, protože jej opustili z různých příčin.³¹

Zvláštní podskupinou ve skupině zjevného bezdomovectví jsou tuláci. Ti v současné době prakticky vymizeli. Další skupinou, která se nově formuje vedle 3 typů osob přicházejících na nádraží, je skupina mladých lidí, kteří z principu odmítají své občanské povinnosti, jedinci s antisociálními tendencemi, delikventy a rodiny cizinců.

Typickými znaky pro všechny osoby patřící do zjevného bezdomovectví jsou:

- kriminalita
- sociální destrukce
- násilí
- pocit vyloučení
- objektivní desocializace
- pocit fyzické i psychické zranitelnosti

3.1.2 Skupina skrytých bezdomovců

Počet osob bez přístřeší, které se neobrací na veřejné či charitativní služby, se zvyšuje v oblastech, kde je daných služeb málo, nebo existují jiné formy pomoci. Osoby spadající do této skupiny velmi často cestují napříč regiony a hledají dočasná útočiště. Co do počtu, dalece předčí osoby, které patří do zjevného bezdomovectví a mnohem více zatěžují bezpečnostní a záchranné složky měst a jednotlivé úřady. Tyto osoby se často uchylují ke hledání útočiště ve sklepech, squatech, domech určených k demolici, starých automobilech, kontejnerech, výměnících a stanech. Tento způsob zajištění přístřeší je nicméně závislý na okolním počasí, a tak se tito

³¹ Paugam, Serge. *La disqualification social. Essai sur la nouvelle pauvreté*. Paris, 1994.

lidé v podzimních měsících ve velkém množství přesouvají do ubytovacích zařízení. Jejich pobyt je nicméně časově omezen, stejně tak jejich jakákoli jiná snaha o obstarání si ubytování. Právě dočasná a neustálá migrace těchto osob způsobuje provozovatelům provizorních útočišť problémy s kontinuální organizací daných zařízení.

V této skupině se často nachází také adolescenti, kteří se snaží nalézt svou identitu a nezávislost, osoby vycházející z psychiatrických léčeb a propuštění vězni nebo vězni stále ve výkonu trestu odnětí svobody. Pro tyto lidi je tak důležité zprostředkovat sociální zajištění kompenzující přerušení vztahů s rodinou, ztrátu ubytování, ztrátu zaměstnání, společenskou diskvalifikaci, ztrátu rodinného zázemí atd.³²

3.1.3 Fenomén potenciálních bezdomovců

Fenomén potenciálních bezdomovců se vztahuje na specifické osoby, které mají takové potřeby, které jsou úřadům neznámé. Pokud jsou potřeby těchto osob úřadům známé, jsou známé pouze částečně. Tyto osoby se potýkají s různě těžkými životními podmínkami, mají rodinné problémy nebo potíže osobního charakteru.

Mezi typické problémy této skupiny patří problém udržet si byt anebo také jeho náhlá ztráta. Není jednoduché jasně určit hranice této skupiny, protože lidé, kteří do ní patří žijí:

- ve zdravotně závadných bytech
- v provizorních, zchátralých a často přelidněných bytech
- v domech určených k asanaci nebo k demolici
- v sociálních bytech
- v holostech
- v podnájmu

Navíc se do této skupiny zařazují i osoby, které mají být teprve propuštěny z nějakého ústavu, nápravného zařízení či dětského domova. V neposlední řadě se do této skupiny zařazují osoby patřící do veliké skupiny spojené s migrací nebo exilem.

³² HRADECKÁ, Vlastimila a Ilja HRADECKÝ. Definice bezdomovství. *ATLAS TRANSFOR-MACE* [online]. tranzit, c 2008–2010 [cit. 2021-02-08]. Dostupné z: <http://www.monumenttotransformation.org/atlas-transformace/html/b/bezdomovectvi/1-definice-bezdomovstvi.html>

Všeobecně počet bezdomovců roste a ES eviduje přibližně 2,5 milionů osob evidovaných jako bezdomovci (zhruba 0,075 % obyvatel EU). Problém je, že do skupiny potenciálních bezdomovců podle obecných průzkumů spadá až 10 % populace EU. Tento hrubý nepoměr je zapříčiněn tím, že evidovanými bezdomovci jsou lidé, kteří žijí bez domova na ulici a jsou beneficiary sociální pomoci (sociální služby či ubytování). Do tabulkového rázu proto nespádají bezdomovci skrytí ani potenciální.³³

3.2 Typologie osob bez domova ETHOS

Většina populace vnímá především bezdomovectví zjevné. To je způsobeno tím, že tyto osoby pospávají na lavičkách v parcích, potulují se po nádražích a mívají zanedbaný zevnějšek. Nicméně je nutné vnímat i bezdomovectví potenciální a skryté. Nalézt lidi z posledních dvou skupin je velmi složité i z toho důvodu, že se sami za bezdomovce nepovažují.

Jiné dělení všech osob ohrožovaných přímo nebo nepřímo bezdomovectvím vypracovala evropská organizace pro boj proti bezdomovectví s názvem FEANTSA. Jedná se o organizaci, která vznikla v roce 1989, má přes 130 členských organizací v 30 zemích na světě. Z ČR jsou členy této federace Asociace poskytovatelů sociálních služeb České republiky a organizace NADĚJE

Federace FEANTSA primárně sdružuje jednotlivé neziskové organizace ze všech členských zemí EU za účelem jejich hlubší, provázanější a efektivnější spolupráce napříč státy. Mezi její hlavní dlouhodobé cíle patří

- Stálý dialog s evropskými orgány, národními a regionálními vládami s cílem podpořit vývoj a provádění opatření k ukončení bezdomovectví
- Provádění a šíření výzkumu a shromažďování údajů s cílem podpořit lepší pochopení povahy, rozsahu, příčin a řešení bezdomovectví
- Propagace a usnadnění výměny informací, zkušeností a osvědčených postupů mezi členskými organizacemi FEANTSA

³³HRADECKÁ, Vlastimila a Ilja HRADECKÝ. Definice bezdomovství. *ATLAS TRANSFOR-MACE* [online]. tranzit, c 2008–2010 [cit. 2021-02-08]. Dostupné z: <http://www.monumenttotransformation.org/atlas-transformace/html/b/bezdomovectvi/1-definice-bezdomovstvi.html>

- Zvyšování povědomí veřejnosti o složitosti problematiky bezdomovectví a povaze problémů, kterým lidé bez domova čelí³⁴

Typologie, se kterou přichází FEANTSA se nazývá ETHOS. Celý název této typologie zní „Evropská typologie osob bez domova a osob vyloučených z bydlení“. Tato typologie je považována za stěžejní v rámci prostoru EU, od které se mohou případně odvíjet jednotlivé národní typologie.³⁵

Typologie je rozdělena na domény:

- fyzickou – reprezentování existence přiměřeného bydlení ve výlučném užívání osoby, tato osoby v této doméně se nacházející jsou osobami bez domova, nebo jsou bezdomovectvím ohroženy
- sociální – vnímání prostoru pro vlastní soukromí současně s možností sociálních vztahů
- právní – vymezení po právní stránce důvodu k užívání domova

Vedle tohoto rozdělení ETHOS rozděluje různé formy vyloučení z bydlení na

- bydlení bez střechy nad hlavou
- bydlení bez domova/bytu
- bydlení v nejistém bydlení
- bydlení v nevyhovujícím bydlení³⁶

Těchto kategorií je ale mnohem více:

„V ETHOSu je obrovská kombinace všech kategorií na té nejmenší úrovni. Můžeme zde hovořit i o desítkách různých variant. Jedná se o škálu, kde na jedné straně jsou lidi, kteří žijí podobně jako většinová populace a na druhé straně jsou lidi, kteří vážně nemají nic a přespávají někde v „houští za městem“. Takže není tam jasná hranice toho, kdo je bydlící člověk a kdo už je bezdomovcem. Potom samozřejmě máme určité formy nejistého a nevyhovujícího bydlení, kde jednotlivě

³⁴ About us. FEANTSA [online]. Brusel, c 2021 [cit. 2021-02-08]. Dostupné z: <https://www.feantsa.org/en/about-us/what-is-feantsa>

³⁵ ETHOS – European Typology on Homelessness and Housing Exclusion. FEANTSA [online]. Brusel: EU, 2021 [cit. 2021-02-11]. Dostupné z: <https://www.feantsa.org/en/toolkit/2005/04/01/ethos-typology-on-homelessness-and-housing-exclusion>

³⁶ DOPORUČOVANÉ CÍLOVÉ SKUPINY SOCIÁLNÍHO BYDLENÍ FEANTSA [online]. Praha: UNISMINI, c 2021 [cit. 2021-02-08]. Dostupné z: <http://www.socialnibydeni.mpsv.cz/cs/co-je-socialni-bydeni/zakladni-informace-o-sb/cilove-skupiny-sb>

přechody jsou relativně malé, nenachází se zde jasný skok...Kategorizace podle Hradeckých vychází z ETHOSu...jedná se o určitou pyramidovou strukturu, která se zaměřuje již v samotném názvu na osoby bez domova a osoby bezdomovectvím přímo ohrožené. Samotný ETHOS vychází ze základních čtyř kategorií, které se člení na lidi bez bytu, lidi bez střechy, lidi v nejistém bydlení a lidi v nevyhovujícím bydlení, kde každá z těchto skupin se poté štěpí dál a dál.³⁷ Ale ten ETHOS není zcela výzkumnická typologie z hlediska převedení osob, které se měří a věci, které se měří“³⁸

Z těchto důvodů se proto zaměříme na rozdělení osob pouze do zmíněných čtyř kategorií, které jsou i vhodnější pro představu rozdílných parametrů mezi těmito osobami.

Osoby bez střechy nad hlavou jsou podle této kategorie osoby přežívající na ulici nebo na veřejně přístupných místech bez možnosti ubytování (pod mostem, na nádraží, v odstavených vagónech, stanech, prádelnách apod.) nebo v noclehárnách (nizkoprahové noclehárny nebo sezónně užívané prostory k přenocování bez lůžek).³⁹ Jedná se o osoby, které mají možnost ukryt se na dobu 24 hodin před nepříznivým počasím buď v jakémkoli vnitřním prostředí nebo střídavě, kdy se přes noc uchýlí do nocleháren. Tyto osoby také využívají sociální služby v centrech a institucích, které se zaměřují na koncentrování osob bez domova a poskytování pomoci. Největší rizika, kterým musí tito lidé čelit jsou nedostatek osobního prostoru a vystavení se negativním vnitřním i vnějším vlivům jako jsou např. hlad, velmi omezená osobní hygiena, sebedestruktivní životospráva, nepříznivé počasí nebo odpor ze strany veřejnosti. Vedle toho je těmto osobám nabízena sociální péče, jako je charitativní pomoc, sociální služby v denních centrech sociální pomoci nebo nabídky sezónního nocování v humanitárních útulcích.⁴⁰

Osoby bez domova jsou osoby v ubytovnách pro bezdomovce (azylové domy, přechodné ubytovny a přechodná podporovaná ubytování), osoby

³⁷ viz. příloha č. 1, 2

³⁸ Téma: Video-rozhovor s Mgr. Petrem HOLPUCHEM, výzkumným pracovníkem Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí ČR, spoluautorem výzkumu Sčítání osob bez domova v České republice 2019. Březová nad Svitavou – Jílové 10. 2. 2021.

³⁹ HAVLÍKOVÁ, Pavlína. *Právní a ekonomický úhel pohledu na příčiny vzniku a možnosti řešení bezdomovectví*. Brno, 2014. Diplomová práce. Masarykova univerzita Brno. Vedoucí práce Ing. Alena Kerlimová, Ph. D.

⁴⁰ HRADECKÝ, Iľja. NADĚJE. *Definice a typologie bezdomovství: [zpráva o realizaci aktivity č. 1 projektu Strategie sociální inkluze bezdomovců v ČR]*. 1. Praha: Pro Sdružení azylových domů vydala Naděje, 2007. ISBN 978-80-86451-13-8. Dostupné také z: <https://www.nadeje.cz/img-content/files/docs/odborne/2007dtbezdm.pdf>

v pobytových zařízeních pro ženy, osoby v ubytovnách pro imigranty (přechodné bydlení pro žadatele o azyl nebo ubytovny pro migrující pracovníky), osoby před opuštěním instituce (věznice, vazební věznice, zdravotnická zařízení nebo zařízení pro děti) a uživatelé dlouhodobější podpory (pobytová péče pro starší bezdomovce nebo podporované bydlení pro bývalé bezdomovce).⁴¹

Tato skupina je co do škály typologie nejrozsáhlejší, ale jedno mají všechny osoby v ní společné, jedná se o osoby, které žijí ať už krátkodobě nebo dlouhodobě v některém ze sociálních zařízení, kde je pobyt nicméně časově omezen. Vedle časové omezenosti daného pobytu je dalším rizikem pro osoby v této skupině fakt, že chybí návaznost na vyšší integrační stupeň v podobě sociálního bydlení, odmítání či neschopnost se přizpůsobit provoznímu režimu konkrétního zařízení, častá je absence sociální podpory, riziko ztráty ubytování, pokud se osoba dostane do finanční tísně, postavení osob bez střechy nad hlavou, pokud jsou tímto zařízením odmítnuti. Bezesporu mají tyto osoby jistotu v samostatnosti rozhodování, v případech dlouhodobého ubytování je to dlouhodobá jistota střechy nad hlavou, ubytování prostřednictvím písemné smlouvy, podporu sociálního pracovníka ze zákona, podpora orgánu sociálně právní ochrany dětí, individuální sociální práci, pomoc osobám ohrožených domácím násilím a ochrana ze strany státu, mezinárodních či neziskových organizací.⁴² V těchto zařízeních je také všeobecně větší zastoupení žen než mužů, jelikož některá zařízení jsou speciálně zaměřena výhradně na pomoc ženám jako matkám s dětmi.⁴³ Do této kategorie však patří také osoby, které jsou ubytovány v rámci komerčního ubytování, což je otázka zda se jedná o skupinu osob, o které můžeme získat bližší informace týkající se procentuálního zastoupení těchto osob v ČR.

V kategorii nejistého bydlení se podle kategorizace ETHOS vyskytují osoby, které žijí obecně v nejistém bydlení (přechodné bydlení u příbuzných nebo přátel, bydlení bez právního nároku nebo nezákonné obsazení pozemku), osoby ohrožené vystěhováním (hrozí jim výpověď z nájemního bytu nebo ztráta

⁴¹ HAVLÍKOVÁ, Pavlína. *Právní a ekonomický úhel pohledu na příčiny vzniku a možnosti řešení bezdomovectví*. Brno, 2014. Diplomová práce. Masarykova univerzita Brno. Vedoucí práce Ing. Alena Kerlimová, Ph. D.

⁴² HRADECKÝ, Ija. NADĚJE. *Definice a typologie bezdomovství: [zpráva o realizaci aktivity č. 1 projektu Strategie sociální inkluze bezdomovců v ČR]*. 1. Praha: Pro Sdružení azylových domů vydala Naděje, 2007. ISBN 978-80-86451-13-8. Dostupné také z: <https://www.nadeje.cz/img-content/files/docs/odborne/2007dtbezd.pdf>

⁴³ NEŠPOROVÁ, Olga, Petr HOLPUCH, Kristýna JANUROVÁ a Věra KUCHAROVÁ. *Sčítání osob bez domova v České republice 2019: kategorie bez střechy a vybrané kategorie bez bytu podle typologie ETHOS*. Praha: VÚPSV, 2019. ISBN 978-80-7416-351-7.

vlastnictví bytu) a osoby ohrožené domácím násilím (musí se jednat o policií zaznamenané domácí násilí).⁴⁴ Jsou to zpravidla osoby, které nemají jiné možnosti bydlení a případné bydlení u příbuzných nebo blízkých přátel mají pouze z nutnosti. Trpí nejistotou v podobě časově omezeného bydlení a omezením soukromí. S tímto způsobem života se pojí již zmiňovaná rizika, jakými jsou například omezení míry soukromí, narušování navazování přátelských a partnerských vztahů, negativní vliv na psychický vývoj dětí, které v této domácnosti také žijí, finanční zátěž a s ní spojená nejistota při ztrátě příjmu, riziko ztráty bydlení, nemožnost získání bydlení vlastními prostředky, odebrání dětí a rozpad rodiny. Příležitostmi pro tyto osoby jsou občanské a manželské poradny, nevládní organizace, poskytovatelé sociálních služeb, např. azylové domy, případně možnost najít si jiný byt.⁴⁵

Do této skupiny patří často ženy ohrožené bezdomovectvím, které čelí domácímu násilí.

„Přebývání na ulici pro ženy je daleko náročnější než pro muže. Jedná se o ohroženější skupinu, ale zároveň se prokázalo, že když je žena ohrožená bezdomovectvím, tak třeba ne úplně dobrovolně, ale jenom za účelem, aby neskončila na ulici, tak skončí v bytě u nějakého muže, kde partnerský vztah ani nemusí být dobrý, ale zajistí si tím střechu nad hlavou. Opačně u mužů ohrožených bezdomovectvím toto nefunguje“⁴⁶

Do poslední kategorie nevyhovujícího bydlení se řadí osoby žijící v provizorních a v neobvyklých stavbách (mobilní obydlí, neobvyklá stavba a provizorní stavba), osoby žijící v nevhodném bydlení (pokud jsou obydleny neobyvatelné byty) a osoby žijící v přelidněném bytě (jedná se o překročení nejvyšší normy definující přelidnění, podle rozměru osobního prostoru a počtu místností na jednu osobu).⁴⁷ Tyto osoby zpravidla pobývají v obydlích, která nejsou

⁴⁴ HAVLÍKOVÁ, Pavlína. *Právní a ekonomický úhel pohledu na příčiny vzniku a možnosti řešení bezdomovectví*. Brno, 2014. Diplomová práce. Masarykova univerzita Brno. Vedoucí práce Ing. Alena Kerlímová, Ph. D.

⁴⁵ HRADECKÝ, Ilja. NADĚJE. *Definice a typologie bezdomovství: [zpráva o realizaci aktivity č. 1 projektu Strategie sociální inkluze bezdomovců v ČR]*. 1. Praha: Pro Sdružení azylových domů vydala Naděje, 2007. ISBN 978-80-86451-13-8. Dostupné také z: <https://www.nadeje.cz/img-content/files/docs/odborne/2007dtbezdm.pdf>

⁴⁶ Téma: Celorepublikové sčítání lidí bez domova s Mgr. Petrem HOLPUCHEM, výzkumným pracovníkem Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí ČR, spoluautorem výzkumu Sčítání osob bez domova v České republice 2019, dostupné na <https://wave.rozhlas.cz/diky-nasemu-vyzkumu-mame-dosud-nejpresnejsi-cisla-o-lidech-bez-domova-v-cesku-8142121>. Praha 30. 1. 2020.

⁴⁷ HAVLÍKOVÁ, Pavlína. *Právní a ekonomický úhel pohledu na příčiny vzniku a možnosti řešení bezdomovectví*. Brno, 2014. Diplomová práce. Masarykova univerzita Brno. Vedoucí práce Ing. Alena Kerlímová, Ph. D.

ze své podstaty určena k bydlení, jako jsou např. maringotky, karavan, hausbót, rekreační chata či zahrádkářská chata, pracoviště zaměstnavatele nebo prostory bez kolaudace (v případě pobytu v rekreační chatě a zahrádkářské chatě je potřeba souhlasu ze strany sousedů a v případě pobývání na pracovišti zaměstnavatele, souhlas zaměstnavatele). Tyto osoby dané obydlí vlastní nebo jej mají v nájmu, ale jinou možnost bydlení nemají. Může se ale také jednat o osoby žijící v prostorách, kde na jednu osobu připadá prostor menší než 10 m² nebo obydlí, ve kterých na jednu místnost připadají dvě a více osob. V takovém případě těmto osobám hrozí např. odebrání dětí, pokud se jedná o rodinu s dětmi.⁴⁸

⁴⁸ HRADECKÝ, Ilja. NADĚJE. *Definice a typologie bezdomovství: [zpráva o realizaci aktivity č. 1 projektu Strategie sociální inkluze bezdomovců v ČR]*. 1. Praha: Pro Sdružení azylových domů vydala Naděje, 2007. ISBN 978-80-86451-13-8. Dostupné také z: <https://www.nadeje.cz/img-content/files/docs/odborne/2007dtbezd.pdf>

4. Příčiny vzniku bezdomovectví

Bezdomovectví, jakožto způsob života osob bez domova, je patrný zejména ve velkých městech. Celosvětová populace se koncentruje do velkých měst, podle některých odhadů by se v roce 2025 mělo jednat až o dvě třetiny celosvětové populace.⁴⁹ Veliká města ale nejsou adekvátním reprezentativním vzorkem pro určení obrazu fungování všech aglomerací v daném státě, jako spíš ukazatel jejich fungování v rámci měst stejné velikosti. Jedná se po urbanistické stránce o samostatné jednotky, které nezávisle na menších okolních aglomeracích ve stěžejních záležitostech neliší. V roce 2016 Andreas Schleicher z pozice ředitele vzdělávací sekce OECD vysvětloval problém stanovení rozdílů mezi velkými městy takto: „*Sdílení politických poznatků mezi jednotlivými státy je obtížné. Když hovoříme o státech, je to často o tom, co nás odlišuje – jazyk, kultura... Zatímco když mluvíme o městech, čelíme často podobným problémům napříč všemi městy,* ...“⁵⁰

V ČR nicméně existuje pouze jedno město, které odpovídá parametrům tvrzení Andrease Schleichera, a tím je hlavní město Praha. Ta je s více než 1,3 milióny obyvatel je jedinou českou metropolí, jejímiž hlavními problémy jsou

- vysoká koncentrace lidí na malém prostoru
- vyšší nezaměstnanost
- extrémní majetková nerovnost
- vysoký počet obyvatel
- migrace vysokého počtu lidí každý den

Tyto největší záporné faktory kladou veliký tlak a důraz zejména na oblast bydlení, dopravy a služeb, tedy stěžejní faktory, které jsou u osob bez domova mnohem více a zřetelněji viditelné než u ostatních osob.⁵¹ A ačkoliv standardu Andrease Schleichera odpovídá v ČR pouze hlavní město Praha, všechny tyto výše popsané prvky, v menší míře, lze pozorovat i u ostatních měst v rámci celé ČR.

⁴⁹ *Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví v České republice do roku 2020.* Praha: MPSV, 2013. ISBN 978-80-7421-072-3.

⁵⁰ Evropská unie v boji proti apatridismu. *Tiscali.cz* [online]. Praha: TISCALI MEDIA, c 2021 [cit. 2021-02-08]. Dostupné z: <https://zpravy.tiscali.cz/velka-mesta-maji-stejne-problemy-resi-je-vzajemnym-opisovanim-270788>

⁵¹ Evropská unie v boji proti apatridismu. *Tiscali.cz* [online]. Praha: TISCALI MEDIA, c 2021 [cit. 2021-02-08]. Dostupné z: <https://zpravy.tiscali.cz/velka-mesta-maji-stejne-problemy-resi-je-vzajemnym-opisovanim-270788>

4.1 Jednotlivé znaky

Bezdomovectví je problémem městských aglomerací všeobecně. Ruku v ruce s tím, jak se města urbanizují a modernizují, dochází v jejich centrech k přelidnění, nezabezpečení základních služeb, potížím s nedostatkem odpovídajícího bydlení, zhoršující se infrastruktura a negativnímu ovlivnění životního prostředí. Tyto jevy v městech provází nedostatek vody, potravin, pracovních příležitostí a bydlení.⁵² Tyto nedostatky jsou základními potřebami podle teorie psychologa Abraham Harolda Maslowa. Jedná se o potřeby, které jsou odstupňované do dvou úrovní:

- 1. úroveň – fyziologické potřeby, do kterých patří
 - potřeba dýchání
 - potřeba vody
 - potřeba spánku
 - potřeba tělesné integrity
 - potřeba tělesné teploty
 - potřeba přijímání potravy
 - potřeba vylučování a vyměšování
 - potřeba fyzické aktivity
 - potřeba rozmnožování
- 2. úroveň – potřeba bezpečí a jistoty, mezi které patří
 - jistota zaměstnání
 - jistota příjmu a přístupu ke zdrojům
 - fyzická bezpečnost – ochrana před násilím a agresí
 - morální a fyziologická jistota
 - jistota rodiny
 - jistota zdraví⁵³

Uvedené potřeby musí být z velké části naplněny. Pokud delší dobu některá z nich chybí, na její absenci se nabalují další komplikace, které v konečném součtu mohou převyšovat výhodu bydlení ve městech. Téměř třetina městské populace v ČR žije v podmínkách, které neodpovídají zavedeným standardům. Mnohem

⁵² HRADECKÁ, V.; HRADECKÝ, I. *Bezdomovství – extrémní vyloučení* [online]. Praha: NADĚJE, 1996, [cit. 20. 2. 2021]. ISBN 80-902290-0-4. Dostupné z: http://www.nadeje.cz/vz/bezdomovstvi_exv.pdf

⁵³ MASLOW, Abraham Harold. *O psychologii bytí*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0618-7.

dynamičtější život ve městech silněji doléhá na jednotlivce, kteří jsou specifickým způsobem znevýhodněni po fyzické či duševní stránce více než jednotlivci žijící na vesnicích.⁵⁴

V případě ztráty domova a samotných příčin vzniku bezdomovectví existuje mnoho proměnných a spouštěcích mechanismů, které mají za následek úpadek člověka do této společenské skupiny. Tato slova potvrzuje Anthony Giddens svým tvrzením: „*Lidé se často nedostanou na ulici skrze jednu katastrofu, ale často jich zažili několik.*“⁵⁵ Variace těchto příčin je různorodá, obvykle velmi individuální, a proto je také velmi složité označit některou z příčin za příčinu hlavní a jiné za příčiny vedlejší, případně doprovodné. Do stavu bezdomovectví se lidé ve většině případů podle této teze nedostávají kvůli jediné události či akutní životní situaci nebo krizi.

K bezdomovectví často vede mnoho propletených, komplikovaných a složitých situací, kterým je osoba vystavována. Vedle toho je spouštěčem vždy konkrétní událost či jednání, které má za důsledek následné řetězení jednotlivých příčin vzniku bezdomovectví. Ostrá hranice mezi pojmy příčina a spouštěcí mechanismus v případě vzniku bezdomovectví je těžko určitelná, jelikož se tyto pojmy neustále mezi sebou prolínají a často je spouštěč příčinou a naopak. Vedle Giddense další autoři zdůrazňují vnímání bezdomovectví jako složitější problém, který není postavený pouze na ekonomických faktorech jako jsou např. růst chudoby a nezaměstnanost.

Na bezdomovectví mají vliv různé další faktory, které se rozdělují na faktory objektivní, subjektivní a jejich kombinace.

Tyto pojmy se dělí na:

- Subjektivní faktory
 - Snížené či omezené kompetence
 - vrozené dispozice nebo získané problémy, které zvyšují riziko sociálního selhání (duševní onemocnění, mentální retardace, užívání návykových látek)
- Objektivní faktory
 - Dysfunkční nebo neexistující primární rodina
 - absence rodičovské lásky v dětském věku
 - vystavování násilí, zneužívání, odejmutí od rodiny

⁵⁴ Velká města, velké problémy (vybrané texty z Konference OSN o lidských sídlech, Habitat II.), vydalo Informační centrum OSN v Praze, 1996

⁵⁵ GIDDENS, A. Sociologie. Praha: Argo, 1999. ISBN: 80-7203-124-4.

- opouštění domova a utíkání z něj
- rodina bez vhodných bytových podmínek a nestabilní finanční situace
- Různé sociální zkušenosti
 - pobyt v institucích, které ovlivňují a mění návyky a chování člověka (dětské domovy, psychiatrické léčebny, věznice)
- Absence sociálního zázemí
 - nezaložení vlastní rodiny
 - rozvod
 - přerušení kontaktu s blízkými
- Kombinace objektivních a subjektivních faktorů
 - Nahromadění různých znevýhodnění (kumulace všech objektivních a subjektivních faktorů)⁵⁶

Nicméně dělení těchto pojmů podle manželů Hradeckých jsou lehce odlišná a rozšířenější do vícero skupin s větším důrazem ale na znaky subjektivní:

1. Subjektivní stránka

- materiální faktory

Do této skupiny patří vše, co se odvíjí od finančního zázemí jedince. Jedná se například o dlouhodobou nezaměstnanost, ztrátu zaměstnání, zadluženost, ztrátu bydlení, malé příjmy v porovnání s výdaji, ztráta majetku atd. Zpravidla se na začátku objevuje ztráta zaměstnání jako hlavního zdroje příjmu, na který se navalují další materiální faktory, které mohou až zapříčinit ztrátu obydlí. Ztráta povolání má nicméně vliv i na duševní stav jedince, kdy může způsobit snížení sebevědomí, deprese, pocit méněcennosti a jiné psychické problémy.

- vztahové faktory

Faktory, které mají největší vliv na vznik bezdomovectví jsou vztahové faktory. Zpravidla se jedná o sociální prostředí, ve kterém se jedinec pohybuje a ve kterém vyrůstá. Spouštěčem těchto problémů může být rozvod či rozchod partnerů, rozpad rodiny, neshody s rodiči, domácí násilí či sexuální zneužívání. Největší vliv má sociální prostředí na jedince v období jeho dětství a dospívání, jedinec si v tomto věku přisvojuje např. pracovní návyky svých přirozených autorit.

⁵⁶ VÁGNEROVÁ, M. Psychopatologie pro pomáhající profese. Praha: Portál, 2004. 4.vyd. ISBN 978-80-7367-414-4.

- osobní faktory

Řadíme sem problémy osobnostní i fyzické. Jedná se například o různé tělesné handicap, mentální retardaci, invaliditu, nesamostatnost, sociální a jiné fobie, poruchy s adaptací, duševní choroby, nezralost či závislosti.

Tyto faktory jsou často vnímány z pohledu laické veřejnosti jako hlavní příčina bezdomovectví. Pravdou je, že se zpravidla pojí s jinými faktory, které jsou spouštěči daných problémů. Například se jedinec s určitými osobními faktory dostane do stresové situace a kvůli svým specifickým osobním faktorům není schopen se s touto situací adekvátně vyrovnat, jako člověk, který danými osobními faktory disponuje. Osobní faktory dále mohou zesilovat jiné negativní faktory.

- institucionální faktory

Bezdomovectví je často vnímáno jako jev doprovázející opuštění nápravného zařízení. Člověk, jenž danou instituci opustil po delší době, se vrací do společnosti, ve které nemá připravené materiální zázemí a tím pádem se hned objevuje faktor materiální. Vedle tohoto problému je nutné zmínit, že v nápravných zařízeních je z velké části potlačována osobní svoboda jedince, což po opuštění této instituce jedinci schází a odmítá převzít zodpovědnost nad svou osobní svobodou. Jedinec tak dělá vše, co mu bylo do té doby v nápravném zařízení odepíráno s tím rozdílem, že se sám dostává do situací, na které nebyl nikdy připravován.⁵⁷

2. Objektivní stránka

Jedná se o příčiny, které souvisí s politicko-ekonomickou strukturou státu. Osobnost ani schopnost jedince na tyto faktory nemá větší vliv. Bezdomovec je v případě těchto faktorů označován za oběť systému, ve kterém se nachází. Problémy mohou být chudoba, vysoká nezaměstnanost, diskriminace menšin či pohlaví, nerovné příležitosti na trhu práce, odmítání rodičů s dětmi, nefunkční systém sociální podpory apod.⁵⁸

Z komparace těchto dvou výčtů nám tím pádem vychází jisté propletení mezi jednotlivými faktory, které za různých situací jsou vnímány jako subjektivní a jindy zase jako objektivní. Tyto faktory následně vytváří svými specifiky uzavřenou skupinu odlišných osob, které ale mají společné, že jejich život byl

⁵⁷ PRŮDKOVÁ, Táňa, NOVOTNÝ, Přemysl. *Bezdomovectví*. 1. vyd. Praha: Triton, 2008, 93 s. ISBN 978-80-7387-100-0.

⁵⁸ In HRADECKÝ, I.; HRADECKÁ, V. *Bezdomovství – extrémní vyloučení* [on – line]. Praha: Naděje, 1996, s. 29–30. [cit. 6.10.2008].

poznámenán faktorem, který je subjektivní i objektivní povahy. Tyto osoby lze rozdělit na:

- a) osoby, které žijí na ulici a nejsou schopné si vytvořit osobní vztahy (trpí často také mentální poruchou)
- b) osoby, které mají nějakou mentální chorobu (somatickou či psychosomatickou)
- c) alkoholici
- d) uživatelé omamných látek, gambleři
- e) osoby s vrozenými poruchami (např. epileptici), osoby fyzicky postižené
- f) osoby, které jsou společensky nebo mentálně neadaptivní, nestálé, nestabilní (často se tak děje při konfrontaci s každodenními záležitostmi)
- g) osoby mající deprese, úzkosti, sklíčené stavy nebo osoby, které neustále vyhledávají pomoc či radu
- h) mladí lidé, kteří se najednou ocitnou na ulici (opustí nápravné zařízení, dětský domov, jsou vyhozeni z práce)
- i) osoby bez trvalého bydliště
- j) osamělé ženy s dětmi, popř. těhotné, které jsou vyloučené rodiči z domova
- k) děti z nestabilních rodin, děti týrané či jinak frustrované, děti sociálně deprimované (tzv. „dětí ulice“)
- l) osamělí důchodci bez rodiny
- m) propuštění vězňi
- n) slepí a hluší
- o) migranti
- p) lidé se závažnými nemocemi (AIDS, HIV pozitivní, mající rakovinu...)

Nutno ovšem podotknout, že veškerá tato členění jsou pouze demonstrativní, orientační a teoretická. Musíme také dodat, že na bezdomovectví se podílí více závažných faktorů zároveň, přičemž jeden z těchto faktorů výrazně převládá, ale tyto faktory se mezi sebou ovlivňují, takže nelze vždy zcela jasně říct, který z faktorů byl dominantním. Různé faktory se prolínají s různými problémy a podněty, které mají různé formy.⁵⁹

⁵⁹ MAREK, Jakub, STRNAD Aleš, HOTOVCOVÁ, Lucie. *Bezdomovectví: v kontextu ambulantních sociálních služeb*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2012, 175 s. ISBN 978-80-262-0090-1.

5. Zdravotní a duševní problémy spojené s bezdomovectvím

Bezdomovci na ulici žijí z různých objektivních či subjektivních důvodů. Společným faktorem je však to, že tyto osoby jimi postižené odmítají vyhledávat odbornou pomoc, ačkoli se často jedná o osoby s velmi závažným stavem.⁶⁰ Bezdomovectví jakožto extrémní způsob vedení života na okraji společnosti přináší lidem, kteří takto žijí, různé, zejména negativní, zkušenosti. Tyto zkušenosti a potažmo problémy se projevují nejen na zevnějšíku bezdomovců, ale také na vnitřním stavu bezdomovců.

Zdravotní stav bezdomovců je oproti zbytku populace výrazně horší, trpí charakteristickými chorobami pro tuto sociální skupinu osob, které jsou často vyvolávány celkovým oslabením chronicky stresovaného organismu. Imunitní systém je přímo navázán na centrální nervovou soustavu a jeho spolehlivá funkce (např. rychlost hojení ran, boj organismu s nádorovými a chronickými onemocněními nebo obrana proti infekcím) je odpovídající psychické pohodě jednotlivce.⁶¹

Nejčastějším faktorem, který způsobuje nepříznivý zdravotní stav bezdomovců je

- špatná nebo žádná strava – nedostatek pitné vody, proteinů, vápníku, vitamínů a zároveň konzumace časově expirovaného nebo nevhodně skladovaného jídla a konzumace nadměrného množství alkoholu a jiných návykových látek
- nevyhovující nebo žádná možnost bydlení – nedostatečná bezpečnost vzhledem k vytápění obydlí a také na druhou stranu problém se zajištěním tepla; pobyt venku za nepříznivého počasí (obzvláště v zimním období)

⁶⁰ ŠUPKOVÁ, Danuše, Jaromír PEŠEK, Luděk TRNKA a Jana VOLNÁ. *ZDRAVOTNÍ PÉČE O BEZDOMOVCE V ČR*. 1. Praha: Grada Publishing, 2007, 27. ISBN 978-80-247-2245-0. Dostupné také z: <https://nadeje.cz/img-content/files/docs/odborne/2007zpb.pdf>

⁶¹ VARGOVÁ, Jana. Zdravotní stav bezdomovců. *Zdravotnictví a medicína* [online]. Praha: Internet Info, c 2021, 10. 1. 2007 [cit. 2021-02-09]. Dostupné z: <https://zdravi.euro.cz/clanek/sestra/zdravotni-stav-bezdomovcu-285320>

- špatné nebo žádné dodržování osobní hygieny – v samostatných provizorních obydlích bezdomovců, která nedisponují často koupelnou nebo záchodem⁶²
- nedostatečné oblečení – spojené s finanční nouzí a sociálním vyhoštěním
- hrubě nepravidelný rytmus denní aktivity a odpočinku – nedostatek spánku, kdy jsou bezdomovci nuceni přespávat na veřejných místech, kdy usínají až pod obrovskou tíhou únavy⁶³

5.1 Fyzické problémy

Bezdomovci zpravidla velmi sporadicky vyhledávají nebo zcela vůbec nevyhledávají lékařskou pomoc. Tito lidé velmi často trpí kožními chorobami, horních a dolních dýchacích cest, mykózy dolních končetin, chronické rány, bércové vředy (které bývají v létě osidlovány larvami much), zánětlivým onemocněním ústní dutiny (a předčasná ztráta chrupu), akutní omrzliny, bolesti hlavy, vysoký krevní tlak, selhávání srdce, cukrovka, nachlazení, a lumbago (bolest v kříži vyvolaná intervencí lumbální páteře)⁶⁴ a chřipka. Dále se v menším měřítku u bezdomovců vyskytují svrab, virové infekce, průjmová onemocnění, vředové choroby žaludku a dvanáctníku, onemocnění jater, celkové podchlazení, hepatitida typu C, přítomnost viru HIV, epileptické záchvaty a postižení pohybového aparátu vzniklé po mozkových příhodách, amputacích a úrazech.⁶⁵

„Bývají podchlazení, své choroby přecházejí. Hospitalizace je jen dočasným řešením. Po propuštění z nemocnice se situace opakuje. Riziko předčasného úmrtí je značné (důsledky dlouholetého pití alkoholu, užívání drog, smrt podchlazením v opilosti, v důsledku úrazu, celkové vyčerpání organismu apod.)“⁶⁶

Vzhledem k tomu, že ještě nikdy nebylo v ČR provedeno plošné sledování poskytované ambulantní péče pro osoby bez domova, je možné se spolehnout pouze

⁶² PEKÁRKOVÁ, Andrea. Sociálně - zdravotní problematika bezdomovectví: Zdravotní péče o bezdomovce v ČR. *Sociální služby*. 2013, (4), 28 - 31. ISSN 1803-7348.

⁶³ VARGOVÁ, Jana. Zdravotní stav bezdomovců. *Zdravotnictví a medicína* [online]. Praha: Internet Info, c 2021, 10. 1. 2007 [cit. 2021-02-09]. Dostupné z: <https://zdravi.euro.cz/clanek/sestra/zdravotni-stav-bezdomovcu-285320>

⁶⁴ SEIDL, Zdeněk a Jiří OBENBERGER. *Neurologie pro studium i praxi*. 2. Praha: Grada Publishing, 2004. ISBN 80-247-0623-7.

⁶⁵ PEKÁRKOVÁ, Andrea. Sociálně - zdravotní problematika bezdomovectví: Zdravotní péče o bezdomovce v ČR. *Sociální služby*. 2013, (4), 28 - 31. ISSN 1803-7348.

⁶⁶ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese / Marie Vágnerová*. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004, 754. ISBN 80-717-8802-3.

na dílčí výzkumy jednotlivých praktických lékařů pro bezdomovce. Nejlépe podložené údaje obsahuje publikace od PhDr. Danuše Šupkové a kolektivu, ve které jsou shromážděné údaje z jedné specializované ordinace v Praze se zaměřením na péči osoby bez domova za období 17 měsíců od začátku ledna 2005 do konce května 2006, které byly zapracované do obecného lékařského programu Medicus.

Z tohoto jednotného šetření získaných údajů vyplývá, že v daném místě ambulantní pomoc vyhledávaly osoby bez domova nejvíce v případech nespecifikovaných faktorů ovlivňujících zdravotní stav (973 z celkového počtu ošetřených) nemoci dýchacích cest (674 z celkového počtu ošetřených), nemoci kůže a podkožního vaziva (506 z celkového počtu ošetřených), nemoci oběhové soustavy (270 z celkového počtu ošetřených), nemocí svalové a kosterní soustavy (248 z celkového počtu ošetřených) a v případě poranění, otrav apod. (227 z celkového počtu ošetřených). Celkově bylo za sledované období ošetřeno 3 672 pacientů bez domova.⁶⁷

Tab. 5.1 Ordinace praktického lékaře pro bezdomovce (seřazeno podle počtu záznamů v diagnostických skupinách) v období 1. 1. 2005–31. 5. 2006

<i>Diagnostická skupina</i>	<i>Počet pacientů</i>
Faktory ovlivňující zdravotní stav	943
Nemoci dýchací soustavy	674
Nemoci kůže a podkožního vaziva	506
Nemoci oběhové soustavy	270
Nemoci svalové a kosterní soustavy	248
Poranění, otravy apod.	227
Infekční a parazitární nemoci	189
Nemoci trávicí soustavy	180
Příznaky a nálezy nezařazené jinde	97
Nemoci duševní a poruchy chování	83
Nemoci močové a pohlavní soustavy	78
Nemoci nervové soustavy	55
Nemoci oka a očních adnex a nemoci ucha	55
Nemoci endokrinní a metabolické	30
Novotvary a nemoci krve a imunity	20
Vnější příčiny nemocnosti	16
Vrozené vady	1

5.2 Psychické problémy

Zdravotní problémy z hlediska fyzické stránky nejsou jedinými problémy, kterými bezdomovci trpí. Duševní zdraví bezdomovců je provázané s fyzickým

⁶⁷ ŠUPKOVÁ, Danuše, Jaromír PEŠEK, Luděk TRNKA a Jana VOLNÁ. ZDRAVOTNÍ PÉČE O BEZDOMOVCE V ČR. 1. Praha: Grada Publishing, 2007, 27. ISBN 978-80-247-2245-0. Dostupné také z: <https://nadeje.cz/img-content/files/docs/odborne/2007zpb.pdf>

stavem těchto osob a je zpravidla velmi narušené, jelikož bezdomovci musí čelit vyššímu stresovému zatížení a psychickému strádání.⁶⁸ Z výzkumů nicméně vyplývá, že velké množství bezdomovců mělo psychické potíže i v době, kdy ještě měli domov a potažmo i práci.⁶⁹

Jenom samotný fakt, že je osoba delší dobu bez domova vede ke zvýšené psychické disharmonii. Bez důležitosti, zda se jednalo o osobu psychicky narušenou již před sociálním propadem nebo až po propadu, je velice obtížné dlouhodobě psychicky nemocné bezdomovce motivovat k jakékoli činnosti, jelikož je jejich činnost spojena s pocity hypohedomie (snížení zájmů o oblíbené činnosti spojená s redukcí radosti z oblíbených činností)⁷⁰, hypobulie (porucha schopnosti jednat cílevědomě, uvědoměle s dostatkem pevné vůle)⁷¹, hypoprosexie (poruchy snížené pozornosti s redukovanou schopností soustředění se)⁷² a chronické depresivní syndromy.⁷³ Tyto osoby i v rámci zkoumaného období od 1. ledna 2005 do 31. května 2006 u výše zmiňované ordinace v Praze navštívily specializovanou ordinaci pouze v 83 případech ze všech ošetřených pacientů, což tvořilo 2, 26% všech pacientů.⁷⁴ To ukazuje, jak nízký zájem ze strany bezdomovců je, s psychickými problémy, konstruktivně pracovat, aby byly vyléčeny nebo alespoň zmírněny. Následující graf znázorňuje procentuální zastoupení jednotlivých psychických chorob a onemocnění osob bezdomovců, kteří v období 1. ledna 2005 až 31. května 2006 navštívili specializovanou ambulanci v Praze.⁷⁵

⁶⁸ VARGOVÁ, Jana. Zdravotní stav bezdomovců. *Zdravotnictví a medicína* [online]. Praha: Internet Info, c 2021, 10. 1. 2007 [cit. 2021-02-09]. Dostupné z: <https://zdravi.euro.cz/clanek/sestra/zdravotni-stav-bezdomovcu-285320>

⁶⁹ MAREK, J. – STRNAD, A. a HOTOVCOVÁ, L. *Bezdomovectví: v kontextu ambulantních sociálních služeb*. vyd. 1. Praha: Portál, 2012, ISBN 978-80-262-0090-1.

⁷⁰ KOHOUTEK, Rudolf. Hypohedomie. *SCS. ABZ. CZ: SLOVNÍK CIZÍCH SLOV* [online]. Ostrava: ABZ.cz, c 2005 - 2021 [cit. 2021-02-09]. Dostupné z: <https://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/hypohedonie>

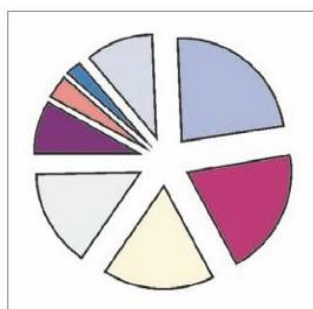
⁷¹ Hypobulie. *SCS. ABZ. CZ: SLOVNÍK CIZÍCH SLOV* [online]. Ostrava: ABZ.cz, c 2005 - 2021 [cit. 2021-02-09]. Dostupné z: <https://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/hypobulie>

⁷² KOHOUTEK, Rudolf. Hypoprosexie. *SCS. ABZ. CZ: SLOVNÍK CIZÍCH SLOV* [online]. Ostrava: ABZ.cz, c 2005 - 2021 [cit. 2021-02-09]. Dostupné z: <https://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/hypoprosexie>

⁷³ VARGOVÁ, Jana. Zdravotní stav bezdomovců. *Zdravotnictví a medicína* [online]. Praha: Internet Info, c 2021, 10. 1. 2007 [cit. 2021-02-09]. Dostupné z: <https://zdravi.euro.cz/clanek/sestra/zdravotni-stav-bezdomovcu-285320>

⁷⁴ ŠUPKOVÁ, Danuše, Jaromír PEŠEK, Luděk TRNKA a Jana VOLNÁ. *ZDRAVOTNÍ PÉČE O BEZDOMOVCE V ČR*. 1. Praha: Grada Publishing, 2007, 27. ISBN 978-80-247-2245-0. Dostupné také z: <https://nadeje.cz/img-content/files/docs/odborne/2007zpb.pdf>

⁷⁵ ŠUPKOVÁ, Danuše, Jaromír PEŠEK, Luděk TRNKA a Jana VOLNÁ. *ZDRAVOTNÍ PÉČE O BEZDOMOVCE V ČR*. 1. Praha: Grada Publishing, 2007, 27. ISBN 978-80-247-2245-0. Dostupné také z: <https://nadeje.cz/img-content/files/docs/odborne/2007zpb.pdf>

Obr. 5.7 Graf nemoci duševní a poruchy chování zobrazuje data z Ordinance praktického lékaře pro bezdomovce v Praze za období 1. 1. 2005–31. 5. 2006

Život v tzv. „subkultuře bezdomovců“ je velice odlišný od běžného života ostatních lidí. Jedná se o velice silný psychický nátlak na osobu jednotlivce, která se mohla do tohoto životního období dostat i svým nezodpovědným socio-ekonomickým jednáním. Existuje mnoho výzkumů, které dokládají, že např. lidé v sociálně nejméně zabezpečených vrstvách trpí vyšším počtem duševních onemocnění než osoby, které jsou dobře ekonomicky zabezpečené anebo, že lidé spící v noclehárnách jsou častěji (až 8krát) postiženi duševním onemocněním než běžná populace a lidé žijící mimo noclehárny ještě více (až 11krát). Co se týče jednotlivých druhů psychických chorob, je velmi těžko určitelné, která z uvedených chorob převládá nebo která je zcela dominantní, jelikož se často jednotlivé choroby na sebe postupně kupí nebo naopak jedna zmizí a objeví se vedle ní nová v souvislosti s aktuálními návykovými látkami, které osoba bez domova požívá. Nicméně obecně se dá říct, že u osob bezdomovců převládají duševní onemocnění jako jsou závislosti, depresivní stavy, poruchy spánku, nadměrný stres, poruchy osobnosti, schizofrenní nemoci a úzkostné poruchy.⁷⁶

Bezdomovec, který trpí některou z fyzických či psychických poruch se velmi často setkává spíše s nepochopením ze strany široké veřejnosti žijící běžný život, která jej zároveň odmítá, ale i lituje. I z tohoto důvodu, začne bezdomovec své problémy skrývat a zvykne si na snášení bolesti i psychických strastí. Proto jsou

⁷⁶ ŠUPKOVÁ, Danuše, Jaromír PEŠEK, Luděk TRNKA a Jana VOLNÁ. ZDRAVOTNÍ PÉČE O BEZDOMOVCE V ČR. 1. Praha: Grada Publishing, 2007, 64 s. ISBN 978-80-247-2245-0. Dostupné také z: <https://nadeje.cz/img-content/files/docs/odborne/2007zpb.pdf>

tyto osoby mnohem více ohroženy nakažlivými chorobami, které se mohou snadno rozšířit i na ostatní osoby z běžné populace.

„Postoj společnosti k bezdomovcům je typický ambivalencí, kombinací odporu a soucitu. Často převažuje negativní postoj spojený s odmítáním. Lidé je považují za parazity, kteří si svou situaci zavinili sami. Odmítavý postoj posiluje neupravený zevnějšek, špína, zápach a obtěžující chování.“⁷⁷

⁷⁷ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese / Marie Vágnerová*. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004, 755. ISBN 80-717-8802-3.

6. Česká právní úprava

V současném českém právním řádu není bezdomovectví vůbec jednotně upraveno. Jediný právní předpis, který pracuje s pojmem „bezdomovec“ je zákon č. 186/2013 Sb., o státním občanství České republiky a o změně některých zákonů (dále jenom zákon o státním občanství), když v § 5 říká, že bezdomovec je osobou bez státního občanství.

Dále tento zákon stanovuje pravidlo, které stanovuje že státním občanem ČR se stane jakékoli narozené dítě na území ČR, pokud je alespoň jeden z rodičů osobou se státním občanstvím jakéhokoli státu. Pokud jsou jeho rodiče oba bezdomovci (tj. nemají žádné státní občanství), tak alespoň jeden z nich musí mít na území ČR ke dni narození dítěte povolen pobyť na dobu delší než 90 dnů, aby dítě mělo české státní občanství.

Povolení k pobytu se vztahuje pouze na cizince pocházející ze zemí mimo prostor EU a pobývajících na území ČR po časově omezenou dobu. Pobyt cizinců na území ČR se rozděluje na přechodný pobyt a dlouhodobý pobyt. Přechodný pobyt je pobyt, který netrvá déle než 90 dní a cizinec může na území ČR přechodně pobývat

- bez víza
- s krátkodobým vízem
- s dlouhodobým vízem
- s diplomatickým vízem
- se zvláštním vízem
- s výjezdním příkazem

Dlouhodobý pobyt je pobyt, který trvá déle než 90 dní a cizinec může pobývat na území ČR pouze na základě udělení víza k pobytu nad 90 dní za účelem sezónního zaměstnání nebo strpění pobytu na území ČR. Obě tato dlouhodobá víza lze udělit za podmínek stanovených zákonem o státním občanství.

Na pobytové vízum nemá nicméně žádný cizinec vymahatelný právní nárok, jak judikoval Ústavní soud ČR ve svém Nálezu:

„Po celou dobu účinnosti zákona o pobytu cizinců je rozhodovací praxe Ústavního soudu i Nejvyššího správního soudu ustálena na tom, že z Listiny ani z mezinárodních smluv o lidských právech neplyne cizincům právo na pobyt na území

*České republiky. Nemají tudíž ani nárok na udělení pobytového víza. Ústavní soud uzavírá, že na dosud traktovaném závěru, dle něhož v případě rozhodnutí o neudělení víza nemůže dojít k zásahu do základních práv a svobod, trvá. Je tudíž v kompetenci zákonodárce toto řízení vyloučit ze soudního přezkumu, aniž by se tím dostal do rozporu s dikcí čl. 36 odst. 2 Listiny.*⁷⁸

Nutností je, aby u cizinců trval stále stejný účel pobytu. Toto pravidlo se vztahuje na všechny osoby, které nejsou státními občany ČR. I z tohoto hlediska ale existují výjimky v případě povolení k dlouhodobému pobytu za účelem:

- vědeckého výzkumu
- společného soužití rodiny na území ČR
- pobytu rezidenta jiného členského státu EU
- studia na území ČR
- ochrany území

A dále v případě

- vlastníků zaměstnaneckých karet⁷⁹
 - tento typ zaměstnanecké karty má náležet pouze cizincům, kteří vykonávají na území ČR legální práci a tím nevykonávají svá práva na úkor práv jiných osob či ČR samotné.
- vlastníků modrých karet⁸⁰.
- vlastníků karet vnitropodnikově převedeného zaměstnance
- vlastníků karet vnitropodnikově převedeného zaměstnance jiného členského státu EU
- povolení k dlouhodobému pobytu za účelem investování
- investorů s cílem uskutečnit významnou investici a přínos významné investice

⁷⁸ Nález Ústavního soudu č. j. Pl. ÚS 23/11 – 1 ze dne 9. května 2012

⁷⁹ Druh povolení k dlouhodobému pobytu na území ČR, kdy je účelem pobytu cizince zaměstná – Zaměstnanecká karta. *Ministerstvo vnitra ČR* [online]. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, c 2020, 15. února 2021 [cit. 2021-03-02]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/zamestnanecka-karta.aspx>

⁸⁰ Druh povolení k dlouhodobému pobytu na území ČR, kdy je účelem pobytu cizince zaměstnání vyžadující vyšší kvalifikaci – Modrá karta. *Ministerstvo vnitra ČR* [online]. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, c 2020, 25. ledna 2021 [cit. 2021-03-02]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/modra-karta.aspx>

- strpění pobytu na území⁸¹

Cizinec může dále získat povolení k pobytu na území ČR, pokud požádá o udělení mezinárodní ochrany podle zákona č. 325/1999 Sb., o azylu, pokud projeví vůli, ze které je zřejmé, že v ČR hledá ochranu před pronásledováním nebo před hrozící vážnou újmou.

Zajímavostí je, že taková osoba pojmá mezinárodní ochrany už i během řízení o samotném udělení mezinárodní ochrany, jak judikoval Ústavní soud ČR:

„Ministr spravedlnosti nesmí povolit vydání osoby do cizího státu podle § 97 odst. 1 zákona č. 104/2013 Sb., o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních, probíhá-li řízení o její žádosti o udělení mezinárodní ochrany, včetně navazujícího soudního přezkumu, ledaže by šlo již o opakovanou žádost. To platí i tehdy, žádá-li o vydání jiný stát, než jaký se jeví být státem původu této osoby, a to, jakkoliv toliko vůči státu původu může udělením mezinárodní ochrany vzniknout nepřekročitelná překážka povolení vydání.

Takový postup ministra, respektující přednost povinnosti České republiky chránit základní práva před jejím mezinárodním závazkem k vydání osoby k trestnímu stíhání do cizího státu, je v souladu se systematickým výkladem čl. 1 Ústavy, v němž charakteristika České republiky jako demokratického právního státu založeného na úctě k právům a svobodám člověka a občana (odst. 1) je předřazena před její povinností dodržovat závazky, které pro ni vyplývají z mezinárodního práva (odst. 2). Naopak povolení vydání této osoby v uvedené situaci do jiného státu představuje porušení jejího práva na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 a 2 Listiny základních práv a svobod.“⁸²

Z pohledu mezinárodního práva je pro ČR v oblasti bezdomovectví nejdůležitější Úmluva o omezení případů bezdomovectví, která byla roku 1961 přijata na konferenci OSN o budoucím vyloučení nebo omezení počtu osob bez státní příslušnosti v roce 1961. Cílem této úmluvy je snižování počtu osob bez státní příslušnosti. K tomuto snižování má dojít prostřednictvím udělování státního občanství všem osobám, které se na území těchto států od této doby narodí. Úmluva stanovuje pravidla udělování a nezabavování státního občanství pouze pro situace,

⁸¹ Rozsudek Městského soudu v Praze č. j. 11 A 168/2017–47 ze dne 11. prosince 2017

⁸² Nález Ústavního soudu č. j. III. ÚS 1924/18–1 ze dne 2. dubna 2019

kdyby dotčené osoby daným zásahem zcela pozbyly jakéhokoli státního občanství a staly by se tak apatridy.

Za apatridu nebo také apolitu je označována osoba, která není státním příslušníkem žádného státu a nepožívá tak ochrany žádného státu. Apatrida je tak označení osoby bez státního občanství, tj. bezdomovce.⁸³ Problematika apatridy byla poprvé upravena na mezinárodní úrovni Úmluvou o postavení osob bez státního občanství v roce 1954. Na základě této úmluvy má apatrida postavení stejné jako uprchlík, až na právo sdružovací a právo na zaměstnání.

Za jedny z největších problémů spojených s apatridou je přiznávání určitých práv pouze občanům daného státu, která se týkají zejména

- veřejného školství
- veřejného zdravotního pojištění nebo
- poskytování lékařské péče.⁸⁴

Bezdomovectví, není pojmem, který by měl v českém právním řádě legální definici. Problémem jakéhokoli pokusu o ucelení pojmu „bezdomovectví“ je to, že pokud bude tento pojem, stanoven úzce, tak některý okruh osob bude zcela opomenut z hlediska materiální pomoci. Na druhou stranu, pokud bude tento pojem stanoven velmi široce, bude do systému sociální pomoci zahrnut okruh osob, které do něho nemusí patřit.⁸⁵ Jednalo by se tak o společenskou nestabilitu.

Ačkoli v některých zemích je tento pojem na rozdíl od evropských států zcela neznámý, nejedná se o fenomén, který by byl výdobytkem moderních dějin, ba naopak se jedná o způsob života, který je spojován s růstem a bohatstvím jednotlivých států v rámci historického vývoje těchto států. Bezdomovectví jakožto znak chudoby vstupuje do podvědomí obyvatel ČR nejvíce v 90. letech 20. století zejména z důvodu, že předchozí režim tento způsob vedení života před obecnou veřejností skrýval. Každopádně neznalost a nezájem obyvatelstva o tomto

⁸³ Apatrid. *Právníký terminologický slovník* [online]. [cit. 2021-02-08]. Dostupné z: <http://slovník.ignol.com/recnik/apatrid>

⁸⁴ Evropská unie v boji proti apatridismu. *Centrum pro lidská práva a demokratizaci* [online]. CLPD, c 2018 [cit. 2021-02-08]. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20180410071901/http://www.centrumlidskaprava.cz/evropska-unie-v-boji-proti-apatridismu>

⁸⁵ HRADECKÁ, V.; HRADECKÝ, I. *Bezdomovství – extrémní vyloučení* [online]. Praha: NADĚJE, 1996, [cit. 20. 2. 2021]. ISBN 80-902290-0-4. Dostupné z: http://www.nadeje.cz/vz/bezdomovstvi_exv.pdf

společenském tématu veřejně diskutovat měl za následek raketový vzestup bezdomovectví po celé období 90. let.⁸⁶

V právním řádu ČR (podle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách) je bezdomovec definován jako

- osoba bez vlastního domova
- osoba bez možnosti najímání domova
- osoba nežijící v takovém obydlí u osoby důvěrně blízké
- osoba, která nemůže nebo nechce tento domov užívat
- osoba, která tento domov užívá protiprávně

6.1 Právní úprava zdravotní péče

V ČR je všeobecně garantované právo na ochranu zdraví, kdy je v LZPS stanoveno: „Každý má právo na ochranu zdraví. Občané mají na základě veřejného pojištění právo na bezplatnou zdravotní péči a na zdravotní pomůcky za podmínek, které stanoví zákon.“⁸⁷ Toto právo nicméně nezajišťuje, že veškerá zdravotní péče je pro každou osobu, která se nechá ošetřit na území ČR bezplatná.

Systém zdravotní péče v ČR zajišťuje poskytování bezplatné či hrazené zdravotní péče osobám, jejichž zdraví je v konkrétních životních momentech ohroženo. Právní úprava ale ve velmi malém rozsahu upravuje zdravotní péči poskytovanou bezdomovcům a v systému zdravotního pojištění není tato oblast nikterak konstruktivně vyřešena. Zákony, které se vztahují na poskytování zdravotní péče jsou:

- Zákon č. 551/1991 Sb., o Všeobecné zdravotní pojišťovně České republiky
- Zákon č. 280/1992 Sb., o resortních, oborových, podnikových a dalších zdravotních pojišťovnách
- Zákon č. 161/1993 Sb., o změnách ve všeobecném zdravotním pojištění a o změnách a doplnění některých dalších zákonů

⁸⁶ HRADECKÁ, V.; HRADECKÝ, I. *Bezdomovství – extrémní vyloučení* [online]. Praha: NADĚJE, 1996, [cit. 20. 2. 2021]. ISBN 80-902290-0-4. Dostupné z: http://www.nadeje.cz/vz/bezdomovstvi_exv.pdf

⁸⁷ zákon č. 2/1993 Sb., o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součástí ústavního pořádku České republiky

- Zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění a o změně a doplnění některých souvisejících zákon (dále jenom jako “zákon o veřejném zdravotním pojištění)
- Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (dále jenom jako “zákon o zdravotních službách”)

Pro účely této diplomové práce bude pozornost nejvíce směřována na zákon o veřejném zdravotním pojištění a zákon o zdravotních službách. V prvním zmiňovaném zákoně je stanoveno, že osobami zdravotně pojištěnými jsou osoby, které mají trvalý pobyt na území ČR nebo osoby, které sice nemají na území ČR trvalý pobyt, ale jedná se o zaměstnance zaměstnavatele, ať už fyzické či právnické osoby, který má na území ČR trvalý pobyt. Z tohoto pravidla jsou vyňaty osoby, které na území ČR nemají trvalý pobyt a vykonávají činnost na území ČR pro zaměstnavatele, který disponuje diplomatickými výhodami či imunitami, poté pro osoby, které nemají sídlo na území ČR, dále pro osoby, které dlouhodobě pobývají v cizině, přičemž neplatí pojistné a v neposlední řadě jsou z tohoto pravidla vyňaty osoby, které na území ČR vykonávají nelegální činnost.⁸⁸

Jedná se o takový typ činnosti vykonávané cizincem pro zaměstnavatele působícího na území ČR, bez platného oprávnění k pobytu na území ČR, pokud se jedná o povolání, na které se vztahuje podmínka udělení povolení k pobytu⁸⁹ na základě zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky.⁹⁰

V zákoně o veřejném zdravotním pojištění je stanoveno, že osoby si jako jednotlivci hradí pojistné sami kromě případů, kdy za jedince hradí pojištění zaměstnavatel či stát.

Zaměstnavatel hradí zdravotní pojištění, pokud se jedná o zaměstnance v pracovním poměru; zaměstnance ve služebním poměru; osobu, se kterou má uzavřenou dohodu o pracích konaných mimo pracovní poměr či osobu, která je zařazena k výkonu prací ve výkonu trestu odnětí svobody nebo je ve vazbě.⁹¹

Stát hradí zdravotní pojištění, v případě, že se jedná o nezaopatřené dítě; poživatele důchodu; příjemce rodičovského příspěvku; ženu na mateřské dovolené a osoby na rodičovské dovolené; osoby pobírající peněžitou pomoc v mateřství;

⁸⁸ § 2 zákona č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění

⁸⁹ viz. úvod kapitoly 6.

⁹⁰ § 5 písm. e) bodu 3 zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti

⁹¹ § 6 zákona č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění

uchazeče o zaměstnání včetně uchazečů, kteří přijali krátkodobé zaměstnání; osoby pobírající dávku pomoci v hmotné nouzi a osoby s nimi společně posuzované; osoby závislé na péči jiné osoby (ve stupních středně těžké, těžké a úplné závislosti); osoby pečující o osoby ve středně těžké, těžké a úplné závislosti; osoby pečující o osoby mladší 10 let, které jsou lehce závislé; osoby ve výkonu zabezpečovací detence, vazby, ve výkonu trestu odnětí svobody nebo ústavního léčení; příjemci nemocenského pojištění; osoby invalidní ve III. stupni invalidity; osoby, které dosáhly věku nároku na starobní důchodu, ale nesplňují jiné podmínky pro přiznání popř. jsou příjemci důchodu⁹², který nepřesahuje výši minimální mzdy; osoby celodenně pečující o jedno dítě ve věku do sedmi let nebo dvě děti ve věku do patnácti let věku; mladistvé umístěné ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy; osoby vykonávající dlouhodobě dobrovolnickou činnost na základě smlouvy s konkrétní organizací; manžele či registrovaného partnera státního zaměstnance či zaměstnance organizační složky státu; cizinec s oprávněním k pobytu na území ČR; žadatel o udělení mezinárodní ochrany a jeho dítě, které se narodilo na území ČR; příjemce penze na přesně stanovenou dobu, starobní penze na určenou dobu či doživotní penze a osoby starší 26 let, které prvně studují v doktorském studijním programu na vysoké škole.⁹³

Zdravotní pojištění vzniká osobám dnem narození (pokud se jedná o osobu s trvalým pobytem na území ČR), dnem vzniku pracovního poměru (pokud se jedná o osobu, která nemá na území ČR přihlášený trvalý pobyt, a vznikl jí pracovní poměr u zaměstnavatele, který na území ČR má nahlášený trvalý pobyt nebo má na území ČR své sídlo) anebo okamžikem získáním povolení k trvalému pobytu na území ČR.⁹⁴

Zdravotní pojištění zaniká okamžikem smrti nebo prohlášením fyzické osoby za mrtvou, nebo když osoba bez trvalého pobytu na území ČR přestala být zaměstnancem zaměstnavatele, který má na území ČR hlášený trvalý pobyt či sídlo, anebo okamžikem ukončení trvalého pobytu na území ČR. Zánik zdravotního pojištění začíná běžet začátkem dne, kdy nastala daná skutečnost pro zánik zdravotního pojištění.⁹⁵

⁹² důchodem je myšlena pravidelná peněžní dávka podle § 2701 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

⁹³ § 7 odst. 1 zákona č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění

⁹⁴ § 3 odst. 1 zákona č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění

⁹⁵ § 3 odst. 2 zákona č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění

Ze zákona o veřejném zdravotním pojištění jasně vyplývá, že v případě akutní potřeby lékařského ošetření, nesmí být pacient odmítnut, jelikož na základní zdravotní péči mají nárok všichni, včetně bezdomovců. Problém nastává, pokud osoba z jakéhokoli důvodu pravidelně neplatí pojištění a tím pádem narůstá dluh této osoby v souvislosti hrazením za provedenou péči. Dochází tak ke sporu, kde se na jedné straně nachází právo na zdravotní péči a na druhé povinnost hradit pojistné⁹⁶ s tím, že i pojišťovněm náleží podle stanoviska Ombudsmana, v návaznosti na tuto povinnost, právo vymáhat nedoplatky na pojistném na zdravotní pojištění, i kdyby měly toto právo vymáhat samy, aniž by podávaly exekuční návrh prostřednictvím svého advokáta k soudu.⁹⁷

V rámci hierarchie práv by se mohlo zdát, že právo na zdravotní péči (a potažmo tak i na ochranu života) se z důvodu, že se nachází na ústavní úrovni, která je nejvyšší úrovní práv v ČR, tak absolutně převládá nad povinností hradit zdravotní pojištění. V případě bezdomovců je tato situace komplikovaná, v těchto záležitostech judikoval Ústavní soud ČR:

„Z hlediska rozsahu ústavních záruk nemůže být stírán rozdíl mezi právem na bezplatnou zdravotní péči ve smyslu článku 31 věty druhé Listiny základních práv a svobod a právem na ochranu zdraví dle článku 31 věty první Listiny. Nositelem ústavního práva na bezplatnou zdravotní péči na základě veřejného pojištění je totiž pouze občan České republiky, zatímco nositelem práva na ochranu zdraví je každý...Jednotlivé části systému sociální ochrany mají různou citlivost na případné zneužití v rámci tzv. sociální turistiky...Rozhodující podmínkou přístupu k veřejnému zdravotnímu pojištění totiž není existence státního občanství, nýbrž trvalého pobytu na území České republiky, resp. sídlo nebo trvalý pobyt zaměstnavatele, u kterého jsou tyto osoby zaměstnány. Je tak zřejmé, že základním dělícím kritériem ve skutečnosti není otázka existence státního občanství, nýbrž faktického sepětí jedince a státu v podobě pobytu či výkonu práce na jeho území...“⁹⁸

Proto bezdomovec, pokud není občanem ČR a navštíví zdravotnické zařízení, ve kterém mu je proveden konkrétní úkon, může být na konci léčebného

⁹⁶ ŠUPKOVÁ, Danuše, Jaromír PEŠEK, Luděk TRNKA a Jana VOLNÁ. ZDRAVOTNÍ PÉČE O BEZDOMOVCE V ČR. 1. Praha: Grada Publishing, 2007, 64 s. ISBN 978-80-247-2245-0. Dostupné také z: <https://nadeje.cz/img-content/files/docs/odborne/2007zpb.pdf>

⁹⁷ Stanovisko Veřejného ochránce práv č. j. 635/2014/VOP/ZK ze dne 23. 6. 2015

⁹⁸ Nález Ústavního soudu ČR č. j. Pl. ÚS 2/15 – 1 ze dne 3. 5. 2017

úkonu vyzván a nucen k zaplacení konkrétní částky, ačkoliv je to jednání v rozporu s ústavním pořádkem ČR. Zdravotníci totiž nesprávně interpretují ustanovení zákonů, pokud vyžadují zaplacení pouze z důvodu, že se nejedná o občana ČR. Jiný případ by byl, pokud by se nejednalo o občana ČR a nebyl by jiný způsob prokázání jeho blízkého vztahu k ČR, ze které by mu bylo možno odvozeně garantovat právo podle čl. 31 LZPS, na který se vztahují ustanovení v zákoně o veřejném zdravotním pojištění, ve kterém jsou stanoveny podmínky bezplatné zdravotní péče.⁹⁹

Vedle zákona o veřejném zdravotním pojištění působí v oblasti zdravotní péče doplňkově také zákon o zdravotních službách, který v § 41 odst. 1 písm. c) stanovuje pacientovi zdravotnických služeb¹⁰⁰ povinnost uhradit poskytovateli zdravotnických služeb finanční obnos za provedené úkony. Poskytovatelem zdravotních služeb se rozumí, podle zákona o zdravotních službách, fyzická či právnická osoba, která má oprávnění na základě zákona o zdravotních službách, poskytovat zdravotní služby, mezi které se ale neřadí například poskytování homeopatie.¹⁰¹ Za poskytování zdravotních služeb může požadovat částku, která odpovídá ceně poskytovaných zdravotních služeb, které nejsou hrazené nebo jsou pouze částečně hrazené z veřejného zdravotního pojištění nebo jiných zdrojů, které mu byly poskytnuty s jeho souhlasem. Za zpoplatněnou položku se dlouho považovala i přítomnost otce dítěte u porodu, dokud Ústavní soud v roce 2016 nejudikoval, že přítomnost u porodu nemůže být sama o sobě zatížena poplatkovou povinností, ale musí se jednat o službu, která není nad rámec povinností stanovených zákonem.¹⁰²

6.2 Právní úprava sociální péče

Sociální péče v ČR je upravena několika zákony, z nichž většina byla přijata zejména v roce 2006. Tento rok bylo přijato velké množství právních předpisů, které se zabývaly úpravou oblasti pracovního práva a sociální politiky ČR. Pro oblast poskytování sociální pomoci osobám bez domova jsou stěžejní nástroje, které se zaměřují na to, aby osobám v této nekomfortní životní situaci pomohly

⁹⁹ ŠUPKOVÁ, Danuše, Jaromír PEŠEK, Luděk TRNKA a Jana VOLNÁ. *ZDRAVOTNÍ PÉČE O BEZDOMOVCE V ČR*. 1. Praha: Grada Publishing, 2007, 64 s. ISBN 978-80-247-2245-0. Dostupné také z: <https://nadeje.cz/img-content/files/docs/odborne/2007zpb.pdf>

¹⁰⁰ Pacientem zdravotních služeb se, podle § 3 odst. 1 zákona o zdravotních službách, rozumí každá fyzická osoba, které jsou poskytovány zdravotní služby.

¹⁰¹ Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu č. j. 2 As 122/2017–73 ze dne 19. 9. 2019

¹⁰² Nález Ústavního soudu ČR č. j. IV. ÚS 3035/15 – 1 ze dne 12. 4. 2016

v daném životním stylu si udržet určitý životní standart, popř. mají sloužit jako jakýsi odrazový můstek pro osoby, které se snaží vymanit z tohoto životního stylu. V rámci poskytování pomoci má sociální politika v ČR jednotlivé funkce, na kterých jsou stavěny jakékoli prostředky pomoci a kterými se sociální politika snaží vyvolat působící efekt na konkrétní objekty.¹⁰³ Jedná se o funkci ochrannou, preventivní, stimulační, přerozdělovací a homogenizační.

Funkce ochranná spočívá v řešení již vzniklých nepříznivých situací v oblasti sociální politiky se zaměřením na jejich omezení a odstranění, včetně jejich negativních důsledků.¹⁰⁴

Funkce preventivní zdůrazňuje přímo povinnost orgánů sociálního zabezpečení předcházet různým rizikovým situacím, které mají negativní dopad jak pro osoby, kterých se přímo dotýkají, tak na jejich okolí. Tato funkce se nejvíce projevuje ve vzdělávacích programech pro veřejnost a ve zdravotní politice ČR.¹⁰⁵

Funkce stimulační je funkcí, která má vést orgány sociální politiky ČR k motivování jednotlivců, aby jednali sociálně-politicky odpovědně nejenom vůči sobě, ale také svému okolí a uvědomovali si dopad svého lehkomyšlně nezodpovědného jednání v rámci sociální politiky státu.¹⁰⁶

Funkce přerozdělovací je zdaleka nejdůležitější funkcí sociální politiky, která zcela dominuje. Jedná se o funkci, kterou se stanovuje realizace výběru daní a vyplácení důchodů a dávek.¹⁰⁷

Homogenizační funkce je funkcí, která cíleně zaměřuje svou pozornost na zmenšování rozdílů mezi osobami v rámci společnosti. Jejím cílem je vytvoření společnosti, která poskytuje stejné příležitosti na vzdělání, práci, sociální a zdravotní péči všem občanům bez jakýchkoli výjimek.¹⁰⁸

Na všechny tyto funkce navazují obecné principy sociální péče, které se následně promítají do jednotlivých funkcí sociální politiky ČR. Všechny principy

¹⁰³ SMUTEK, Martin. *Sociální politika*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. ISBN 978-80-7435-446-5.

¹⁰⁴ CÍLEČKOVÁ, Kateřina a Anna KRAUSOVÁ. *Sociální politika a její realizace v právu sociálního zabezpečení*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2017. ISBN 978-80-7464-971-4.

¹⁰⁵ SMUTEK, Martin. *Sociální politika*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. ISBN 978-80-7435-446-5.

¹⁰⁶ CÍLEČKOVÁ, Kateřina a Anna KRAUSOVÁ. *Sociální politika a její realizace v právu sociálního zabezpečení*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2017. ISBN 978-80-7464-971-4.

¹⁰⁷ SMUTEK, Martin. *Sociální politika*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. ISBN 978-80-7435-446-5.

¹⁰⁸ CÍLEČKOVÁ, Kateřina a Anna KRAUSOVÁ. *Sociální politika a její realizace v právu sociálního zabezpečení*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2017. ISBN 978-80-7464-971-4.

ve spojení se sociální politikou ČR, byly stanoveny na území ČR již v první polovině 20. století a jejich existence je úzce spojena s obdobím demokratizace české společnosti v období První republiky, které trvalo od 28. října 1918¹⁰⁹ do 1. října 1938.¹¹⁰

Jednotlivými principy jsou princip spravedlnosti, solidarity, subsidiarity a participace. Princip spravedlnosti je, jak by jej popsal prof. JUDr. Josef Macek „největší štěstí největšího počtu“¹¹¹, ale vymezit jej pouze touto definicí není možné, jelikož se jedná o velmi komplexní a složitý pojem.¹¹²

Spravedlnost v sociální oblasti lidské společnosti totiž nelze chápat jako absolutní měřítko, kterým se mají řídit všichni stejně. Různí autoři se k ní staví různými způsoby v závislosti na jednotlivých dílčích hlediscích a přístupech. Například Friedrich August von Hayek jakožto přední kritik totalitárních režimů vyzdvihoval jako nejdůležitější demokratickou normu svobodu jednotlivce, která je důležitější než sociální jistoty, majetek nebo zaměstnání.¹¹³ Zatímco vedle toho Thomas Humphrey Marshall se ve svých teoriích zaměřuje více na sociální jistoty, kdy propagoval zrušení rozdělení společnosti do jednotlivých tříd, kdy mají být zodpovězeny otázky:

- 1) Jsou sociální kompenzace nabízeny všem nebo konkrétním skupinám?
- 2) Jakou podobu mají tyto kompenzace?
- 3) Jaká je jejich minimální výše dávek ve vztahu k životnímu standardu?
- 4) Jakým způsobem je sociální zabezpečení financováno?

Všechny tyto otázky se staly základem pro budování jednotlivých typologií sociálních států.¹¹⁴ Nicméně Marshall ve svých dílech zdůrazňuje zajištění postavení osob nacházejících se ve střední společenské třídě. Jeho snahou bylo, aby tato společenská vrstva co nejvíce reprezentovala občany daného státu. Kdy se, podle jeho teorie, mohly otevřít prostory pro komunikaci napříč různými třídami a

¹⁰⁹ NĚMEC, Václav. Vznik Československa. *Dějepis.com* [online]. Praha, c 1997 - 2021 [cit. 2021-02-08]. Dostupné z: <https://www.dejepis.com/vznik-ceskoslovenska/>

¹¹⁰ HORNOVÁ, Alice. MNICHOVSKÁ DOHODA (29. 9. 1938). *MODERNÍ DĚJINY* [online]. Praha: Občanské sdružení PANT, c 2009 - 2021, 2.6.2013 [cit. 2021-02-08]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/mnichovska-dohoda-29-9-1938/>

¹¹¹ MACEK, Josef. *Základy sociální politiky*. Praha: Lidová knihtiskárna A. Němec, 1925.

¹¹² KREBS, Vojtěch a Jaroslava DURDISOVÁ. *Sociální politika*. Praha: Codex Bohemia, 1997. ISBN 80-859-6333-7.

¹¹³ HAYEK, Friedrich August. *Cesta do otroctví*. Surrey: Rozmluvy, 1989. 90 s. ISBN 0-946352-65-8.; CVRČEK, Miroslav. F. A. von Hayek. *Reflex speciál*. Léto 2012, s. 64-67. ISSN 0862-6634

¹¹⁴ SMUTEK, Martin. *Sociální politika*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. ISBN 978-80-7435-446-5.

kulturami. Na rozdíl od typicky marxistických sociologů, kteří ve svých dílech zdůrazňují negativní vliv kumulovaného kapitálu s poukazem na třídní nerovnost a špatný dopad kapitálu na celou společnost, Marshall považuje takové myšlenky za myšlenky, které nejsou sociálnímu systému vlastní.¹¹⁵

Vedle principu spravedlnosti je solidarita korelujícím principem, který se s principem spravedlnosti navzájem nekříží, nýbrž doplňuje. Z hlediska sociální politiky se dále rozděluje solidarita:

- spontánní (dobrovolnou) – je realizována prostřednictvím nestátních neziskových organizací, nadací nebo charit a je financována z dobrovolných příspěvků, zpravidla její význam nabývá na důležitosti v období krize sociální politiky
- vynucenou (nedobrovolnou) – je realizována prostřednictvím státních institucí a je financována z povinných (nedobrovolných) příspěvků, kterými jsou daně a povinné veřejné pojištění, jedná se o solidaritu, která utváří základ státní sociální politiky¹¹⁶

Třetím důležitým principem je princip subsidiarity, podle kterého je každý povinen pomoci. Pomoc má být možné poskytnout nejdříve sobě samému a teprve pokud není jedinec schopen si sám pomoci, má mu být pomoc poskytnuta rodinou či společenstvím blízkých osob. Stát je vyzván k pomoci až jako poslední možnost, jelikož úloha státu je zejména vytvořit podmínky pro to, aby si každý pomohl sám, a tak je pomoc konkrétnímu jednotlivci až na posledním místě ze všech možností pomoci.¹¹⁷

A posledním principem je princip participace, který zdůrazňuje, že každý má možnost se účastnit na procesu tvorby a realizace opatření, která se jich přímo či nepřímo dotýkají. Člověk se má vymanit z role pasivního příjemce opatření sociální politiky ze strany státu a podílet se na jejich tvorbě a spolurozhodovat v rámci jejich realizací.¹¹⁸

¹¹⁵ MARSHALL, T. H. (1965b). "Sociology – The Road Ahead". *Class, Citizenship, and Social Development* (2nd ed.). Garden City, New York: Anchor Books.

¹¹⁶ KREBS, Vojtěch, et al. *Sociální politika*. Praha: CODEX Bohemia, 1997. ISBN 80-85963-33-7

¹¹⁷ KREBS, Vojtěch, et al. *Sociální politika*. Praha: CODEX Bohemia, 1997. ISBN 80-85963-33-7

¹¹⁸ KREBS, Vojtěch, et al. *Sociální politika*. Praha: CODEX Bohemia, 1997. ISBN 80-85963-33-7

Všechny zmiňované a popsané funkce společně s jednotlivými principy se promítají do nástrojů sociální politiky, v rámci, kterých je stěžejním přímým nástrojem legislativa dané země¹¹⁹, která utváří právní řád jakožto rámec, ve kterém mají být funkce a principy realizovány a respektovány.¹²⁰

6.2.1 Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře

Tento zákon má za cíl podílet se na krytí nákladů spojených s výdeji na základní osobní potřeby dětí a rodin. Tyto dávky poskytované orgány ČSSZ prostřednictvím státní podpory se poskytují v závislosti na výši příjmů jednotlivých rodin.¹²¹

Pro poskytování je důležité splnit několik podmínek, uvedených přímo v zákoně, kdy osoba v odeslané písemnosti vysloví souhlas s tím, aby státní orgány a další právnické osoby a fyzické osoby sdělily orgánům státní sociální podpory:

- výši příjmu těchto osob
- skutečnosti prokazující nezaopatřené dítě
- nepříznivý zdravotní stav
- údaje o přihlášení se k trvalému pobytu
- další údaje stanovené v § 68 zákona o státní sociální podpoře¹²²

Nejstěžejnějším bodem této podpory je skutečnost, že tento typ podpory je poskytován ze strany státu pouze osobám, které jsou občany ČR, mají zde hlášený trvalý pobyt, přechodný pobyt nebo pokud mají na území ČR bydliště a mají právo dlouhodobého pobytu na území ČR vyplývající z právních předpisů ČR nebo EU.¹²³

Z celé obrovské skupiny bezdomovců tak zákonodárce v zákoně č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře zohlednil pouze skupinu tzv. potenciálních bezdomovců¹²⁴, tj. bezdomovců, kteří mají nejisté bydlení anebo se nacházejí v nevyhovujícím bydlení. Výjimkou je však případ, který judikoval

¹¹⁹ dalšími přímými nástroji jsou daňový systém a systém transferových plateb, instituce a instituty sociální politiky a aktivity v dobročinné, církevní, charitativní a nadační oblasti, přičemž nepřímými nástroji jsou poté prostředky komunikace, vzdělávací aktivity a poradenské instituty

¹²⁰ SMUTEK, Martin. *Sociální politika*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. ISBN 978-80-7435-446-5.

¹²¹ § 1 zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře

¹²² § 50 zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře

¹²³ § 3 zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře

¹²⁴ Jedná se o jednu skupinu ze tří hlavních skupin stanovujících druhy bezdomovců podle typologie ETHOS, která je ale na druhou stranu pravděpodobně největší z těchto tří skupin – viz. kapitola 2.2.3 Fenomén potencialních bezdomovců

Nejvyšší správní soud, který ve svém rozhodnutí zmiňuje, že ČR nebyla a není státem, kterému by příslušela povinnost vyplácet rodičovský příspěvek svému občanovi, jehož obvyklé bydliště (ve smyslu geografického území, kde např. pracoval a přestal pracovat z důvodu péče o dítě) bylo v jiném členském státě EU, ačkoliv splňoval podmínky stanovené českými právními předpisy (byl hlášen k trvalému pobytu v ČR).¹²⁵

Dávky sociální podpory, které jsou podle tohoto zákona poskytovány, se dělí na dávky, které jsou poskytovány na základě výše příjmu a na dávky, které nejsou poskytovány na základě příjmu.

Dávkami, které jsou poskytovány na základě příjmu, jsou přídavek na dítě, příspěvek na bydlení a porodné

Přídavek na dítě je přiznáván výhradně Úřadem práce ČR¹²⁶ na každé nezaopatřené dítě, pokud příjem v rodině nepřevyšuje 2,7násobek životního minima. Krajský soud v Českých Budějovicích judikoval ve svém rozhodnutí č. j. 10 Ca 69/2006–20 ze dne 21. 6. 2006, že za příjem nelze považovat neuhrazené pohledávky z podnikatelské či jiné samostatné činnosti, které skutečný příjem fakticky nepředstavují.

Výše přídavku je odstupňována z hlediska věku a také, zda některá ze společně posuzovaných osob má příjem ve výši životního minima, příjem ze samostatné činnosti podle zákona č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, náhradu mzdy, platu či odměny nebo snížený plat či odměnu od prvního do čtrnáctého kalendářního dne dočasné pracovní neschopnosti. podle zákona č. 262/2006 Sb., zákoníku práce, z dávek nemocenského či důchodového pojištění, dále se za případný příjem považuje i podpora v nezaměstnanosti či podpora při rekvalifikaci, příjem z příspěvku na péči o sobu do 18 let nebo z rodičovského příspěvku. Pokud některá ze společně posuzovaných osob takovýmto příjmem disponuje, je přídavek na dítě poskytnut ve zvýšené míře. Z věkového pohledu tedy platí, že u dětí

- do 6 let věku je základní výše přídavku 500 Kč a ve zvýšené míře je to 800 Kč
- od 6 do 15 let věku je základní výše přídavku 610 Kč a ve zvýšené míře je to 910 Kč

¹²⁵ Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu č. j. 6 Ads 1/2012-129 ze dne 26. 11. 2014

¹²⁶ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR č. j. 30 Cdo 255/2007 ze dne 27. 2. 2007

- od 15 let do 26 let věku je základní výše příspěvku 700 Kč a ve zvýšené míře je to 1000 Kč.¹²⁷

Příspěvek na bydlení je finanční pomoc na úhradu nákladů na bydlení, kterou si může nárokovat vlastník či nájemce bytu, ve kterém má přihlášený trvalý pobyt, bez ohledu na to, o jaký typ budovy se jedná, za splňování smyslu a účelu zákona¹²⁸, pokud jeho náklady na bydlení¹²⁹ přesahují 0,3násobek (v případě osob s trvalým pobytem na území hl. města Prahy se jedná o 0,35násobek) jeho celkového příjmu a příjmu společně posuzovaných osob a zároveň 0,3násobek (v případě hl. města Prahy opět 0,35násobek) rozhodného příjmu není vyšší než částka normativních nákladů na bydlení¹³⁰. Za vlastníka bytu může žádat o příspěvek např. i manžel, pokud sám vlastník bytu příspěvek nenárokuje, v případě příspěvku na nájem pro osoby žijící v podnájmu je výslovně zdůrazněno, aby oba měli společné nájemní právo. Osoba, která není vlastníkem ani nájemníkem bytu či obytné místnosti v zařízení určeném k trvalému bydlení nesplňuje podmínky stanovené zákonem o státní sociální podpoře¹³¹

Výše příspěvku na bydlení je ve výši rozdílu mezi násobkem rozhodného příjmu rodiny a normativními náklady na bydlení. V případě nižších normativních nákladů, než je stanoveno zákonem o státní sociální podpoře, postupuje se obdobným způsobem, kdy je možné poskytnou příspěvek opět maximálně ve výši rozdílu mezi násobkem rozhodného příjmu a normativních nákladů. Zpravidla jsou stanoveny vyšší hodnoty u nákladů u bytů, ve kterých se žije v podnájmu, než u družstevních a vlastních bytů, proto musí orgány státní sociální podpory při výpočtu příspěvku na bydlení na tyto skutečnosti pamatovat.¹³²

V případě porodného jako jednorázového příspěvku, je stěžejní, aby žena porodila své první nebo druhé živé dítě a rozhodný příjem rodiny, do které se dítě narodilo, nepřevyšoval 2,7násobek životního minima dané rodiny.

Nárok však má i otec či jiná osoba, pokud převzala dítě mladší 1 roku jeho věku do trvalé péče, v případě smrti matky při porodu. Takové převzetí nahrazuje péči rodičů, ale nesmí se tak stát více jak dvakrát. Příjem takových osob, potažmo celé rodiny, do které vstupuje dítě, nesmí být vyšší než 2,7násobek životního

¹²⁷ § 18 zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře

¹²⁸ rozhodnutí Nejvyššího správního soudu č. j. 3 Ads 23/2010-98 ze dne 6. 10. 2010

¹²⁹ viz. přílohy č. 3, 4

¹³⁰ viz. přílohy číslo 5, 6

¹³¹ rozhodnutí Nejvyššího správního soudu č. j. 4 Ads 132/2010-96 ze dne 21. 1. 2011

¹³² rozhodnutí Nejvyššího správního soudu č. j. 3 Ads 61/2010-48 ze dne 29. 9. 2010

minima. V případě svěřeni dítěte do náhradní péče manželům, náleží porodné pouze jednomu z těchto manželů na základě dohody mezi manželi, která musí být potvrzena oběma manželi.¹³³

Výše porodného činí u prvního dítěte 13 000 Kč a v případě druhého dítěte 10 000 Kč a nárok na něj vzniká dnem narození dítěte.¹³⁴

Částkami, které se neodvíjí od výše příjmu posuzované osoby či domácnosti jsou rodičovský příspěvek a pohřebné.

Rodičovský příspěvek je vyplácen rodiči, který po celý kalendářní měsíc celodenně, osobně a řádně pečuje o dítě, které je nejmladší v rodině a mladší věku 4 let, dokud není pečujícímu rodiči vyplacena dávka ve výši 300 000 Kč, přičemž si pečující rodič volí ze tří možností vyplácení dávky. První možností je dávka nepřevyšující 10 000 Kč, druhou je dávka převyšující 10 000 Kč, ale nepřevyšující 70 % 30násobku denního vyměřovacího základu ke dni narození nejmladšího dítěte nebo až 1,5násobek 70 % 30násobku denního vyměřovacího základu v případě narození vícero dětí.¹³⁵ Rodičovský příspěvek je nicméně vyplácen pouze jednou, pokud rodič pečuje o dvojčata, tak stále pobírá pouze jeden rodičovský příspěvek.¹³⁶ Rodič pečující o vícero dětí mladší 4 let věku, kdy jedno začne navštěvovat mateřskou školu má stále právo na rodičovský příspěvek.¹³⁷

V případě změny pečující osoby např. z důvodu rozvodu, smrti jednoho nebo obou manželů, nelze považovat vyplácenou částku za částku, která byla vyplácena dítěti. Částka má sloužit pro potřeby osoby, která o dané nejmladší dítě pečuje a má sloužit k zajištění potřeb s životem dítěte spojených. Tím pádem, ačkoliv se jedná o osoby, které pečují o stejnou osobu (postupně, nikoliv současně), tak nelze o nich uvažovat jako o společně posuzovaných osobách.¹³⁸

Pohřebné je dávka vyplácena osobám, které vypravily pohřeb mrtvému nezaopatřenému dítěti nebo osobě, která ke dni smrti byla rodičem nezaopatřeného dítěte, pokud alespoň jedna z těchto osob měla na území ČR trvalý pobyt. Dávka se

¹³³ rozhodnutí Nejvyššího správního soudu č. j. 6 Ads 35/2012-22 ze dne 19. 4. 2012

¹³⁴ § 44–46 zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře

¹³⁵ § 30–31 zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře

¹³⁶ Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu č. j. 8 Ads 42/2015-34 ze dne 22. 10. 2015

¹³⁷ Rozhodnutí Městského soudu v Praze č. j. 1 Cad 98/2006-34 ze dne 10. 8. 2007

¹³⁸ Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu č. j. 6 Ads 21/2017-23 ze dne 16. 5. 2017

vyplácí jednorázově ve výši 5000 Kč a náleží pouze osobě, která uplatní nárok na dávku jako první.¹³⁹

6.2.2 Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

Cílem tohoto zákona je podpora všech fyzických osob, které se nacházejí v nepříznivé sociální situaci, a to prostřednictvím sociálních služeb a příspěvku na péči, které mají zlepšit životní úroveň žadatelů o tyto příspěvky.

Co se týká okruhu osob, které mají nárok na pomoc prostřednictvím sociálních služeb a příspěvku na péči, tak se zde zákonodárce inspiroval úpravou zákona o státní podpoře, kdy jednotlivé podmínky a instituty prakticky převzal z tohoto zákona.

V dalších případech nicméně zákon o sociálních službách stejně jako zákon o státní podpoře stanovuje podmínku, že osoba musí mít až na výjimky na území ČR evidované bydliště.

Formy pomoci tento zákon rozděluje na příspěvek na péči a poté na sociální služby. Příspěvek na péči je jediným zmiňovaným příspěvkem v tomto zákoně a jedná se o peněžní částku, kterou poskytuje krajská pobočka Úřadu práce osobám, které jsou závislé na pomoci jiné osoby (zákon přímo uvádí fyzickou osobu). Musí se jednat o osoby starší jednoho roku a stát se tímto příspěvkem podílí na pomocných formách pro zvládnutí základních životních potřeb těchto osob. Na příspěvek má nárok osoba, která trpí dlouhodobě nepříznivým zdravotním stavem, kdy sama nezvládá tři a více základních životních potřeb; pokud jí poskytuje pomoc osoba blízká, asistent sociální péče, poskytovatel sociálních služeb, dětský domov nebo specializované zařízení hospicového typu.¹⁴⁰ Příspěvek na péči o blízkou osobu nelze započítávat do částek životního a existenčního minima.¹⁴¹

V případě osob jako příjemců příspěvku na péči však nelze ignorovat skutečnost, že tyto osoby jsou zpravidla závislé na rodičovské péči i po dosažení věku zletilosti. Jak judikoval Ústavní soud následovně

„...čl. 32 odst. 4 Listiny garantuje rodičům právo pečovat a vychovávat děti, a naopak dětem zajišťuje právo na rodičovskou výchovu a péči. Systematické zařazení tohoto práva do kategorie práv hospodářských a sociálních se pak nutně

¹³⁹ § 47-48 zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře

¹⁴⁰ § 1-8 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

¹⁴¹ Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu č. j. 6 Ads 166/2009-60 ze dne 21. 4. 2010

musí odrazit v interpretaci tohoto práva, ... Objektivní nemožnost dítěte žít se samostatně, z důvodu těžkého zdravotního postižení vedoucího až ke zbavení způsobilosti k právním úkonům, nemůže být přičítána k tíži tohoto dítěte...v tom smyslu, že by po přiznání sociálních dávek již nemělo mít právo podílet se na životní úrovni svých rodičů (a že by nemělo mít právo na výživné ze strany rodiče). Takto znevýhodněné dítě si své postižení nezpůsobilo, a naopak potřebuje pomoc po všech stránkách, aby jeho život byl co nejvíce snesitelný v rámci již tak značně omezených možností...“¹⁴²

U osob je zkoumána schopnost zvládat životní potřebu mobility, orientace, komunikace, stravování, oblékání společně s obouváním, tělesnou hygienu, výkon fyziologických potřeb, péče o zdraví, osobních aktivit a péče o domácnost. Podle těchto vymezených schopností se osoby posuzují podle čtyř stupňů závislosti.¹⁴³

Stupeň invalidity	Osoby mladší 18 let	Osoby starší 18 let
I. stupeň Lehká závislost	3 300 Kč	880 Kč
II. stupeň Středně těžká závislost	6 600 Kč	4 400 Kč
III. stupeň Těžká závislost	9 900 Kč* 13 900 Kč**	8 800 Kč* 12 800 Kč**
IV. stupeň Úplná závislost	13 200 Kč* 19 200 Kč**	13 200 Kč* 19 200 Kč**

* - osobě je poskytována pomoc poskytovatelem pobytových sociálních služeb, jakými jsou domovy pro osoby se zdravotním postižením, domovy pro seniory, domovy se zvláštním režimem, chráněná bydlení, zdravotnická zařízení lůžkové péče, dětské domovy nebo speciálně lůžková zdravotnická zařízení hospicového typu

** - v ostatních případech

Nárok na příspěvek žadateli vzniká dnem, kdy splní podmínky pro jeho vyplácení. Výše příspěvku se musí vždycky odvíjet od potřeb žadatele na zajištění soběstačnosti, a proto by měl příspěvek na péči zahrnovat všechny účelně vynaložené náklady spojených s léčením či péčí.¹⁴⁴ Zánik příspěvku je spojen s uplynutím jednoho roku ode dne, kdy příspěvek nebo jeho část příjemci náležela, pokud nejde o případ změn nároků na příspěvek a jeho výplatu, kdy lhůta nesmí

¹⁴² Nález Ústavního soudu č. j. 2306/12-1 ze dne 13. 3. 2013

¹⁴³ § 8-11 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

¹⁴⁴ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR č. j. 25 Cdo 179/2018 ze dne 26. 9. 2018

uplynout po dobu řízení o příspěvku. Příjemcem je vždy oprávněná osoba, její zákonný zástupce, nebo osoba, které byla nezletilá oprávněná osoba svěřena do péče.¹⁴⁵

Sociální služby jsou dále rozděleny na sociální poradenství, služby sociální péče a služby sociální prevence. Sociální poradenství je rozdělováno na základní a odborné sociální poradenství. Základním sociálním poradenstvím jsou poskytovány informace, prostřednictvím kterých má být přispěno k řešení nepříznivých sociálních situací. Odborným sociálním poradenstvím jsou konzultace poskytovány se zaměřením na konkrétní potřeby v okruhu sociálních potřeb. Tyto poradny se dělí na jednotlivé typy, jako jsou manželské, občanské a rodinné poradny, poradny pro osoby se zdravotním postižením, poradny pro seniory, poradny pro oběti trestných činů a domácího násilí. Vedle vyjmenovaných typů odborných sociálních poradenství existují také poradny poskytované ve zdravotnických zařízeních, které jsou poskytovány osobám, které žijí potenciálně konfliktní způsob života.¹⁴⁶ Zaměstnanci úřadů, které poskytují sociální poradenství k řešení hmotné nouze mají povinnost přijímat i neúplné žádosti o sociální dávky a nad rámec obecných povinností poskytnout poučení danému žadateli o pomoc. O všem by měl být sepsán protokol včetně informací, které byly poskytnuty.¹⁴⁷

Službami sociální prevence, které dále nejsou službami sociální péče jsou:

- azylové domy

Azylový dům je služba sociální prevence, která poskytuje stravu nebo pomoc při zajištění stravy, ubytování a pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a obstarávání osobních záležitostí. Azylový dům může mít různou právní formu, kdy poskytovatelem může být jak fyzická, tak právnická osoba, kdy většina azylových domů jsou církevní právnické osoby a spolky, ale některé azylové domy mají formu obecně prospěšných společností. Cílovými skupinami těchto domů jsou zejména ženy, matky s dětmi, rodiny s dětmi, páry, senioři, muži, oběti násilí či živelných pohrom, ale i třeba osoby s duševními poruchami, mentálním postižením nebo závislostí na alkoholu nebo drogách.¹⁴⁸

¹⁴⁵ § 15-19 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

¹⁴⁶ § 32 + 37 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

¹⁴⁷ Zpráva o šetření veřejného ochránce práv sp. zn. 173/2014/VOP/AV ze dne 7. 3. 2014

¹⁴⁸ § 57 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách; MAREK, J.; STRAND, A.; HOTOVCOVÁ, L. *Bezdomovectví: v kontextu ambulantních sociálních služeb*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0090-1. S. 175.

- domy na půl cesty

Zařízení poskytující zpravidla pobytové služby pro osoby do 26 let, které po dosažení zletilosti opouštějí ústavní zařízení či zařízení ochranné výchovy. Domy na půl cesty jsou však určeny i pro osoby z jiných zařízení pro péči o děti a mládež a pro osoby, které jsou propuštěny z výkonu trestu odnětí svobody nebo ochranné léčby. Domy na půli cesty mají těmto osobám poskytnout podmínky pro úspěšný a samostatný vstup do běžného života.¹⁴⁹

- pracoviště rané péče

Sociální služba rané péče je služba poskytována jako terénní, popř. i jako ambulantní služba pro děti a rodiče těchto dětí. Musí se jednat o děti, které jsou mladší 7 let a jsou buď zdravotně postižené, nebo mají ohrožený vývoj z důvodu nepříznivého zdravotního stavu. Služba je zacílena na podporu rodin a vývoj dětí s ohledem na specifické potřeby s tím spojené. Služba má zejména napomáhat při realizaci práva na vzdělávání a výchovu dětí se zdravotním postižením, podporuje integraci dětí a jejich rodin do širší společnosti a napomáhá ke zlepšování informovanosti veřejnosti o problematice péče o děti se zdravotním postižením prostřednictvím seminářů, přednášek, školení či odborných článků a publikací¹⁵⁰

- telefonická krizová pomoc

Tento typ terénní služby je poskytován výlučně na přechodnou dobu, pro osoby, které se nacházejí v situaci, ve které jim hrozí ohrožení života či zdraví, nebo jiné problémy spojené s konkrétní životní situací, kterou nejsou schopni sami vyřešit. Tato služba je poskytována bezplatně, kdy je zprostředkována způsobem telefonické pomoci, či pomoci pro uplatňování práv a oprávněných zájmů.¹⁵¹

- tlumočnické služby

Stejně jako telefonické služby, jsou i tlumočnické služby terénním typem sociální preventivní služby, která se poskytuje zejména osobám s poruchami komunikace. Pod poruchou se rozumí zejména smyslové postižení, které omezuje zprostředkování běžné komunikace s okolím bez asistované pomoci jiné osoby.¹⁵²

¹⁴⁹ MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2008. 272 s. ISBN 978-7367-368-0.

¹⁵⁰ § 54 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

¹⁵¹ Sociální služby. *MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2021 [cit. 2021-02-13]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/socialni-sluzby-1>

¹⁵² § 56 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

Službami sociální péče jsou

- osobní asistence

Služba pomáhající osobám, které kvůli věku, nemoci či zdravotnímu postižení potřebují pomoc jiné fyzické osoby v běžných činnostech v životě. Osobě, která takto potřebuje pomoci vypomáhá osobní asistent. Pomoc se vztahuje zejména na zvládnání běžných úkonů péče o vlastní osobu; osobní hygienu; zajištění stravy; zajištění chodu domácnosti; výchovnou; vzdělávací a akviziční činnost; zprostředkování kontaktu se společenským prostředím a pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a obstarávání osobních záležitostí.¹⁵³ Osoby vykonávající osobní asistenci mají širokou škálu práv i povinností, co do vztahu k osobě, která vyžaduje jejich asistovanou pomoc. Mezi povinnosti např. patří i odsávání dýchacích cest pomocí endotracheální kanyly nebo účast při úředním styku v případě potřeb osob se zdravotním postižením.¹⁵⁴

- pečovatelská služba

Je souborem činností, které jsou poskytovány společensky znevýhodněným lidem s cílem zlepšit kvalitu jejich života a v maximální možné míře začlenit do společnosti, popř. společensky chránit před riziky, která jsou s těmito lidmi spojeny. Tento typ služby lze rozdělit na terénní a ambulantní typ služby poskytovaný jednotlivcům i celým rodinám.¹⁵⁵

- tísňová péče

Tísňová péče je služba, která není poskytována bezplatně, řadí se mezi terénní služby sociální péče s určením pro osoby vystavené stálému a nadměrnému riziku ohrožení života nebo zdraví. Tísňová péče poskytuje či zprostředkovává neodkladnou pomoc při tzv. krizové situaci, jako je např. pád, nevolnost, úraz nebo panická úzkost.¹⁵⁶

- průvodcovské a předčitatelské služby

Tento typ terénních či ambulantních služeb je primárně poskytován osobám, jejichž schopnosti jsou výrazně sníženy. Snížení může být způsobeno věkem či

¹⁵³ HRDÁ J. 2001. *Osobní asistence: Příručka postupů a rad pro osobní asistenty*. Praha: Pražská organizace vozíčkářů.

¹⁵⁴ Zpráva o šetření veřejného ochránce práv sp. zn. 105/2013/DIS ze dne 11. 2. 2015 a Zpráva o šetření veřejného ochránce práv sp. zn. 5639/2015/VOP ze dne 9. 5. 2016

¹⁵⁵ MATOUŠEK, Oldřich. *Sociální služby: legislativa, ekonomika, plánování, hodnocení*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-310-9.

¹⁵⁶ § 41 a 75 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

zdravotním postižením a týká se zejména orientace či komunikace s okolím. Průvodcovské a pečovatelské služby tak napomáhají nevědomým osobám si vyřídit své vlastní záležitosti, jako je například komunikace s úřady či odpolední procházky. Tyto služby jsou zpoplatněné.¹⁵⁷

- podpora samostatného bydlení

Jedná se o terénní službu poskytovanou osobám se zdravotním postižením či chronickým nebo duševním onemocněním. Situace těchto osob musí být natolik vážná, že vyžaduje pomoc jiné osoby. Služba obsahuje pomoc při zajištění chodu domácnosti, výchovné, vzdělávací, aktivizační činnosti, terapeutické činnosti, zprostředkování kontaktu s okolím, poskytování pomoci při uplatňování práv a zájmů daných osob, přičemž tyto služby jsou poskytované přímo v domácnosti daných osob.¹⁵⁸

„Problém, že tihle lidi nemají kde bydlet, tak kde jsou vážně limity v naší zemi je, že sociální pracovníci jsou přehlceni prací pro tyto osoby, protože se musí věnovat mnohem více lidem, než jsou jenom lidé bez domova, ale nicméně, když není pracovník zcela vytížený pracovník a i když motivovaného klienta, tak často mu není schopen zajistit nějaký sociální byt. Tady je podle mě problém, vidíme spoustu lidí, kteří nejsou motivovaní, ale lidi, kteří jsou motivovaní, tak naráží na problém zajištění bydlení. Což říkají i samotní sociální pracovníci, že nemají kam zabydlet tyto lidi. Asi není úplně šťastná cesta mít hromadu sociálních bytů, který bude každému poskytnut. Sociální pracovník by měl disponovat s portfoliem možných bytů, které poskytují přechodně těmto lidem. Tito lidé následně plní určité úkoly a povinnosti běžného života jako jsou např. sousedské vztahy. Tito lidé nejsou na takové sociální úrovni, aby se vedle nich dalo bydlet, což je ale jenom část.“¹⁵⁹

Limitujícím faktorem této efektivní sociální pomoci pro konkrétní osoby, je nedostatek důslednosti zařazení osob bez domova zpět do konkrétní sociální komunity. Tímto nedostatkem se již v zemích západní Evropy vypořádává koncepce „Housing first“, která má postupně nahrazovat koncepci vedenou v ČR,

¹⁵⁷ Sociální služby. *MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2021 [cit. 2021-02-13]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/socialni-sluzby-1>

¹⁵⁸ Sociální služby. *MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2021 [cit. 2021-02-13]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/socialni-sluzby-1>

¹⁵⁹ Téma: Video-rozhovor s Mgr. Petrem HOLPUCHEM, výzkumným pracovníkem Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí ČR, spoluautorem výzkumu Sčítání osob bez domova v České republice 2019. Březová nad Svitavou – Jílové 10. 2. 2021.

tzv. „Housing ready“. Koncepce „Housing first“ cílí na osoby bez domova, se záměrem těmto osobám poskytnout standardní bydlení bez předchozí péče a současně těmto osobám zajistit poskytnutí potřebné péče. Tento způsob poskytování se zdá být nejvíce efektivní metodou v oblasti plánování služeb pro řešení bezdomovectví motivovaným osobám bez domova.¹⁶⁰ Vedle toho neefektivní metoda „Housing first“ vytváří skupinu osob, které jsou závislé na vysoké podpoře na bydlení ještě předtím, než se do svého samostatného bydlení nastěhují.¹⁶¹

- odlehčovací služby

Sociální služby poskytované osobám, které dlouhodobě pomáhají osobám se zdravotním postižením. Forma těchto služeb je zpravidla dočasná, kdy je postižená osoba na přechodnou dobu umístěna do náhradní rodiny, stacionáře nebo pobytového zařízení. Forma pomoci může být i poskytnutím praktické pomoci pečujícím v jejich domácnostech.¹⁶²

- sociální služby poskytované ve zdravotnických zařízeních lůžkové péče

Mezi poskytované služby tohoto typu se řadí všechny pobytové sociální služby osobám, které již nevyžadují zdravotní péči v ústavním zařízení¹⁶³

- centra denních služeb

Jedná se o ambulantní zařízení, která jsou zařazena také jako služba, pro osoby se sníženou samostatností, které zůstávají bydlet ve vlastních bydleních, ale nejsou schopny z důvodu vysokého věku nebo chronického duševního onemocnění si zajistit péči o svou osobu v celém rozsahu.¹⁶⁴

- stacionáře

¹⁶⁰ Housing First – Bydlení především. *Brněnské rozjezdy* [online]. Brno: Magistrát města Brno [cit. 2021-02-22]. Dostupné z: <https://socialnibydeni.org/slovník-pojmu/housing-first-bydleni-predevsim>

¹⁶¹ HOUSING FIRST BYDLENÍ PŘEDEVŠÍM. *Platforma pro sociální bydlení* [online]. Praha: Platforma pro sociální bydlení, 2018 [cit. 2021-02-22]. Dostupné z: <https://hf.socialnibydeni.org/>

¹⁶² MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Vyd. 2., přeprac. Praha: Portál, 2008. ISBN 9788073673680.

¹⁶³ Sociální služby. *MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2021 [cit. 2021-02-13]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/socialni-sluzby-1>

¹⁶⁴ MATOUŠEK, Oldřich a Pavla KODYMOVÁ. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-818-0.; § 46 a 47 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

Zařízení, ale také opět kategorizováno zároveň jako služba, poskytující sociální služby za úhradu. Dělí se na denní a týdenní stacionáře z hlediska toho, zda je docházkový program buď celodenní nebo celotýdenní spojený s ubytováním. Sociální služby jsou poskytovány dětem i dospělým osobám, které mají sníženou úroveň soběstačnosti z důvodu zdravotního postižení, chronického či duševního onemocnění nebo věku.¹⁶⁵

- domovy pro osoby se zdravotním postižením

Pobytová sociální služba, která je poskytována osobám, které trpí sníženou soběstačností kvůli dlouhodobému či chronickému zdravotnímu či mentálnímu postižení nebo jinému chronickému problému. Tyto osoby zpravidla potřebují pravidelnou pomoc při zajištění si základních životních potřeb.¹⁶⁶

- domovy pro seniory

Domov pro seniory je druh pobytového zařízení poskytující sociální služby, které je určeno pro osoby starší 65 let, kteří potřebují trvalou pomoc z důvodu snížené soběstačnosti za účelem trvalé či dočasné náhrady domova.¹⁶⁷ V případě budov stavěných za účelem péče pro seniory (ale podle analogie legis by bylo možné toto pravidlo aplikovat i pro domovy pro jiné osoby vyžadující péči) judikoval Nejvyšší správní soud ve svém rozhodnutí č. j. 8 As 33/2012–48 ze dne 29. 3. 2013, že pouhé označení, že se bude jednat o domov pro seniory nestačí a stěžejním je celkový charakter dané stavby.

- domovy se zvláštním režimem

Jsou pobytovou sociální službou, která se poskytuje osobám se sníženou soběstačností z důvodů chronického duševního onemocnění, závislosti na návykových látkách nebo osobám trpícím různými formami demence, které jim snižují soběstačnost, kdy tyto osoby vyžadují pravidelnou pomoc a péči jiné fyzické osoby. Režim těchto zařízení se přizpůsobuje jednotlivým potřebám osob, které jsou v nich ubytovány.¹⁶⁸

¹⁶⁵ MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. 2. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-368-0.

¹⁶⁶ § 48 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

¹⁶⁷ MATOUŠEK, Oldřich. *Ústavní péče*. Vyd. 2. přeprac. a rozš. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-858-5076-1.; § 49 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

¹⁶⁸ MALÍKOVÁ, Eva. *Péče o seniory v pobytových sociálních [sic] zařízeních*. Praha: Grada, 2011. Sestra (Grada). ISBN 978-802-4731-483.; § 50 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

- chráněná bydlení

Jedná se o službu formou bydlení v bytě, které je v běžné zástavbě a patří poskytovateli služby. V tomto bytě žije jeden či více klientů, kteří se podílejí na vedení domácnosti podle svých možností. Sociální pracovníci jsou v neustálém kontaktu s klienty, kdy dohlíží na jejich činnosti a zároveň na poskytované služby klientům dle potřeb každého klienta. Služby poskytuje sociální pracovník, pečovatel nebo asistent. Chráněné bydlení je vhodné zejména pro osoby dlouhodobě nemocné, trvale postižené, bezdomovce i seniory.¹⁶⁹

- zařízení pro krizovou pomoc

Jedná se o ambulantní službu určenou pro pomoc v rámci krize jedince. Klienti mohou dané zařízení kdykoliv navštívit sami nebo na základě doporučení jiné instituce, jako je policie, pracovník sociálních služeb či linka důvěry.¹⁷⁰

- nízkoprahová denní centra

Jedná se o zařízení poskytující služby sociální prevence. Cílovou skupinou osob, na které se zaměřují jsou osoby v nepříznivých sociálních situacích, kdy tyto situace souvisí s bydlením. Tento typ zařízení nabízí bezdomovcům uspokojivé podmínky pro zajištění základních životních potřeb spojené se sociálním poradenstvím.¹⁷¹

- nízkoprahová zařízení pro děti a mládež

Tato zařízení jsou zaměřena na neorganizovanou mládež či děti ve věku do 6 do 26 let, kteří se nachází ve velkých sídlištích a v rizikových oblastech, kde se nachází málo organizovaných aktivit pro tyto osoby. Jedná se o bezplatnou, snadno dostupnou a anonymní službu, jejíž hlavní úkol je prevence rizikového chování. Cílem je zlepšit kvalitu života dětí či mládeže v dané lokalitě a předcházet sociálním či zdravotním rizikům.¹⁷²

- noclehárny

Jsou sociálním zařízením pro lidi bez přístřeší. Slouží osobám, které již nechtějí nocovat na ulici a primárně pak osobám ve špatné sociální situaci. Jejich

¹⁶⁹ § 51 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách; MATOUŠEK, Oldřich a Alois KŘIŠŤAN. *Encyklopedie sociální práce*. 1. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0366-7.

¹⁷⁰ KVĚTENSKÁ, Daniela. *Krizová intervence v kontextu sociální práce*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014.

¹⁷¹ § 61 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

¹⁷² § 62 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

funkce je preventivní, nicméně se jedná o zpoplatněnou službu, kdy se cena pohybuje v rozmezí 20-50 Kč/noc, přes den se přístřeší nenabízí. Poskytuje teplo, sucho, čistotu, postel, deka a polštář.¹⁷³

- terapeutické komunity

Tato pobytová sociální služba poskytuje útočiště osobám., které trpí závislostmi na návykových látkách, popř. osobám s duševním chronickým onemocněním, které se chtějí pokusit o resocializovat do běžné společnosti. Služby jsou poskytovány v rámci dlouhodobé pobytové léčby a sociální rehabilitace, ale tato služba je přechodná, kdy jsou všechny ubytované osoby ubytovány pouze na dobu určitou.¹⁷⁴

- sociální poradny

Budovy, ve kterých je realizováno sociální poradenství. Nicméně sociální poradenství musí na základě zákona o sociálních službách poskytováno ve všech zařízeních poskytujících sociální pomoc. V tomto případě je myšleno každopádně odborné sociální poradenství, které je poskytováno osobám, které se nachází v konkrétních životních krizových situacích, ve specifických oblastech sociální politiky, ze kterých sami nevědí, jak se dostat a potřebují tak odbornou pomoc.¹⁷⁵

- sociálně terapeutické dílny

Služba ambulantního typu poskytovaná osobám se sníženou soběstačností z důvodu zdravotního postižení. Takové osoby často není možné kvůli jejich zdravotnímu stavu úspěšně zařadit na trhu práce, k čemuž právě slouží sociálně terapeutická dílna, která má dlouhodobě podporovat zdokonalování pracovních návyků, schopností a dovedností prostřednictvím sociálních terapií se zaměřením na pracovní oblast, jedná se o tzv. sociální rehabilitaci.¹⁷⁶

- centra sociálně rehabilitačních služeb

Tato centra jsou zařízení poskytující sociální rehabilitaci prostřednictvím dlouhodobých či krátkodobých pobytů. Hlavní cílem takových center je, aby se

¹⁷³ PRŮDKOVÁ, Táňa; NOVOTNÝ, Přemysl. *Bezdomovectví*. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-100-0.

¹⁷⁴ KALINA, Kamil. *Drogy a drogové závislosti: mezioborový přístup*. 1. vyd. Praha: Úřad vlády České republiky, 2003. 2 sv. s. ISBN 8086734056, ISBN 9788086734057

¹⁷⁵ QQT S. R. O. § 37 - *Odborné sociální poradenství*. Dostupné také z: https://www.kr-ustecky.cz/assets/File.ashx?id_org=450018&id_dokumenty=1710434. Publikace vznikla jako výstup z realizace veřejné zakázky v rámci projektu „V Karlovarském kraji plánujeme sociální služby společně“.

¹⁷⁶ § 70 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

člověk naučil přijímat své postižení a nebál se maximalizovat svou integraci do společnosti návratem do zaměstnání či např. aktivně společensky žil. Pozornost je zaměřena na individuální potřeby osob s koncepcí, aby klienta stimulovala k dosažení nejvyššího stupně samostatnosti, nezávislosti a soběstačnosti v péči sebe samého.¹⁷⁷

- intervenční centra

Jedná se o zařízení nabízející sociální pomoc osobám ohrožených domácím násilím či chováním s násilnými prvky ohroženými. Tato pomoc se týká osob, které jsou ohroženy chováním osob ve společné domácnosti a osob, které byly vykázány ze společného obydlí. Jejich úkolem je poskytnout krátkodobou intenzivní pomoc takovým osobám, popř. těmto osobám zprostředkovat kontakt na jiné odborné organizace, které se zabývají jinými službami. S intervenčním centrem se může spojit kdokoliv, při řešení problematiky domácího násilí.¹⁷⁸

- zařízení následné péče

Sociální služba jejíž význam je zejména preventivní. Komplexně má tato služba být poskytována v průběhu léčebného programu, nebo po jeho ukončení. Má napomáhat vytvářet pro své klienty podmínky, aby se mohli úspěšně vyhýbat závislosti na návykových látkách. Poskytuje se primárně pomoc v oblasti ubytování, ale i v dalších oblastech, o které si klient požádá.¹⁷⁹

6.2.3 Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu

Tento zákon účinný od 1. ledna 2007 upravuje oblast životního minima jako minimální hranici peněžních příjmů fyzických osob, k zajištění základních potřeb a existenčního minimum, jako minimální hranici příjmů osob. Obě tyto dávky jsou vypláceny krajskou pobočkou Úřadu práce ČR a jejich primárním účelem je pokrýt nezbytné náklady spojené se zajišťováním základních potřeb, do kterých ale nespádají nezbytné náklady na bydlení.¹⁸⁰

¹⁷⁷ NEUBAUEROVÁ, Lenka; JAVORSKÁ, Miroslava; NEUBAUER, Karel. *Ucelená rehabilitace osob s postižením centrální nervové soustavy*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2011. 132 s. ISBN 978-80-7435-109-9

¹⁷⁸ BUSKOTTE, Andrea, VANÍČKOVÁ HORNÍKOVÁ, Lucie (ed.). *Z pekla ven: žena v domácím násilí*. Brno: Computer Press, 2008. ISBN 978-80-251-1786-6

¹⁷⁹ MATOUŠEK, Oldřich. *Sociální práce v praxi: Specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-7367-818-0.

¹⁸⁰ GREGOROVÁ, Zdeňka, Milan GALVAS, Jana KOMENDOVÁ, Jaroslav STRÁNSKÝ a Jitka ČERNÁ. *Právo sociálního zabezpečení České republiky a Evropské unie*. Brno: Masarykova univerzita, 2018. ISBN 978-80-210-8842-9.

Tyto příspěvky se poskytují všem žadatelům, kdy životní minimum pro jednotlivce činí 3 860 Kč. Jedinec při udělení takové částky není ve stejné době posuzován společně ještě s jinou osobou. Pokud by se jednalo o druhou a další posuzovanou osobu, činila by tato hodnota maximálně 3 200 Kč. Příspěvky životního minima počítají i s osobami mladšími 15 let, kdy jsou jednotlivé výše příspěvku poměrně snižované. Životní minimum je prostředkem, který slouží v několika úrovních jako ukazatel pro přiznání stáních příspěvků, dotací či úvěrů, dále slouží jako hlavní pomocný ukazatel pro posuzování pomoci v hmotné nouzi.

Vedle životního minima Úřad práce ČR vyplácí také dávku v podobě existenčního minima. Existenční minimum je dávka, která je ještě menší než životní minimum a činí v současné době 2 490 Kč. Tato peněžní částka má sloužit k zajištění základních životních potřeb nezbytných k přežití. Na rozdíl od životního minima tato dávka nemůže být uplatněna vůči:

- nezaopatřeným dětem
- poživatelům starobního důchodu
- osobám ve třetím stupni invalidity a
- osobám starším 68 let.

Obě tyto dávky mají za úkol tzv. „suplovat“ příjem fyzických osob, pokud dojde k výpadku tohoto příjmu. Pro posuzování, zda příjem konkrétních osob žadatelů dosahuje výše životního či existenčního minima, se porovnává součet všech započitatelných příjmů s výší životního a existenčního minima. Pokud je posuzováno více osob dohromady, sčítají se všechny započitatelné příjmy všech těchto osob a tyto příjmy se porovnávají s životními a existenčními minimy, která by tyto osoby obdržely.

Započitatelnými příjmy jsou pro tento zákon příjmy ze závislé činnosti a příjmy ze samostatné činnosti. Všechny tyto příjmy musí být zařaditelné do některé z kategorií příjmů podle § 6 nebo § 7 zákona č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů.¹⁸¹

V případě samostatné činnosti se využívá zvláštní způsob započítávání podle § 8 zákona č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu. V případě dlouhodobé pracovní neschopnosti u zaměstnance, jenž vykonává samostatně výdělečnou činnost, v rámci které, náleží zaměstnanci náhrada mzdy, se pro potřeby zákona náhrada počítá pouze do výše, které zaměstnanec dosahoval, nikoli

¹⁸¹ zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře

výše, které by správně zaměstnanec měl dosahovat na základě minimálního započitatelného příjmu ze samostatné výdělečné činnosti.¹⁸²

Výše životního minima je počítána na základě počtu žadatelů pobývajících ve společné domácnosti. Pokud je žadatel sám, je mu poskytnuta částka v základní výši 3 860 korun, pokud ovšem žádají o životní minimum např. dvě osoby, tak první osobě je vyplacena dávka ve výši 3 550 korun a pro druhou osobu je to částka 3 200 korun. Vedle životního minima byl vytvořen institut existenčního minima, jehož funkcí je více motivovat dospělé osob v hmotné nouzi. Jedná se o částku, která má symbolizovat minimální hranici potřebných příjmů, které společnost obecně považuje za nezbytnou k zajištění si obživy a jiných základních osobních potřeb, které umožňují člověku přežít.¹⁸³

Životní i existenční minimum podléhají na základě nařízení vlády č. 61/2021 Sb., o zvýšení částek životního a existenčního minima, povinné valorizaci, tj. úměrnému zvyšování, aby jejich reálná hodnota zůstávala pořád stejná. Valorizace obvykle probíhá s ohledem na skutečný vývoj spotřebitelských cen, a pokud náklady na výživu a další základní osobní potřeby narostou o 5 % a více, v rámci rozhodného období, dojde také k úměrnému zvýšení dávek životního a existenčního minima.¹⁸⁴

6.2.4 Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi

Tento zákon se více zabývá osobami, které nepatří do klasických kategorií bezdomovců a zařazují se do zvláštní 3. skupiny tzv. potenciálních bezdomovců, kteří ještě nejsou zcela bez práce a bydlení. Zpravidla se jedná o osoby, které vlivem nepříznivých situací přišly o práci nebo mají práci s nedostatečným výdělkem k tomu, aby byli schopni pokrýt výlohy spojené s bydlením a jsou tak na pokraji ztráty bydliště.¹⁸⁵

Bydliště je v zákoně č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi (dále jenom „zákon o pomoci v hmotné nouzi“) posuzováno z hlediska následujících kritérií, pro která je stěžejní aby:

- se osoba dlouhodobě zdržovala na území ČR

¹⁸² Rozhodnutí Nejvyššího soudu č. j. 21 Cdo 2378/2014 ze dne 19. 1. 2016

¹⁸³ zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře

¹⁸⁴ Sociální kalkulačka: životní minimum 2021 - výpočet. *Měšec.cz* [online]. Internet Info., c 1998–2021 [cit. 2021-02-08]. Dostupné z: <https://www.mesec.cz/kalkulacky/jake-je-zivotni-minimum-vasi-rodiny/>

¹⁸⁵ odst. 1 zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi

- vykonávala v ČR výdělečnou činnost
- žila zde s rodinou
- plnila zde povinnou školní docházku
- připravovala se zde na budoucí povolání

Tento výčet podmínek není taxativním, jelikož zákonodárce na konci odst. 6 v § 5 zmiňuje možnost existence jiných významných důvodů, zájmů nebo aktivit, jejichž vzájemná souvislost mohla dokládat doslova „sepětí osoby s ČR“. Povinnost doložení takového sepětí není automatická a nenastává tak u všech žadatelů. Povinnost doložit sepětí osoby žadatele s ČR nastává pouze tehdy, pokud by nebyly splněny žádné z předešlých uvedených demonstrativních podmínek, což zdůraznil veřejný ochránce práv ve svém mimosoudním stanovisku:

„...K prokázání sepětí s Českou republikou by měl orgán pomoci v hmotné nouzi žadatele o dávku vyzývat jen v případě pochybností, nikoliv plošně.“¹⁸⁶

V tomto zákonu je navíc ukotveno právo každého na základní sociální poradenství, které má vést k řešení problému hmotné nouze či jeho předcházení.¹⁸⁷

Zákon o pomoci v hmotné nouzi v neposlední řadě jako jediný zákon v oblasti sociální politiky označuje osoby bezdomovců. Zmiňuje je v § 2 odst. 6 písm. d), kdy se zmiňuje o osobách v hmotné nouzi, které trpí nedostatkem finančních prostředků, nemohou úspěšně řešit své životní situace, jsou přímo ohroženy sociálním vyloučením a nejsou uspokojivě naplněny jejich životně důležité potřeby vzhledem k tomu, že jsou osobami bez přístřeší.

Jedná se tak o jediné právní zakotvení bezdomovců v českém právním řádu po celou dobu existence samostatného českého státu. Tato definice je velmi výstižná, nicméně téměř nevyužívaná, protože všechny ostatní právní předpisy se soustředily pouze na definici bydliště, která se v tomto zákoně také nachází.

Zákon o pomoci v hmotné nouzi rozlišuje 3 typy peněžních prostředků pomoci v hmotné nouzi

- Příspěvek na živobytí

Na tento příspěvek mají nárok osoby, jejichž příjem a příjem s nimi společně posuzovaných osob, nedosáhl potřebné částky. Potřebnou částkou se rozumí částka,

¹⁸⁶ Stanovisko veřejného ochránce práv sp. zn. 7665/2014/VOP ze dne 5. 2. 2015

¹⁸⁷ § 1 a § 2 zákona o pomoci v hmotné nouzi

kteřá je nezbytná pro zabezpečení živobytí všech posuzovaných osob v rámci dané domácnosti.¹⁸⁸

V případě výplaty tohoto příspěvku je nutné, aby žadatel při odečtení přiměřených nákladů na bydlení nedosahoval částky potřebné k živobytí. Pokud posuzovaná osoba nemá bydliště a vede tulácký způsob života, nemůže ji být pouze na základě těchto dvou důvodů nepřiznán příspěvek na živobytí. Důvod pro neposkytnutí tohoto příspěvku je situace, kdy je žadatel ke svým poměrům jako jsou věk, zdravotní stav, dosažené vzdělání apod., schopen si prostředky k živobytí opatřit sám.¹⁸⁹

▪ Doplatak na bydlení

Tento příspěvek ve formě doplatku má žadateli pomoci uhradit náklady spojené se zabezpečením bydlení, přičemž by žadateli měla zbýt po odečtení těchto nákladů částka potřebná k zabezpečení nákladů na živobytí všech s ním společně posuzovaných osob, pokud s ním jsou nějaké osoby posuzovány.

V případě okruhu osob posuzovaných pro poskytnutí doplatku na bydlení je nutné zdůraznit, že tento okruh je totožný s okruhem osob žádajících o příspěvek na živobytí. Nejvyšší správní soud ve svém rozhodnutí č. j. 6 Ads 98/2008–53 ze dne 26. 11. 2008 zdůraznil, že se v žádném případě nejedná o stejný okruh osob, které žádají o poskytnutí životního a existenčního minima, jelikož existenční minimum lze přisuzovat pouze konkrétně vymezeným osobám. Tento příspěvek následně nedopadá na osoby žádající o pomoc v hmotné nouzi. Dále je ale nutné zdůraznit, že okruh osob žádajících o doplatek na bydlení je určující pro posuzování nároku na příspěvek na živobytí a naopak.¹⁹⁰

„Příspěvek a doplatek na bydlení jsou podle mého osobního názoru, jelikož se sociální politice již delší dobu nevěnují, velmi dobrý a chytrý nástroj ze strany státu. Kdy stát využívá to, co nabízí na trh, nevytváří se sociální bydlení, které je velmi náročné na udržení z hlediska např. finančního či administrativního. Ale ty doplatky jsou dobré v tom, že na ně má nárok každý a jediné, co se musí řešit je to, kolik stojí nájem...Primárně se používá příspěvek na bydlení a pokud nestačí příspěvek, tak lze požádat o doplatek na bydlení, sice dohromady stále nehradí vše, aby zde byla vždy nějaká minimální spoluúčasť, ale poté tady máme příspěvek na

¹⁸⁸ § 21 zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi

¹⁸⁹ Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu č. j. 2 Ads 258/2018–70 ze dne 20. 4. 2020

¹⁹⁰ Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu č. j. 6 Ads 98/2008–53 ze dne 26. 11. 2008

živobytí, se kterým už tento nájem zaplatíte, ale potom vám zbyde např. tisíc korun na ostatní potřeby, takže to taky není úplně lehké, ale teoreticky je zde možnost, jak neskončit na ulici.“¹⁹¹

▪ **Mimořádná okamžitá pomoc**

Osoby, kterým tento příspěvek bude poskytnut musí být osobami, které postihne vážná mimořádná událost, kdy se celý sociální a majetkový poměr osoby zhorší natolik, že jí neumožní překonat danou nepříznivou situaci.

Za mimořádnou událost spojenou se sociálními a majetkovými poměry osob nelze považovat např. hrazení nákladů souvisejících se studiem na vysokých školách¹⁹² nebo hrazení cestovného, pokud lze cestovat v daném případě levnějším způsobem.¹⁹³ Na druhou stranu lze přiznat dávku mimořádné okamžité pomoci osobě, která nemá dostatečné prostředky vzhledem ke svým příjmům a výdajům např. na zaplacení správního poplatku při

- prokázání ztráty osobních dokladů
- vydání dokladů potřebných k přijetí do zaměstnání nebo
- při vydání duplikátu rodného listu¹⁹⁴,

dále, pokud byla osoba, jejíž příjmy jsou zkoumány propuštěna z výkonu trestu odnětí svobody, i když jí bylo vyplaceno úložné (část pracovní odměny, kterou si vězeň během svého pobytu ve vězení vydělal a kterou věznice do propuštění odsouzeného ukládá na jeho účet¹⁹⁵), které přesahuje maximální výši okamžité pomoci.¹⁹⁶ Účelem okamžité mimořádné pomoci není trvale nahradit vzniklé ztráty, ale poskytnutí okamžité minimální pomoci k zajištění lidské důstojnosti.¹⁹⁷

Dávky pomoci v hmotné nouzi jsou vypláceny od konkrétního data uvedeného ve správním rozhodnutí orgánu pomoci v hmotné nouzi, kterým je

¹⁹¹ Téma: Video-rozhovor s Mgr. Petrem HOLPUCHEM, výzkumným pracovníkem Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí ČR, spoluautorem výzkumu Sčítání osob bez domova v České republice 2019. Březová nad Svitavou – Jílové 10. 2. 2021.

¹⁹² Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu č. j. 4 Ads 90/2012–27 ze dne 29.11.2012

¹⁹³ Rozhodnutí Krajského soudu č. j. 20 Ad 18/2017–33 ze dne 4. 5. 2018

¹⁹⁴ Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu č. j. 6 Ads 288/2017–27 ze dne 16. 10. 2017

¹⁹⁵ odst. 5 § 33 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů

¹⁹⁶ Rozhodnutí Krajského soudu 43Ad 9/2016–17 ze dne 24. 2. 2017

¹⁹⁷ Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu 2 Ads 258/2018–70 ze dne 20. 4. 2020

krajská pobočka Úřadu práce ČR, popř. pobočka pro hlavní město Prahu a
Ministerstvo práce a sociálních věcí.¹⁹⁸

¹⁹⁸ § 6 zákona č. 111/2006 Sb., zákona o pomoci v hmotné nouzi

Závěr

Při zpracovávání této diplomové práce byly otevřeny různé oblasti spojené s bezdomovectvím včetně specifických aspektů této netradiční formy vedení života. Z historie bylo poukázáno na fakt, že ačkoliv se tento způsob života vyskytoval u osob žijících na území ČR již od prvních předstátních útvarů, vždy se jednalo o společenskou oblast, na kterou bylo nahlíženo s mírou rezervovaností a odtažitosti, kdy původ tohoto pohledu lze jednoznačně spatřovat již v dobách prvobytně pospolných společností, kdy institut vyhoštění z dané společnosti byl formou trestu pro společnost nepřijatelné osoby. S postupnou modernizací společnosti se však tato záležitost začínala stále více konstruktivně řešit a probírat. Ve druhé polovině 20. století však bylo toto téma zcela cíleně komunistickým režimem potlačeno, ačkoliv se jedná o přirozený společenský jev. Od roku 1989 se česká společnost snaží navrátit ke zvyšování celospolečenskému blahobytu. Tento trend byl podpořen již zmiňovaným důkladnou analýzou, která zjistila, že na území ČR se nachází více jak 28 300 bezdomovců, ale toto číslo reprezentuje vzorek získané z většinové populace v ČR.

Co se týká typologie bezdomovectví je pro ČR stěžejní z hlediska přehlednosti typologie ETHOS, kterou užívají všechny státy EU. Nicméně typologie manželů Hradeckých, která vychází z typologie ETHOS se může zdát přehlednější, co do zařaditelnosti jednotlivých osob do konkrétní skupiny. Nedostatkem kategorizace podle typologie ETHOS by se mohla zdát jemná odlišnost jednotlivých podskupin v rámci primárních čtyř skupin, čímž typologie manželů Hradeckých není postižena.

S typologií také úzce souvisejí příčiny, které mají podíl na vzniku bezdomovectví, jelikož osoby, které jsou zařazeny mezi bezdomovce trpí zpravidla problémy fyzickými, psychologickými, sociálními, finančními a dalšími podobnými. Na tyto problémy se tak velmi často ostatní z vyjmenovaných problémů nabalují a tím pádem prohlubují původní problémy nebo je zcela nahrazují, což je problém pro poskytnutí možné pomoci bezdomovcům, kteří v drtivé většině nejsou ochotní se snažit konstruktivně řešit své problémy.

Dané problémy se podepisují na zdravotním stavu bezdomovců, a to jak po fyzické tak po psychické stránce. Navzdory skutečnosti, že zdravotnická zařízení nejsou toliko navštěvována lidmi bez domova, jako je tomu u běžné populace, tak

bezdromovci trpí mnohem komplikovanějšími problémy s častější recidivou. Osoby bez domova jsou často upevňovány ve svých domněnkách, že je společnost zcela zavrhuje, což poukazuje na nevhodné nastavení informovanosti veřejnosti o osobách z této sociální oblasti.

Právní úprava zdravotní a sociální politiky v ČR obsahuje řadu užitečných nástrojů pomoci, kde každý má své odůvodněné opodstatnění. Mezerou těchto nástrojů však je, zejména efektivní právní úprava účinné plynulosti přechodu osoby bez domova na osobu s domovem, která má fungující sociální návyky, se kterými je přínosem v rámci určité komunity, ve které se stimulují a dále rozvíjí.

V neposlední řadě autor této diplomové práce spatřuje problém také u sociálních pracovníků a u poskytování lékařské péče osobám bez domova. Ve spojitosti se sociálními pracovníky je spatřován problém zejména v rozsáhlé různorodosti jejich agendy, která jim neumožňuje vést relevantně přehlednou evidenci osob bez domova. Jejich práce je tak náročná, že se u sociálních pracovníků projevuje problém pomoci osobám bez domova. Problém se tak projevuje na nedostatku zainteresovaných a ochotně nápomocných osob poskytujících konzultace z důvodu náročnosti jejich agendy. V případě poskytování lékařské péče zdravotnickým personálem vidí autor zcela evidentní rozpor s LZPS, pokud je odepřena lékařská pomoc osobám bez domova. Jelikož v rámci LZPS je pevně stanoveno, že každý má právo na ochranu zdraví, ovšem ne každý má právo na bezplatnou lékařskou péči, což bývá v praxi zaměňováno.

Samotná problematika, které se autor věnuje v tomto rozsahu je velice rozsáhlé téma, které se v českém veřejném prostoru nestrétává s velkou oblibou. Jedná se však o téma, které je relativně dobře upravené a nemá být opomíjeno, ale mělo by se neustále vyvíjet společně s českou společností. Současným nedostatkem je zcela určitě zvolení vhodných nástrojů na snížení počtu osob bez domova, za účelem zdokonalení dnes již fungujících a osvědčených metod. Tyto nástroje tak nemají vést k absolutnímu potlačení bezdomovectví jako přirozeného jevu v rámci každé společnosti tak, jako tomu bylo za dob komunistického režimu, ale ke snížení osob bez domova na únosné přirozené minimum, které nemá být uměle snižováno bez realistického odrazu společnosti.

Problematika osob bez domova je velice komplexním a obsáhlým tématem, které nelze zcela pojmout a vystihnout pouze v rámci této diplomové práce. Autor si plně uvědomuje rozsáhlost tématu svého díla, ale i tak se snažil jej sumarizovat

do uceleného celku v rámci této diplomové práce, která by reflektovala současný stav bezdomovectví v ČR s ohledem na možnosti zlepšení pomoci lidem z této společenské oblasti pro možné další akademické zkoumání.

Resumé

This diploma thesis deals with the social group of homeless people in the Czech Republic, which counts more than 23,800 people. The diploma thesis specialize in the historical development of homelessness in the area of the Czech Republic, the issue of adding the number of homeless people, individual possible causes of origins of homelessness in connection with mental health and physical problems that accompany the homeless, as a rule, before the origin of homelessness and worsen during the homelessness, the various typologies of the homeless and, last but not least, this diploma thesis deals with a particular focus on health and social policy legislation various pitfalls associated with providing assistance in the implementation of these two policies for the homeless and those at risk of homelessness in Czech society.

The aim of this thesis was not only to provide an information about the various forms of assistance, but also from the point of view of case law and people working in the field to look at various pitfalls associated with low public interest in helping these people, including pointing out the gaps in Czech environment occur.

Přílohy

Příloha č. 1

ETHOS – Evropská typologie bezdomovství a vyloučení z bydlení v prostředí ČR

1/2

Bezdomovství, sociální vyloučení spojené s absencí bydlení, je jedním z problémů, kterého se týká Strategie sociální ochrany a začleňování EU. Prevence bezdomovství a reintegrace osob bez domova jsou otázkami, které vyžadují dobré pochopení procesů a mechanismů, které vedou do situací absence nebo ztráty domova.

FEANTSA (Evropská federace národních sdružení pracujících s bezdomovci) vytvořila typologii bezdomovství a vyloučení z bydlení, nazvanou ETHOS.

Typologie ETHOS vychází z principu, že pojetí domova lze chápat ve třech oblastech, jejichž absence může vést k bezdomovství. Mít domov může být chápáno jako: mít přiměřené bydlení, které může osoba a její rodina vyklučně

užívat (fyzická oblast); mít prostor pro vlastní soukromí s možností sociálních vztahů (sociální oblast); mít právní důvod k užívání (právní oblast). Z toho vyplývají čtyři formy vyloučení z bydlení: bez střechy, bez bytu, nejisté bydlení, nevyhovující bydlení – všechny tyto situace ukazují na *absenci bydlení*. ETHOS tedy člení osoby bez domova podle jejich životní situace nebo situace jejich bydlení. Tyto konceptní kategorie se dále člení na 13 operačních (pracovních) kategorií, v rámci realizovaného národního projektu Strategie sociální inkluze bezdomovců v ČR byl vytvořen soubor národních subkategorií. Typologie tak může být využita pro monitoring bezdomovství, pro vytváření politik a jejich rozvoj a vyhodnocování.

Konceptní kategorie	Operační kategorie	Životní situace	Generická (druhová) definice	Národní subkategorie	*
BEZ STŘECHY	1 Osoby přeživající venku	1.1 Veřejné prostory nebo venku (na ulici)	Osoby přeživající na ulici nebo ve veřejně přístupných prostorách bez možnosti ubytování	1.1.1 Osoby spící venku (např. ulice, pod mostem, nádraží, letiště, veřejné dopravní prostředky, kanály, jeskyně, odstavené vagny, stany, garáže, prádelny, sklepy a plůdy domů, vraky aut)	b
	2 Osoby v noclehárně	2.1 Noclehárna	Osoby bez obvyklého bydliště, které využívají nízkoprahové noclehárny	2.1.1 Osoby v nízkoprahové noclehárně 2.1.2 Osoby sezonně užívací k přenocování prostory zařízení bez lůžek	b b
BEZ BYTU	3 Osoby v ubytovných pro bezdomovce	3.1 Azylový dům pro bezdomovce	Osoby v azylových domech s krátkodobým ubytováním	3.1.1 Muži v azylovém domě 3.1.2 Ženy v azylovém domě 3.1.3 Matky s dětmi v azylovém domě 3.1.4 Otcové s dětmi v azylovém domě 3.1.5 Úplné rodiny v azylovém domě 3.1.6 Osoby v domě na půli cesty	b b b b b b
		3.2 Pechodná ubytovna	Osoby ve veřejných ubytovných s krátkodobým ubytováním, které nemají vlastní bydlení	3.2.1 Osoby ve veřejné komerční ubytovně (nemají jinou možnost bydlení) 3.2.2 Osoby v přístřeší po vystěhování z bytu	b b
		3.3 Pechodné podporované ubytování	Bezdomovci v přechodném bydlení se sociální podporou	3.3.1 Bydlení s podporou výslovně určené pro bezdomovce neexistuje	a
	4 Osoby v pobytových zařízeních pro ženy	4.1 Pobytové zařízení pro ženy	4.1 Ženy ubytované krátkodobě v zařízení z důvodu ohrožení domácím násilím	4.1.1 Ženy ohrožené domácím násilím pobývající na skryté adrese	a
				4.1.2 Ženy ohrožené domácím násilím pobývající v azylovém domě	a
	5 Osoby v ubytovných pro imigranty	5.1 Pechodné bydlení (azylová zařízení pro žadatele o azyl)	Imigranti v přechodných ubytovných z důvodu imigrace	5.1.1 Žadatelé o azyl v azylových zařízeních	a
		5.2 Ubytovny pro migrující pracovníky	Osoby v ubytovných pro migrující pracovníky	5.2.1 Migrující pracovníci – cizinci ve veřejné komerční ubytovně (nemají jinou možnost bydlení)	a
	6 Osoby před opuštěním instituce	6.1 Věznice a vazební věznice	Bez možnosti bydlení po propuštění	6.1.1 Osoby před opuštěním věznice	a
		6.2 Zdravotnická zařízení	Zůstává déle z důvodu absence bydlení	6.2.1 Osoby před opuštěním zdravotnického zařízení	a
		6.3 Zařízení pro děti	Bez možnosti bydlení	6.3.1 Osoby před opuštěním dětské instituce 6.3.2 Osoby před opuštěním péčovské péče	a a
	7 Uživatelé dlouhodobější podpory	7.1 Pobytová péče pro starší bezdomovce	Senioři a osoby invalidní dlouhodobě ubytované v azylovém domě	7.1.1 Muži a ženy v seniorském věku nebo invalidně dlouhodobě ubytované v azylovém domě	b
		7.2 Podporované bydlení pro bývalé bezdomovce	Dlouhodobě bydlení s podporou pro bývalé bezdomovce	7.2.1 Bydlení s podporou výslovně určené pro bezdomovce neexistuje	a

* Použité zkratky v posledním sloupci – Stupeň ohrožení: a – ohrožené osoby, b – bezdomovci

Příloha č. 2

ETHOS – Evropská typologie bezdomovství a vyloučení z bydlení v prostředí ČR

2/2

Konceptní kategorie	Operační kategorie	Životní situace	Generická (druhová) definice	Národní subkategorie	*
NEJISTÉ BYDLENÍ	8 Osoby žijící v nejistém bydlení	8.1 Pechodné bydlení u příbuzných nebo přátel	Pechodné bydlení u příbuzných nebo přátel	8.1.1 Osoby pechodné bydli u příbuzných nebo přátel (nemají jinou možnost bydlení) 8.1.2 Osoby v podnájmu (nemají jinou možnost bydlení)	a a
		8.2 Bydlení bez právního nároku	Bydlení bez právního nároku, nezákonné obsazení budovy	8.2.1 Osoby bydlící v bytě bez právního důvodu 8.2.2 Osoby v nezákonné obsazené budově	a b
		8.3 Nezákonné obsazení pozemku	Nezákonné obsazení pozemku	8.3.1 Osoby na nezákonné obsazeném pozemku (zahradkářské kolonie, zemnice)	b
	9 Osoby ohrožené vystěhováním	9.1 Výpověď z nájemního bytu	Výpověď z nájemního bytu	9.1.1 Osoby, které dostaly výpověď z nájemního bytu	a
		9.2 Ztráta vlastnictví bytu	Ztráta vlastnictví bytu	9.2.1 Osoby ohrožené vystěhováním z vlastního bytu	a
	10 Osoby ohrožené domácím násilím	10.1 Policejné zaznamenané domácí násilí	Případy, kdy policie zasáhla k zajištění bezpečí obětí domácího násilí	10.1.1 Osoby ohrožené domácím násilím – policejné zaznamenané případy – oběti	a
NEVYHOVUJÍCÍ BYDLENÍ	11 Osoby žijící v provizorních a neobvyklých stavbách	11.1 Mobilní obydlí	Mobilní obydlí, které není určené pro obvyklé bydlení	11.1.1 Osoby žijící v mobilním obydlí, např. maringotka, karavan, hausbót (nemají jinou možnost bydlení)	a
		11.2 Neobvyklá stavba	Nouzový přístřešek, bouda, chatrč, barák	11.2.1 Osoby žijící v budově, která není určena k bydlení, např. osoby žijící na pracovišti, v zahradních chatkách se souhlasem majitele	a
		11.3 Provizorní stavba	Provizorní stavba	11.3.1 Osoby žijící v provizorních stavbách nebo v budovách např. bez kolaudace	a
	12 Osoby žijící v nevhodném bydlení	12.1 Obydlené neobyvatelné byty	Bydlení v objektu označeném podle národní legislativy jako nevhodné k bydlení	12.1.1 Osoby žijící v nevhodném objektu – obydlí se stalo nezpůsobilým k obývání (dříve mohlo být obyvatelné)	a
	13 Osoby žijící v přelidněném bytě	13.1 Nejvyšší národní norma definující přelidnění	Definované jako překračující nejvyšší normu podle rozměru nebo počtu místností	13.1.1 Osoby žijící v přelidněných bytech	a

* Použité zkratky v posledním sloupci – Stupeň ohrožení: a – ohrožené osoby, b – bezdomovci

FEANTSA is supported financially by the European Commission. The views expressed herein are those of the author(s) and the Commission is not responsible for any use that may be made of the information contained herein.

FEANTSA European Federation of National Associations Working with the Homeless AISBL
Fédération Européenne d'Associations Nationales Travaillant avec les Sans-Abri AISBL

194, Chaussée de Louvain ■ 1210 Brussels ■ Belgium ■ Tel.: +32 2 538 66 69 ■ Fax: +32 2 539 41 74 ■ ethos@feantsa.org ■ www.feantsa.org

CZ

Příloha č. 3 - NÁKLADY NA BYDLENÍ – družstevní byty a byty vlastníků

Počet osob v rodině	Kč
Jedna	2 128
Dvě	2 912
Tři	3 808
Čtyři a více	4 592

Příloha č. 4 - NÁKLADY NA BYDLENÍ – plyn, elektřina a podobné náklady

Počet osob v rodině	Kč
Jedna	789
Dvě	1 079
Tři	1 411
Čtyři a více	1 744

Příloha č. 5 - NORMATIVNÍ NÁKLADY NA BYDLENÍ – byty užívané podle nájemní smlouvy

Počet osob v rodině	Měsíční náklady na bydlení podle počtu obyvatel obce v Kč				
	Praha	Více než 100 000	Od 50 000 do 99 999	Od 10 000 do 49 999	Do 9 999
Jedna	8 775	6 965	6 637	5 653	5 476
Dvě	12 205	9 729	9 279	7 934	7 689
Tři	16 337	13 099	12 511	10 752	10 432
Čtyři a více	20 077	16 172	15 463	13 341	12 955

Příloha č. 6 - NORMATIVNÍ NÁKLADY NA BYDLENÍ – byty v družstevních bytech a bytech vlastníků

Počet osob v rodině	Měsíční náklady na bydlení podle počtu obyvatel obce v Kč				
	Praha	Více než 100 000	Od 50 000 do 99 999	Od 10 000 do 49 999	Do 9 999
Jedna	4 932	4 932	4 932	4 932	4 932
Dvě	7 045	7 045	7 045	7 045	7 045
Tři	9 605	9 605	9 605	9 605	9 605
Čtyři a více	11 944	11 944	11 944	11 944	11 944

Zdroje

Literární zdroje:

BOLLNOW, O. F.: *Neue Geborgenheit*. Stuttgart 1955; *Brepohl, W.*: Heimat und Heimatgesinnung als sociologische Begriffe und Wirklichkeiten. In: *Das Recht auf die Heimat. Vortrage. Thesen. Kritik*. München 1965; *Zygulski, K.*: The German Conception of Fatherland and Social Reality. *Polish Western Affairs*, 1960, č. 1, 2.

BUSKOTTE, Andrea, VANÍČKOVÁ HORNÍKOVÁ, Lucie (ed.). *Z pekla ven: žena v domácím násilí*. Brno: Computer Press, 2008. ISBN 978-80-251-1786-6

CÍLEČKOVÁ, Kateřina a Anna KRAUSOVÁ. *Sociální politika a její realizace v právu sociálního zabezpečení*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2017. ISBN 978-80-7464-971-4.

GIDDENS, A. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999. ISBN: 80-7203-124-4.

HAYEK, Friedrich August. *Cesta do otroctví*. Surrey: Rozmluvy, 1989. 90 s. ISBN 0-946352-65-8.; CVRČEK, Miroslav. F. A. von Hayek. *Reflex speciál*. Léto 2012, s. 64-67. ISSN 0862-6634

HRADECKÝ, Ilja. *Definice a typologie bezdomovství: [zpráva o realizaci aktivity č. 1 projektu Strategie sociální inkluze bezdomovců v ČR]*. 1. vyd. Praha: Pro Sdružení azylových domů vydala Naděje, 2007, 50 s. ISBN 978-80-86451-13-8.

HRDÁ J. 2001. *Osobní asistence: Příručka postupů a rad pro osobní asistenty*. Praha: Pražská organizace vozíčkářů.

KALINA, Kamil. *Drogy a drogové závislosti: mezioborový přístup*. 1. vyd. Praha: Úřad vlády České republiky, 2003. 2 sv. s. ISBN 8086734056, ISBN 9788086734057

GREGOROVÁ, Zdeňka, Milan GALVAS, Jana KOMENDOVÁ, Jaroslav STRÁNSKÝ a Jitka ČERNÁ. *Právo sociálního zabezpečení České republiky a Evropské unie*. Brno: Masarykova univerzita, 2018. ISBN 978-80-210-8842-9.

KREBS, Vojtěch a Jaroslava DURDISOVÁ. *Sociální politika*. Praha: Codex Bohemia, 1997. ISBN 80-859-6333-7.

KVĚTENSKÁ, Daniela. *Krizová intervence v kontextu sociální práce*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014.

MACEK, Josef. *Základy sociální politiky*. Praha: Lidová knihtiskárna A. Němec, 1925.

MALÍKOVÁ, Eva. *Péče o seniory v pobytových sociálních [sic] zařízeních*. Praha: Grada, 2011. Sestra (Grada). ISBN 978-802-4731-483.

MAREK, Jakub, STRNAD Aleš, HOTOVCOVÁ, Lucie. *Bezdomovectví: v kontextu ambulantních sociálních služeb*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2012, 175 s. ISBN 978-80-262-0090-1.

MARSHALL, T. H. (1965b). "Sociology – The Road Ahead". *Class, Citizenship, and Social Development* (2nd ed.). Garden City, New York: Anchor
BookKŘIVÁNKOVÁ, Alena. *Ilustrované dějiny českého národa*. [Praha]: ČS, 2011. ISBN 978-80-7459-035-1

MASLOW, Abraham Harold. *O psychologii bytí*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0618-7.

MATOUŠEK, Oldřich a Alois KŘIŠŤAN. *Encyklopedie sociální práce*. 1. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0366-7.

MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. 2. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-368-0.

MATOUŠEK, Oldřich. *Sociální práce v praxi: Specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-7367-818-0.

MATOUŠEK, Oldřich. *Ústavní péče*. Vyd. 2. přeprac. a rozš. Praha: Sociologické

NEDOROST, Libor. *Češi v 1. světové válce*. 1. díl, Mým národům. Vyd. 1. Praha: Libri, 2006. 239 s. ISBN 80-7277-321-6.

NEUBAUEROVÁ, Lenka; JAVORSKÁ, Miroslava; NEUBAUER, Karel. *Ucelená rehabilitace osob s postižením centrální nervové soustavy*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2011. 132 s. ISBN 978-80-7435-109-9

NĚMEC, Václav a David BAREK. *Hospodářská krize v Československu*. *Dějepis.com* [online]. Praha, 1997 [cit. 2021-02-08]. Dostupné z: <https://www.dejepis.com/ucebnice/hospodarska-krize-v-ceskoslovensku/>

PACNER, Karel. Osudové okamžiky Československa. Praha: Nakladatelství BRÁNA, 2012. 720 s. ISBN 978-80-7243-597-5

PEKÁRKOVÁ, Andrea. Sociálně – zdravotní problematika bezdomovectví: Zdravotní péče o bezdomovce v ČR. *Sociální služby*. 2013, (4), 28–31. ISSN 1803-7348.

PRŮDKOVÁ. Táňa, NOVOTNÝ, Přemysl. Bezdomovectví. s. 29) Mareš Petr, Sociologie nerovnosti a chudoby, Praha: Sociologické nakladatelství, 1999, ISBN 80-85850-61-3

REMARQUE, Erich Maria. Cesta zpátky. Přeložil Ivana PARKMANOVÁ. Praha: Ikar, 2011. ISBN 978-80-249-1563-0.

SEIDL, Zdeněk a Jiří OBENBERGER. *Neurologie pro studium i praxi*. 2. Praha: Grada Publishing, 2004. ISBN 80-247-0623-7.

SMUTEK, Martin. *Sociální politika*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. ISBN 978-80-7435-446-5.

VÁGNEROVÁ, M. Psychopatologie pro pomáhající profese. Praha: Portál, 2004. 4.vyd. ISBN 978-80-7367-414-4.

VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL. České právní dějiny. 2., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-80-7380-257-8.

Internetové zdroje:

Apatrid. *Právníký terminologický slovník* [online]. [cit. 2021-02-08]. Dostupné z: <http://slovník.ignol.com/recnik/apatrid>

DEHNER, Jan. Obyvatelstvo v Moravskoslezském kraji v roce 2019. *ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD* [online]. Praha: Český statistický úřad, 2021, 2020 [cit. 2021-02-11]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/xt/obyvatelstvo-v-moravskoslezskem-kraji-v-roce-2019>

Evropská unie v boji proti apatridismu. *Centrum pro lidská práva a demokratizaci* [online]. CLPD, c 2018 [cit. 2021-02-08]. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20180410071901/http://www.centrumlidskaprava.cz/evropska-unie-v-boji-proti-apatridismu>

Evropská unie v boji proti apatridismu. *Tiscali.cz* [online]. Praha: TISCALI MEDIA, c 2021 [cit. 2021-02-08]. Dostupné z: <https://zpravy.tiscali.cz/velka-mesta-maji-stejne-problemy-resi-je-vzajemnym-opisovanim-270788>

HORNOVÁ, Alice. MNICHOVSKÁ DOHODA (29. 9. 1938). *MODERNÍ DĚJINY* [online]. Praha: Občanské sdružení PANT, c 2009–2021, 2.6.2013 [cit. 2021-02-08]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/mnichovska-dohoda-29-9-1938/>

Housing First – Bydlení především. *Brněnské rozjezdy* [online]. Brno: Magistrát města Brno [cit. 2021-02-22]. Dostupné z: <https://socialnibydeni.org/slovník-pojmu/housing-first-bydlení-predevsim>

HOUSING FIRST BYDLENÍ PŘEDEVŠÍM. *Platforma pro sociální bydlení* [online]. Praha: Platforma pro sociální bydlení, 2018 [cit. 2021-02-22]. Dostupné z: [https://hf.socialnibydeni.org/HRADECKÁ, Vlastimila a Ilja HRADECKÝ. Definice bezdomovství. ATLAS TRANSFOR-MACE \[online\]. tranzit, c 2008–2010 \[cit. 2021-02-08\]. Dostupné z: http://www.monumenttotransformation.org/atlas-transformace/html/b/bezdomovectvi/1-definice-bezdomovstvi.html](https://hf.socialnibydeni.org/HRADECKÁ, Vlastimila a Ilja HRADECKÝ. Definice bezdomovství. ATLAS TRANSFOR-MACE [online]. tranzit, c 2008–2010 [cit. 2021-02-08]. Dostupné z: http://www.monumenttotransformation.org/atlas-transformace/html/b/bezdomovectvi/1-definice-bezdomovstvi.html)

Hypobulie. *SCS. ABZ. CZ: SLOVNÍK CIZÍCH SLOV* [online]. Ostrava: ABZ.cz, c 2005–2021 [cit. 2021-02-09]. Dostupné z: <https://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/hypobulie>

KARTA, Osrodek. 1945 - konec války. Návraty domů, odchody z domova. *Paměť národa* [online]. Praha: Paměť národa, 2008 [cit. 2021-02-08]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/1945-konec-valky-navraty-domu-odchody-z-domova>

KOHOUTEK, Rudolf. Hypohedomie. *SCS. ABZ. CZ: SLOVNÍK CIZÍCH SLOV* [online]. Ostrava: ABZ.cz, c 2005–2021 [cit. 2021-02-09]. Dostupné z: <https://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/hypohedonie>

KOHOUTEK, Rudolf. Hypoprosexie. *SCS. ABZ. CZ: SLOVNÍK CIZÍCH SLOV* [online]. Ostrava: ABZ.cz, c 2005–2021 [cit. 2021-02-09]. Dostupné z: <https://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/hypoprosexie>

Modrá karta. *Ministerstvo vnitra ČR* [online]. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, c 2020, 25. ledna 2021 [cit. 2021-03-02]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/modra-karta.aspx>

NĚMEC, Václav. Vznik Československa. *Dějepis.com* [online]. Praha, c 1997 - 2021 [cit. 2021-02-08]. Dostupné z: <https://www.dejepis.com/vznik-ceskoslovenska/>

Obyvatelstvo. *ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD* [online]. Praha: Český statistický úřad, 2021, 2021 [cit. 2021-02-11]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/xa/obyvatelstvo-xa>

Sociální služby. *MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2021 [cit. 2021-02-13]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/socialni-sluzby-1>

VARGOVÁ, Jana. Zdravotní stav bezdomovců. *Zdravotnictví a medicína* [online]. Praha: Internet Info, c 2021, 10. 1. 2007 [cit. 2021-02-09]. Dostupné z: <https://zdravi.euro.cz/clanek/sestra/zdravotni-stav-bezdomovcu-285320>

Výsledky sčítání bezdomovců. *Sčítání lidu, domů a bytů 2011* [online]. Praha: Český statistický úřad, 2020, 09.03.2015 [cit. 2021-02-11]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/slodb/vysledky_scitani_bezdomovcu

Sociální kalkulačka: životní minimum 2021 - výpočet. *Měšec.cz* [online]. Internet Info., c 1998–2021 [cit. 2021-02-08]. Dostupné z: <https://www.mesec.cz/kalkulacky/jake-je-zivotni-minimum-vasi-rodiny/>

ŠUPKOVÁ, Danuše, Jaromír PEŠEK, Luděk TRNKA a Jana VOLNÁ. *ZDRAVOTNÍ PÉČE O BEZDOMOVCE V ČR*. 1. Praha: Grada Publishing, 2007, 27. ISBN 978-80-247-2245-0. Dostupné také z: <https://nadeje.cz/img-content/files/docs/odborne/2007zpb.pdf>

QQT S. R. O. § 37 - *Odborné sociální poradenství*. Dostupné také z: https://www.kr-ustecky.cz/assets/File.ashx?id_org=450018&id_dokumenty=1710434. Publikace vznikla jako výstup z realizace veřejné zakázky v rámci projektu „V Karlovarském kraji plánujeme sociální služby společně“.

Zaměstnanecká karta. *Ministerstvo vnitra ČR* [online]. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, c 2020, 15. února 2021 [cit. 2021-03-02]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/zamestnanecka-karta.aspx>

Zpráva o plnění Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví v České republice do roku 2020 za rok 2016 [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2017 [cit. 2021-02-11]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/225517/Zprava_o_plneni_Koncepce_a_prevence_reseni_problematiky_bezdomovectvi_za_r._2016.pdf/2ed0ed63-1fcf-629e-be62-f9b22d659cfb

ŽIVOT NA ULICI V PRVOREPUBLIKOVÉ PRAZE. *Století statistiky* [online]. Praha, 2019 [cit. 2021-02-08]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/stoletistatistiky/zivot-na-ulici-v-prvorepublikove-praze/?fbclid=IwAR0a5eqDe_RB4iC55C-uQPYAecLJ1bC6841CmjApEleMY-72N26annHF-Zg

Právní předpisy:

zákon č. 2/1993 Sb., o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součásti ústavního pořádku České republiky

zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře

zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění

zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů

zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti

zákon č. 108/2006 Sb., o zdravotních službách,

zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Judikatura:

Nález Ústavního soudu č. j. III. ÚS 1924/18–1 ze dne 2. dubna 2019

Nález Ústavního soudu ČR č. j. IV. ÚS 3035/15 – 1 ze dne 12. 4. 2016

Nález Ústavního soudu ČR č. j. Pl. ÚS 2/15 – 1 ze dne 3. 5. 2017

Nález Ústavního soudu č. j. Pl. ÚS 23/11 – 1 ze dne 9. května 2012

Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu č. j. 2 As 122/2017–73 ze dne 19. 9. 2019

Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu č. j. 6 Ads 1/2012-129 ze dne 26. 11. 2014

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR č. j. 30 Cdo 255/2007 ze dne 27. 2. 2007

Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu č. j. 3 Ads 23/2010-98 ze dne 6. 10. 2010

Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu č. j. 4 Ads 132/2010-96 ze dne 21. 1. 2011

Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu č. j. 3 Ads 61/2010-48 ze dne 29. 9. 2010

Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu č. j. 6 Ads 35/2012-22 ze dne 19. 4. 2012

Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu č. j. 8 Ads 42/2015-34 ze dne 22. 10. 2015

Rozhodnutí Městského soudu v Praze č. j. 1 Cad 98/2006-34 ze dne 10. 8. 2007

Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu č. j. 6 Ads 21/2017-23 ze dne 16. 5. 2017

Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu č. j. 6 Ads 166/2009-60 ze dne 21. 4. 2010

Nález Ústavního soudu č. j. 2306/12-1 ze dne 13. 3. 2013

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR č. j. 25 Cdo 179/2018 ze dne 26. 9. 2018

Rozhodnutí Nejvyššího soudu č. j. 21 Cdo 2378/2014 ze dne 19. 1. 2016

Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu č. j. 2 Ads 258/2018–70 ze dne 20. 4. 2020

Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu č. j. 6 Ads 98/2008–53 ze dne 26. 11. 2008

Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu č. j. 4 Ads 90/2012–27 ze dne 29.11.2012

Rozhodnutí Krajského soudu č. j. 20 Ad 18/2017–33 ze dne 4. 5. 2018

Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu č. j. 6 Ads 288/2017–27 ze dne 16. 10. 2017

Rozhodnutí Krajského soudu 43Ad 9/2016–17 ze dne 24. 2. 2017

Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu 2 Ads 258/2018–70 ze dne 20. 4. 2020

Rozsudek Městského soudu v Praze č. j. 11 A 168/2017–47 ze dne 11. prosince 2017

Stanoviska Veřejného ochránce práv:

Stanovisko Veřejného ochránce práv č. j. 635/2014/VOP/ZK ze dne 23. 6. 2015

Stanovisko Veřejného ochránce práv č. j. 173/2014/VOP/AV ze dne 7. 3. 2014

Stanovisko veřejného ochránce práv sp. zn. 7665/2014/VOP ze dne 5. 2. 2015

Rozhovory:

Téma: Celorepublikové sčítání lidí bez domova s Mgr. Petrem HOLPUCHEM, výzkumným pracovníkem Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí ČR, spoluautorem dokumentu Sčítání osob bez domova v České republice 2019. Praha 30. 1. 2020.

Téma: Video-rozhovor s Mgr. Petrem HOLPUCHEM, výzkumným pracovníkem Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí ČR, spoluautorem výzkumu Sčítání osob bez domova v České republice 2019. Březová nad Svitavou – Jílové 10. 2. 2021.

Odborné práce:

HAVLÍKOVÁ, Pavlína. *Právní a ekonomický úhel pohledu na příčiny vzniku a možnosti řešení bezdomovectví*. Brno, 2014. Diplomová práce. Masarykova univerzita Brno. Vedoucí práce Ing. Alena Kerlimová, Ph. D.

Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví v České republice do roku 2020. Praha: MPSV, 2013. ISBN 978-80-7421-072-3.

Velká města, velké problémy (vybrané texty z Konference OSN o lidských sídlech, Habitat II.), vydalo Informační centrum OSN v Praze, 1996

Zpráva o šetření veřejného ochránce práv sp. zn. 105/2013/DIS ze dne 11. 2. 2015 a Zpráva o šetření veřejného ochránce práv sp. zn. 5639/2015/VOP ze dne 9. 5. 2016